

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ร่วมกับการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอ ผลการวิจัยตามขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน
2. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน

ในขั้นของการสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) พื้นที่ศึกษา รวมถึงการประเมินศักยภาพชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยประกอบด้วย การศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ บริบทเชิงการท่องเที่ยว ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณีความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่

เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ รอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดง ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว (บ้านมหาดอกคอม, 2556)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ในท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากความ เฉลียวฉลาดและประสบการณ์ของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดและพัฒนา เพื่อดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การสืบทอด รวมถึงการสั่งสมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนนั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทำให้เห็นถึงความสามารถในการประยุกต์ความรู้เพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รอบกายมาประกอบและรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ รวมถึงความเฉลียวฉลาดของการสอน ลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อ และประเพณี และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (โรงเรียน กาญจนภิเษกวิทยาลัย สุพรรณบุรี, 2556)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านปัจจัยสี่ ทั้งในเรื่องของที่อยู่อาศัย โดยจะเห็นว่าการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในภาคต่างๆ มีลักษณะที่เป็น เอกลักษณะในแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นต่างๆ ที่บรรพบุรุษได้ผ่าน ประสบการณ์มายาวนานจนสามารถรับมือกับปรากฏการณ์ธรรมชาติได้ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ และปลอดภัยมากขึ้น เช่น การสร้างบ้านเรือนยกใต้ถุนสูงในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของภาคกลาง เพื่อให้พ้นจากระดับน้ำที่จะท่วมขังในช่วงฤดูน้ำหลาก และเตรียมเรือเพื่อการสัญจรและใช้ชีวิตในช่วง ฤดูน้ำหลากนี้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เป็นต้น เช่นเดียวกับการออกแบบเครื่องนุ่งห่ม บรรพ บุรุษท่านได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่าง เสื้อผ้าอาภรณ์กับภูมิอากาศ โดยเลือกใช้วัตถุดิบจากเส้นใยธรรมชาติที่ได้จากพืช เช่น ฝ้าย หรือจากสัตว์ เช่น ไหม ทำให้ได้เส้นใยสำหรับทักทอเป็นผืนผ้าที่มีความหนาบางและคุณสมบัติอื่นๆ ที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ รวมไปถึงการประดิษฐ์สีสันทนและลวดลายเพื่อความสวยงามและการบ่งบอก ความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย ส่วนในเรื่องของอาหารเพื่อการดำรงอยู่และเจริญเติบโตของชีวิต ที่บรรพบุรุษได้คิดค้นวิธีการในการหาอาหารจากแหล่งอาหารต่างๆ ออกมาในรูปของเครื่องมือหรือ อุปกรณ์ที่สามารถใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้และ ทำเครื่องมือจับสัตว์เหล่านั้น หรือการนำพืชในท้องถิ่นมาบริโภคซึ่งแม้จะเป็นเรื่องที่ง่ายกว่าการจับสัตว์ แต่ก็มีวิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้การสรรหาพืชผักเกิดคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น และ หากมนุษย์อ่อนแอสร้างร่างกายต้านทานโรคไม่ไหว การคิดค้นหาการรักษาโรคจากสมุนไพร จากการเรียนรู้ ลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานานจนเกิดเป็นความรู้ทั้งในเรื่องการวินิจฉัยอาการเบื้องต้น จนถึงการใช้

สมุนไพรให้เหมาะสมกับโรคภัยไข้เจ็บนั้นๆ เหล่านี้เป็นหนทางที่ทำให้บรรพบุรุษสร้างเสริมพลานามัย และรักษาโรคภัยจนใช้ชีวิตสืบทอดเผ่าพันธุ์มาได้จนถึงทุกวันนี้

ในอดีต ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่ได้มีการจดบันทึก แต่มักเป็นความจำส่วนบุคคล เนื่องจากความไม่พร้อมในการจดบันทึกความรู้ต่างๆ อีกทั้งความรู้ในท้องถิ่นหนึ่งอาจใช้ไม่ได้กับท้องถิ่นอื่น หรือความรู้ในช่วงเวลาหนึ่งอาจใช้ไม่ได้ในช่วงเวลาต่อมา นอกจากนั้นความรู้ต่างๆ เหล่านี้มักเป็นความลับที่ผู้รู้ต้องการถ่ายทอดเฉพาะผู้ที่ไว้ใจได้เท่านั้น เช่น ลูกชายคนโตผู้สืบทอดสกุล แล้วถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าสาธิต และลงมือทำ ความรู้ต่างๆ จึงติดอยู่ในทักษะของแต่ละบุคคลมากกว่าการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หากไม่มีผู้สืบทอดความรู้ ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ความรู้นั้นจะตายไปกับผู้รู้เมื่อท่านเสียชีวิต

ปัจจุบัน สังคมมนุษย์ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีความเพียรพยายามในการเรียนรู้จากผู้รู้และจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้น ในขณะเดียวกันความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่อาจตอบสนองความต้องการของผู้คนที่ดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่หรือคนรุ่นใหม่ได้ดีกว่ารวดเร็วกว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่คนร่วมสมัยที่ยังเชื่อวิถีดั้งเดิมยังคงใช้ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย ปรากฏการณ์เหล่านี้นำไปสู่การมุ่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นความรู้มากกว่าการนำภูมิปัญญามาใช้จริงในชีวิตประจำวัน วิธีการที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำได้ด้วยการบันทึกความรู้ผ่านการบอกเล่าจากผู้รู้ โดยมีการจัดเวทีให้ผู้ที่มีความประสงค์ที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่างๆ ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมอบประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการเลือกวิธีที่เหมาะสมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นได้ดี คือ การจัดการความรู้ (Knowledge Management – KM) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้สู่การบันทึกหรือการนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมต่อไป

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

หากแบ่งการปกครองโดยใช้การระบอบเขตการปกครองการบริหารราชการท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์จะถูกจัดให้ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง แต่หากเป็นการแบ่งภาคทางภูมิศาสตร์ตามที่กำหนดไว้ในอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยของราชบัณฑิตสถาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถูกจัดอยู่ในภาคตะวันตก โดยมีพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	จังหวัดเพชรบุรี
ทิศใต้	ติดกับ	จังหวัดชุมพร
ทิศตะวันออก	ติดกับ	อ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ประเทศสหภาพเมียนมาร์

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีพื้นที่ประมาณ 6,367.620 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่แคบเป็นยาวลงไปทางใต้ โดยมีความยาวจากเหนือจรดใต้เป็นระยะทางประมาณ 212 กิโลเมตร และมีส่วนที่แคบที่สุดจากเขตแดนไทย-เมียนมาร์ด้านตะวันตก ซึ่งมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นเส้นกั้นพรมแดนจนถึงฝั่งทะเลด้านตะวันออกตามแนวชายฝั่งอ่าวไทยเป็นระยะทางประมาณ 10.96 กิโลเมตร จากชายแดนไทย-เมียนมาร์ ถึงฝั่งทะเลอ่าวไทย ที่ตำบลวังด้วน เขตอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2556) และแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ หัวหิน ปรานบุรี กุยบุรี ทับสะแก บางสะพาน บางสะพานน้อย และสามร้อยยอด โดยทุกอำเภอมียพื้นที่ติดชายทะเลอ่าวไทยทางด้านตะวันออก และเป็นพื้นที่ป่าตามแนวเทือกเขาตะนาวศรีทางด้านตะวันตก (ไปด้วยกัน, 2556)

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดที่มีเขตติดต่อกับภาคใต้ และมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ทั้งชายหาดต่างๆ หมู่เกาะ หรือป่าเขา เป็นสถานที่ตากอากาศที่มีความสวยงามและน่าสนใจเหมาะอย่างยิ่งในการเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยว ซึ่งหากพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะพบว่าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เคยเป็นที่ตั้งของเมืองนารัง เมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นที่ปากคลองอีรม เรียกชื่อเมืองนี้ว่า เมืองบางนางรม และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้รวบรวมเมืองบางนางรม เมืองกุย และเมืองคลองวาฬ เข้าเป็นเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งแปลว่าเมืองที่มีภูเขาเป็นหมู่ๆ โดยมีที่ว่าการเมืองอยู่ที่เมืองกุย จนกระทั่ง พ.ศ.2441 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงย้ายที่ว่าการเมืองมาอยู่ที่อ่าวเกาะหลัก หรืออ่าวประจวบ ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน จากนั้นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ก็กลายเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในสถานที่ตากอากาศอันสวยงามอย่างหาดหัวหิน และมีชื่อเสียงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทยจนทุกวันนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและอยู่กับบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายตัวอาศัยอยู่ในท้องที่ต่างๆ ของจังหวัดหลายกลุ่ม กลุ่มที่เป็นกลุ่มหลักสามารถจำแนกออกได้ 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มคนไทย ประกอบด้วยผู้ที่อาศัยประจำถิ่นมาแต่โบราณกาล และกลุ่มผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากทุกภาคของประเทศไทย กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ของจังหวัด กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มดังกล่าวมีจำนวนมากที่สุด ประมาณร้อยละ 99 ของประชากรจังหวัด

- กลุ่มชนเผ่าไทยทรงดำ หรือที่เรียกว่า ไทยดำ ลาวช่วงดำ หรือลาวโซ่ง เป็นชนกลุ่มน้อยที่อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยธนบุรี ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วไปในภาคกลางของประเทศไทย บรรพบุรุษเดิมของลาวโซ่ง มีถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง ในบริเวณตั้งแต่มณฑลทลกวาสี ยูนนาน ตังเกี๋ย และแคว้นสิบสองจุไท โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่เมืองแฉ่ง ปัจจุบันคือเดียนเบียนฟูประเทศเวียดนาม ชาวโซ่ง

ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้ง เนื่องจากผลของสงคราม โดยในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีกลุ่มชาวไทยทรงดำอาศัยอยู่ที่บ้านตาลเจ็ดยอด หมู่ 1 ท้องที่ตำบลไร่เก่า อำเภอสามร้อยยอด และชุมชนร่มไทร เขตเทศบาลตำบล กม.5 หมู่ 6 บ้านเกตุเอน ท้องที่ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์

- กลุ่มชนเผ่ากะเหรี่ยง เป็นชนเผ่าที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากชายแดนประเทศเมียนมาร์ เมื่อไม่นานมานี้คือประมาณปี พ.ศ.2510 ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ และตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน ทางราชการเรียกบริเวณที่อยู่อาศัยของชนเผ่ากะเหรี่ยงว่า ชุมชนพื้นที่สูง ซึ่งมีการตั้งชุมชนของชาวกะเหรี่ยง 5 ชุมชน ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แก่ บ้านป่าละอู หมู่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่มีประชากรมากที่สุดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนั้นยังมีที่ บ้านโคนมพัฒนา หมู่ 6 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน บ้านแพรกตะคร้อ หมู่ 11 ตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน บ้านเนินแก้ว หมู่ 5 ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ และบ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2556) นอกจากนั้นยังมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอื่นๆ บนฝั่งขวาของแม่น้ำปราณบุรี ด้านที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกับเทือกเขาตะนาวศรี ของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์อีก เช่น บ้านห้วยผึ้ง บ้านคลองน้อย และบ้านแพรกตะคร้อ

3. การเลือกชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา

กลุ่มชาติพันธุ์คนไทย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้กันในชุมชนอยู่แล้ว และแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีความน่าสนใจแตกต่างกันไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเกณฑ์เบื้องต้นสำหรับการเลือกชุมชนสำหรับการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีแนวทาง ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะอาศัยอยู่
- 2) เป็นชุมชนที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการรวมตัวเป็นชุมชนอย่างชัดเจน และมีจำนวนประชากรหลักในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

3) เป็นชุมชนที่กลุ่มชาติพันธุ์มีความหลากหลายในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) เป็นชุมชนที่ยังไม่ผ่านกระบวนการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เมื่อนำเกณฑ์การเลือกชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษาข้างต้นมาพิจารณากับกลุ่มคนไทย จะเห็นว่ามักเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการประมงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากที่ตั้งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์อยู่ติดทะเล ประกอบกับประชากรประกอบอาชีพประมงเป็นจำนวนมาก และสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการประมงสืบทอดกันมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์คนไทยในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวประมง

ในจังหวัดอื่นๆ ที่มีพื้นที่ติดทะเล และมักเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเป็นส่วนใหญ่แล้ว ประกอบกับชุมชนคนไทยจัดตั้งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในแต่ละชุมชนก็มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว แต่มักมีจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากนักในแต่ละชุมชน ซึ่งหากดำเนินการจัดการความรู้ก็จำเป็นต้องเชิญผู้รู้จากแต่ละชุมชนเดินทางมาร่วมกิจกรรมในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะดำเนินการ ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์คนไทยในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 1 เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ของคนในประเทศไทยอยู่แล้ว

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่น่าสนใจมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์คนไทย เพราะต่างก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาพักพิงในประเทศไทย และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มตนที่สั่งสมไว้ตั้งแต่ครั้งบรรพกาลติดตัวเข้ามาด้วย จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนไทย และมีจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มากพอในหนึ่งชุมชน ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีโอกาสในการจัดการความรู้ในชุมชนได้

ในการวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษารูปแบบของการจัดการความรู้ที่ชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นและการสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ที่บ้านตาลเจ็ดยอดแล้ว แสดงให้เห็นถึงการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนด้วยการรวบรวมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับทุกคนในชุมชนเองและผู้มาเยือน ซึ่งต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่หลายแห่งในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีศูนย์วัฒนธรรมของกะเหรี่ยงที่เป็นรูปธรรม มีเพียงศูนย์เรียนรู้ป่าเกอญอ ซึ่งเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านฟ้าประทาน แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ ขาดการบริหารจัดการตามหลักวิชาการและการมีส่วนร่วม จึงทำให้ศูนย์การเรียนรู้ของกะเหรี่ยงแห่งนี้ ยังรอคอยการปรับปรุงให้พัฒนาขึ้นและสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ สำหรับที่บ้านโคนมพัฒนา เป็นการจัดตั้งพื้นที่สำหรับการส่งเสริมการศึกษาของชาวกะเหรี่ยง ของศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอหัวหิน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ซึ่งมีเพียงบ้านพักหรือบ้านตัวอย่างของกะเหรี่ยง มีผู้พักอาศัยจำนวนไม่มากนัก ไม่มีลักษณะการเป็นชุมชนที่ดำเนินวิถีชีวิตแบบชุมชนปรกติ ส่วนในอีก 4 ชุมชน ไม่มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ใดๆ เกี่ยวกับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จากเหตุผลที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังไม่มีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในเบื้องต้นที่ให้น้ำหนักกับการศึกษาด้านการจัดการความรู้กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาพ 4: ที่ตั้งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่มา: Google Earth, 2556

4. หมู่บ้านนำร่องเพื่อการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะ มีการรวมตัวเป็นชุมชนอย่างชัดเจน และมีจำนวนประชากรหลักในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่มีความหลากหลายในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น ชุมชนที่เป็นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงผ่านเกณฑ์การเลือกชุมชนใน 3 ข้อแรก ส่วนในเรื่องของการเป็นชุมชนที่ยังไม่ผ่านกระบวนการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องพิจารณาชุมชนกะเหรี่ยงในแต่ละชุมชนต่อไป

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 6 กลุ่มของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้งอยู่ในท้องที่ 6 หมู่บ้านของ 4 ตำบล ใน 3 อำเภอ ที่มีจำนวนประชากรชาวกะเหรี่ยงรวมกลุ่มชัดเจน โดย อำเภอหัวหิน ในตำบล ห้วยสัตว์ใหญ่ มี 3 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านป่าละอู หมู่ 3 2) บ้านโคนมพัฒนา หมู่ 6 และ 3) บ้าน ฟ้าประทาน หมู่ 2 ส่วนตำบลบึงนคร มี 1 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านแพรงตะคร้อ หมู่ 11 สำหรับใน อำเภอสามร้อยยอด มี 1 หมู่บ้านในตำบลศิลาลอย ได้แก่ 1) บ้านป่าหมาก หมู่ 8 และในอำเภอเมือง ประจวบคีรีขันธ์ ตำบลอ่าวน้อย ได้แก่ 1) บ้านเนินแก้ว หมู่ 5 จะเห็นว่าแต่ละหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในอำเภอ ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งใน อำเภอหัวหิน อำเภอสามร้อยยอด และอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ โดยสามารถพิจารณาศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากการส่งเสริม การท่องเที่ยวท้องถิ่นและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใน 6 หมู่บ้าน ดังนี้

บ้านป่าละอู เป็นหมู่บ้านของคนกะเหรี่ยงทั้งหมู่บ้านแม้ปัจจุบันจะมีคนไทยเชื้อสายอื่น เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมอยู่ด้วย ตั้งอยู่หมู่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แบ่งย่อยกลุ่มบ้านเป็น 2 กลุ่ม คือ บ้านป่าละอู และบ้านป่าละอูน้อย บ้านป่าละอูได้รับการส่งเสริม ทางด้านการท่องเที่ยวมาบ้างแล้ว โดยจะเห็นว่ามีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแห่งนี้ หลายโครงการ เช่น การได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC (OTOP Village Champion) ซึ่งสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เข้ามาสำรวจแล้วเห็นว่าเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพ เพียงพอ โดยเฉพาะในเรื่องของการผลิตผ้าทอ ที่สามารถต่อยอดการสร้างรายได้ให้กับชุมชน (ผู้จัดการ, 2556) นอกจากนั้นบ้านป่าละอูยังเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่มาก ที่สุดในบรรดาชุมชนกะเหรี่ยงของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประมาณ 1,200 คน จากการสอบถาม นายคณิต จันทรอุปถัมภ์ ผู้ใหญ่บ้านป่าละอู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน ว่า “...กิจกรรมการท่องเที่ยวในบ้านป่าละอู จะมีในช่วงการจัดงานปีใหม่นบ้านป่าละอู ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันที่ 2 มกราคม ของทุกปี หรือหากมีการจัดงานของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่หรืออำเภอหัวหิน ก็จะจัดกลุ่มคน ในชุมชนนำวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไปสาธิตในงานต่างๆ ส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านในช่วงวันอื่น ก็จะพบกับบรรยากาศของความเป็นหมู่บ้านปรกติ ไม่มีกิจกรรมที่รองรับการท่องเที่ยวมากนัก โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับแหล่งท่องเที่ยวหลักของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ คือน้ำตก ป่าละอู...” ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน หมู่ 2 บ้านฟ้าประทาน ซึ่งการเดินทางมา บ้านป่าละอู ต้องเดินทางแยกจากทางแยกที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสัตว์ใหญ่เข้ามาอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งเส้นทางนี้ไม่ได้เป็นทางผ่านไปยังน้ำตกป่าละอู ประกอบกับการท่องเที่ยวน้ำตกป่าละอู ต้องใช้เวลาพอสมควรแล้ว การแวะเยี่ยมชมบ้านป่าละอูของนักท่องเที่ยวจึงค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังน้ำตกป่าละอู

บ้านป่าละอู จึงเป็นชุมชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาในเรื่องการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนมาบ้างแล้ว จึงไม่ผ่านเกณฑ์ข้อที่ 4 เนื่องจากมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ป่าเถื่อนแล้ว

ภาพ 5: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านป่าละอู

ที่มา: Google Earth, 2556

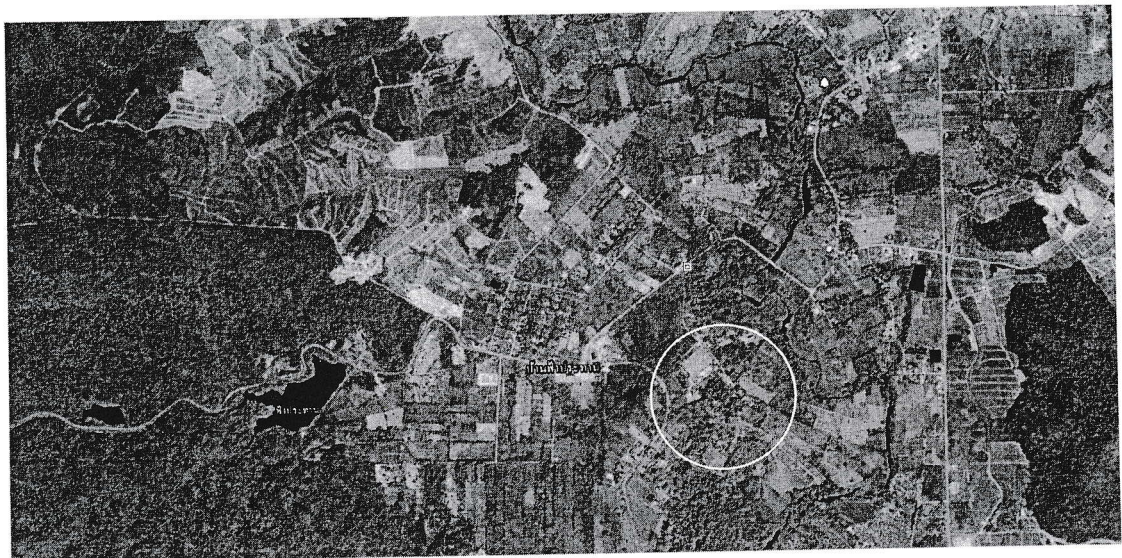
ภาพ 6: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านโคนมพัฒนา

ที่มา: Google Earth, 2556

บ้านโคนมพัฒนา เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมจากสหกรณ์โคนม ห้วยสัตว์ใหญ่ ตามพระราชดำริ ตั้งอยู่หมู่ 6 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทย และมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอาศัยอยู่ไม่มากนัก มีประชากร ประมาณ 150 คน ซึ่งมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้แม่ฟ้าหลวงขึ้นเพื่อให้นักศึกษาแก่นกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ โดยครูอาสาสมัคร เสี่ยงใส ครูอาสาสมัครตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ครูประจำ ศศช.บ้านโคนมพัฒนา ได้เล่า ให้ฟังว่า “...คนกะเหรี่ยงที่ศูนย์การเรียนรู้แม่ฟ้าหลวงนี้ ยังขาดความรู้ทางการศึกษา จึงมีความ

ประสงค์จะช่วยเหลือ โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหัวหิน จัดการศึกษาให้คนกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ ส่วนการท่องเที่ยวไม่ชัดเจนนัก แม้จะมีการจัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยงปีละครั้งก็มีเพียงนักท่องเที่ยวที่ทราบข่าวมาท่องเที่ยวในช่วงที่มีการจัดงาน ส่วนในช่วงวันปกติมีคนเข้ามาเยี่ยมศูนย์ฯ ไม่มากนัก...” เนื่องจากกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ที่นี่เป็นเพียงคนกลุ่มเล็กไม่ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านใหญ่อย่างบ้านป่าละอู และนักท่องเที่ยวที่อยากชมวิถีชีวิตกะเหรี่ยงก็มักไปเที่ยวชมในบ้านป่าละอู หรือบ้านป่าเต็ง ของอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มากกว่า ทางศูนย์ฯ ยังจัดบ้านสาธิตไว้สำหรับบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบ้านโคนมพัฒนา เป็นเพียงกลุ่มคนขนาดเล็กที่ตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียน ดังนั้น จึงไม่ผ่านเกณฑ์ ข้อ 2 และข้อ 4

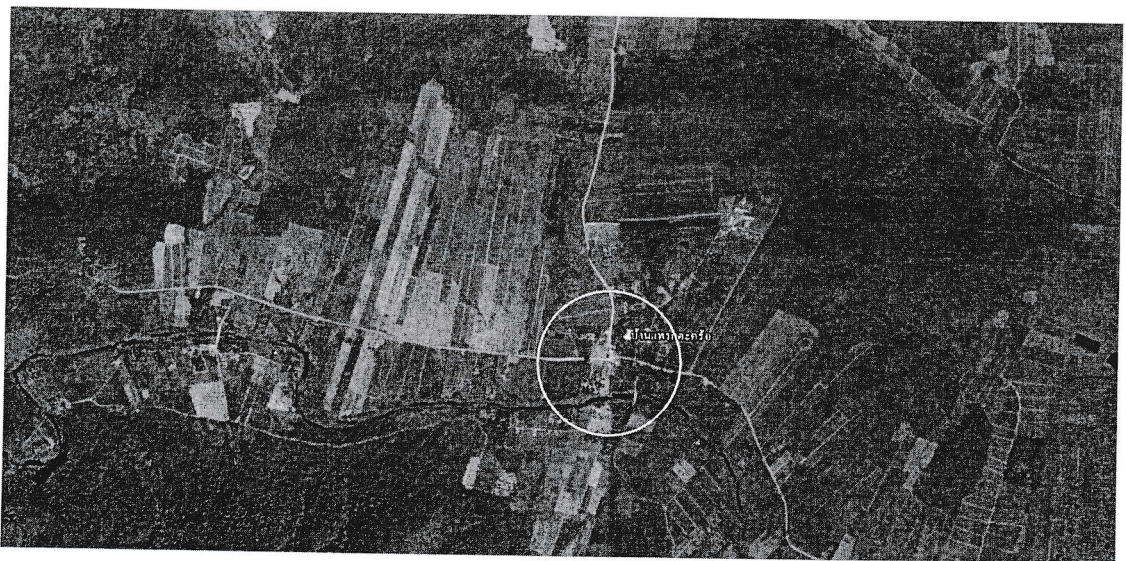
ภาพ 7: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านฟ้าประทาน

ที่มา: Google Earth, 2556

บ้านฟ้าประทาน เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงผสมผสานกับกลุ่มคนไทย เนื่องจากบ้านฟ้าประทานเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ และเป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ มีประชากรกะเหรี่ยงอยู่ประมาณ 200 คน กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบ้านฟ้าประทาน ถือเป็นกลุ่มเริ่มแรกในการจัดตั้งชุมชนกะเหรี่ยงในตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ทรงพระราชทานบ้านตัวอย่างให้กับผู้ใหญ่บ้านคนแรก และรวมกลุ่มคนกะเหรี่ยงที่กระจายตัวอยู่ในป่าเข้ามารวมกันเป็นหมู่บ้านขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ป่าเกอญอด้วย นายศักดิ์ดา ปัญญาหาญ ผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านกะเหรี่ยง เป็นผู้นำชาวกะเหรี่ยงซึ่งแม้จะมีที่พำนักอยู่ในบ้านฟ้าประทาน แต่ก็ทำงานร่วมกับ

ชาวกะเหรี่ยงในบ้านป่าละอู บ้านป่าละอูน้อย ของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และบ้านป่าเต็งใต้ ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งประสานงานกับผู้นำชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่า “...แม้จะมีศูนย์การเรียนรู้ป่าเกอญอ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตกะเหรี่ยง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ แม้จะรองรับนักท่องเที่ยวได้ แต่ก็ยังขาดประสิทธิภาพในการสื่อความหมายและนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวที่น้ำตกป่าละอู ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน...” ที่มีการบริหารจัดการสำหรับรองรับการท่องเที่ยวอย่างดีแล้วด้วยระบบอุทยานแห่งชาติ และบ้านป่าละอูที่หมู่ 3 มากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในหมู่ 2 นี้ บ้านฟ้าประทาน ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านโคนมพัฒนา ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ข้อ 2 และ 4

บ้านแพรกตะคร้อ เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ผสมผสานกับกลุ่มคนไทย ตั้งบ้านเรือนกระจายห่างกัน ในท้องที่หมู่ 11 ตำบลบึงนาราง อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยนายยา ชูยิ้ม ผู้ใหญ่บ้านแพรกตะคร้อ เล่าว่า “...อาชีพหลักของชาวบ้านกว่า 950 คน เป็นการทำไร่ และแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ คือ น้ำตกแพรกตะคร้อ และหุบกระทั่ง (กาฮัง หรือ นกกก เป็นนกเงือกขนาดใหญ่ชนิดหนึ่งของประเทศไทย) ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัยและควรเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ด้วยรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อที่มีสมรรถนะสูงเนื่องจากต้องผ่านเส้นทางทุรกันดารเข้าไปท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้ให้ความสนใจกับวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เพราะชุมชนกะเหรี่ยงไม่ได้ตั้งอยู่ในจุดท่องเที่ยว...” จากการเข้าสำรวจชุมชนพบว่าในตัวชุมชนเองก็ขาดความน่าสนใจในเรื่องของจุดเด่นทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยง

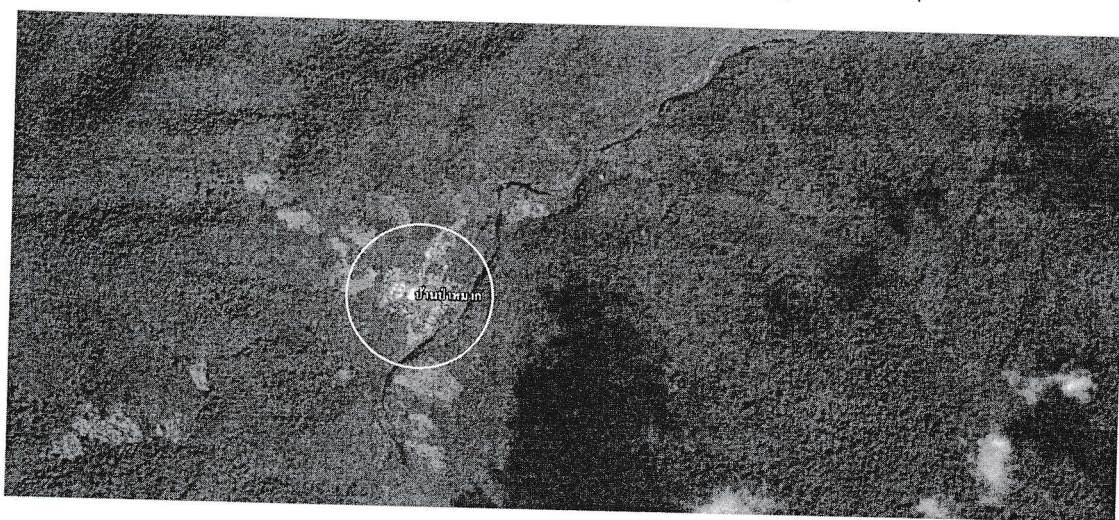

ภาพ 8: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านแพรกตะคร้อ

ที่มา: Google Earth, 2556

บ้านแพรกระดือ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีการกระจายตัวค่อนข้างสูง แต่ละหลังคาเรือนตั้งอยู่ห่างกันด้วยการประกอบอาชีพทางการเกษตรประเภทพืชไร่ แม้จะมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์คนไทย แต่การขาดเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในชุมชนจึงไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 1

บ้านป่าหมาก เป็นหมู่บ้านที่อยู่อาศัยของคนกะเหรี่ยงทั้งหมู่บ้าน จำนวนประมาณ 550 คน ตั้งอยู่ในป่าลึกของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ท้องที่หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากคำบอกเล่าของนายมีง พูลลัด ประธานชุมชนบ้านป่าหมาก ทำให้ทราบว่า “...ชุมชนนี้เพิ่งได้รับการตั้งให้เป็นหมู่ 8 ของตำบลศาลาล้อยได้ไม่นานมานี้เอง และเนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในป่าลึกการเดินทางเข้ามายังหมู่บ้านจึงทำได้ค่อนข้างลำบาก หากเป็นฤดูฝนอาจไม่สามารถเข้าออกได้ตามปกติ...” ยานพาหนะที่เข้ามาที่นี่ควรใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ ที่ต้องขับรุดฝ่าฟันอุปสรรคในการขึ้นเนินและข้ามลำน้ำหลายแห่ง ประกอบกับบ้านป่าหมากเป็นชุมชนกะเหรี่ยง มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมาก ตั้งขึ้นเพื่อให้นักศึกษากับเยาวชนของหมู่บ้าน ที่นี้จึงมีเสน่ห์สำหรับกลุ่มขับเคลื่อนสี่ล้อที่มักจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัยผสมผสานกับกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ของมาบริจาคและเลี้ยงอาหารกลางวันเด็กนักเรียนของบ้านป่าหมาก จากการสืบค้นทางระบบสารสนเทศจะพบว่ามียุทธกรรมในลักษณะนี้เข้ามายังบ้านป่าหมากเป็นจำนวนมาก ในรอบ 1 ปี จะมีหลายกลุ่มหมุนเวียนเข้ามาทำกิจกรรมข้างต้นหลายครั้งด้วยกัน ดังนั้นจึงถือได้ว่าบ้านป่าหมากเป็นชุมชนที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก แม้กิจกรรมจะไม่เน้นในเรื่องการศึกษาเรียนรู้วิถีชาติพันธุ์กะเหรี่ยงก็ตาม

ภาพ 9: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านป่าหมาก

ที่มา: Google Earth, 2556

บ้านป่าหมาก ถือเป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทั้งหมู่บ้าน แสดงให้เห็นการรวมกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน และมีความโดดเด่นในเรื่องชาติพันธุ์อย่างมาก ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานทางไกล ความเจริญและเข้าถึงได้ยาก จึงมีโอกาสนในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิตค่อนข้างสูง ประกอบกับ ยังไม่มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมหรือศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในชุมชน จึงผ่านเกณฑ์ คัดเลือกทั้ง 4 ข้อ

บ้านเนินแก้ว เป็นหมู่บ้านคนไทยที่มีกลุ่มของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร่วมอาศัยอยู่ด้วยกัน ในท้องที่หมู่ 5 บ้านเนินแก้ว ตำบลอ่าวน้อย อำเภอมืองประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีประชากรกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ประมาณ 250 คน ซึ่งแม้จะได้รับการส่งเสริมได้การประชาสัมพันธ์ ถึงการมีอยู่ของชุมชนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ก็พบว่า ยังไม่มีความชัดเจน ในด้านการท่องเที่ยวมากนัก จากการสอบถามนายวุฒิ สายสกล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บอกว่า “...การท่องเที่ยวในชุมชนยังไม่ค่อยเป็นรูปร่างมากนัก แม้จะมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร่วมอาศัย ในชุมชนด้วยก็ตาม...” ทั้งนี้แม้ชุมชนจะตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ด้วยถนน หนทางที่ชำรุดเสียหายเป็นหลุมเป็นบ่อ เดินทางไม่สะดวก ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในบ้านเนินแก้ว เป็นกลุ่มบ้านขนาดเล็ก ซึ่งในชุมชนมีกลุ่ม ชาติพันธุ์คนไทยเป็นประชากรหลักของชุมชน จึงไม่ผ่านเกณฑ์ข้อ 2

ภาพ 10: มุมมองภาพถ่ายทางอากาศบ้านเนินแก้ว

ที่มา: Google Earth, 2556

จากข้อมูลเบื้องต้น จะเห็นว่า ชุมชนที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอาศัยอยู่ ทำให้เห็นว่า บ้านป่าหมากเป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนด้วยกิจกรรมจิตอาสาในลักษณะของการบริจาคสิ่งของและเลี้ยงอาหารกลางวันกับเด็กนักเรียน ซึ่งใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อเป็นพาหนะสำหรับการเดินทางเข้ามายังชุมชน และเมื่อเทียบกับบ้านป่าละอู ที่ได้รับการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวบ้างแล้ว แต่ยังมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจน้อยอยู่ และการมีศูนย์การเรียนรู้ป่าเกอญ่บ้านป่าละอู ทำให้เห็นว่า บ้านป่าละอูเป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ผ่านกระบวนการคิดเกี่ยวกับการรวบรวมความรู้ท้องถิ่นมาบ้างแล้ว ส่วนชุมชนอื่นที่เหลือมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจค่อนข้างน้อย ซึ่งไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของงานวิจัยนี้ที่สนใจในเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจบ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในการเป็นพื้นที่ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในฐานะหมู่บ้านนำร่องที่จะดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยด้วยเหตุผลปัจจัย ดังนี้

1. เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจและมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากกว่าชุมชนกะเหรี่ยงอื่นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการรวบรวมความรู้ท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงดำเนินชีวิตด้วยวิถีดั้งเดิม
3. เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ทางไกลความเจริญ ซึ่งเป็นพื้นที่เหมาะกับการดำรงชีวิตตามวิถีของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
4. ผ่านเกณฑ์เบื้องต้นทั้ง 4 ข้อ ของการเลือกชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษาสำหรับโครงการวิจัยนี้

ตาราง 1: ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ชุมชน	ที่ตั้ง	เกี่ยวกับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	จำนวนประชากรกะเหรี่ยง	แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในชุมชน	กิจกรรมการท่องเที่ยว	โอกาสทางการท่องเที่ยว
บ้านป่าละอู	หมู่ 3 ต.ห้วยสัตว์ใหญ่ อ.หัวหิน	เป็นชุมชนกะเหรี่ยงขนาดใหญ่ทั้งหมู่บ้าน	ประมาณ 1,200 คน	เคยมีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมกะเหรี่ยง ปัจจุบันขาดการดูแลและเลิกดำเนินการแล้ว	ชมวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง การทอผ้าด้วยกี่เอว การแสดงทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เดินป่าในแหล่งธรรมชาติ ชมน้ำตกป่าละอูน้อยชมและชิมทุเรียน ป่าละอูพิพิธโหวพระจันทร์ การจัดงานรื่นเริงวันปีใหม่	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจปานกลาง เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มทั่วไป ที่เป็นทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากตัวเมืองหัวหิน
บ้านโคนมพัฒนา	หมู่ 6 ต.ห้วยสัตว์ใหญ่ อ.หัวหิน	เป็นกลุ่มกะเหรี่ยงขนาดเล็กในศูนย์การเรียนรู้	ประมาณ 150 คน	เป็นศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบของการบริการการศึกษา นอกโรงเรียน	ชมบ้านกะเหรี่ยงสาธิตการบริการที่พักแบบโฮมสเตย์การทอผ้าด้วยกี่เอว	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเฉพาะช่วงจัดงานทางวัฒนธรรม เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มทั่วไป ส่วนใหญ่เดินทางจากตัวเมืองหัวหิน
บ้านฟ้าประทาน	หมู่ 2 ต.ห้วยสัตว์ใหญ่ อ.หัวหิน	เป็นชุมชนผสมผสานกับกลุ่มคนไทยอาศัยเป็นกลุ่มบ้าน	ประมาณ 200 คน	มีศูนย์การเรียนรู้ป่าเกอญอ แต่ยังต้องการการพัฒนา	ชมบ้านกะเหรี่ยงพระราชทาน ศูนย์การเรียนรู้ป่าเกอญอ ชมน้ำตกป่าละอู	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจปานกลาง เป็นกลุ่มศึกษาดูงาน ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวของอบต.ห้วยสัตว์ใหญ่
บ้านแพรกตะคร้อ	หมู่ 11 ต.บึงนคร อ.หัวหิน	เป็นชุมชนผสมผสานกับกลุ่มคนไทยอาศัยกระจายตัว	ประมาณ 950 คน	ไม่มีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมกะเหรี่ยง	ชมน้ำตกแพรกตะคร้อ หุบผาฮัง การท่องเที่ยวด้วยรถขับเคลื่อนสี่ล้อ	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกลุ่มการท่องเที่ยวแบบผจญภัยด้วยรถขับเคลื่อนสี่ล้อจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ
บ้านป่าหมาก	หมู่ 8 ต.ศาลาล้อย อ.สามร้อยยอด	เป็นชุมชนกะเหรี่ยงทั้งหมู่บ้าน	ประมาณ 550 คน	ไม่มีศูนย์การเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรม	ชมวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เดินป่าในแหล่งธรรมชาติ ชมน้ำตกห้วยกบ ชมการแสดงทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยง พิพิธโหวพระจันทร์	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจค่อนข้างมาก เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มจิตอาสา บริจาคสิ่งของและการเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก เล็กเป็นนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ
บ้านเนินแก้ว	หมู่ 5 ต.อ่าวน้อย อ.เมืองประจวบคีรีขันธ์	เป็นกลุ่มกะเหรี่ยงขนาดเล็กอาศัยร่วมกับกลุ่มคนไทย	ประมาณ 250 คน	ไม่มีศูนย์การเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรม	ชมวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง การทอผ้าด้วยกี่เอว	มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจค่อนข้างน้อย เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มทั่วไป ส่วนใหญ่จากตัวเมืองประจวบคีรีขันธ์

ด้วยเหตุผลข้างต้น บ้านป่าหมาก จึงมีโอกาสนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมต่อไป ทั้งนี้ยังต้องประเมินศักยภาพของชุมชนโดยการประยุกต์ใช้แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2548: 5/12-5/21) เนื่องจากมีการกำหนดตัวชี้วัดหรือมีเกณฑ์มาตรฐานที่ผ่านการวิเคราะห์และรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

5. บริบทเชิงพื้นที่ชุมชนบ้านป่าหมาก

“...ก็ที่นี่มีต้นหมากเยอะ จึงเรียกกันว่าป่าหมาก...” นายมิ่ง พูลลัด ประธานชุมชนกะเหรี่ยงป่าหมาก เล่าให้ฟังถึงที่มาของชื่อหมู่บ้าน ทำให้ทราบว่า เนื่องจากบรรพชนของชาวบ้านป่าหมากตั้งชื่อชุมชนจากการที่บริเวณนี้เคยเป็นแหล่งปลูกหมาก ซึ่งเป็นของขบเคี้ยวของชาวกะเหรี่ยงมาตั้งแต่โบราณกาล ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงยังนิยมเคี้ยวหมากอยู่ ดังนั้นหมากจึงเป็นของสำคัญของชาวกะเหรี่ยงที่นี่ โดยจะเห็นว่าชาวกะเหรี่ยงแทบทุกคน ทั้งชายและหญิงหลายวัย ต่างเคี้ยวหมากกันเป็นเรื่องปรกติธรรมดา และให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของชื่อป่าหมากว่า “...บริเวณนี้บรรพบุรุษได้ปลูกหมากไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อหลายสิบปีก่อนจะเห็นต้นหมากมีมากกว่าที่เห็นในปัจจุบันมาก เต็มพื้นที่ชุมชน...” เมื่อมีชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น ต้นหมากดั้งเดิมก็ถูกตัดโค่นลงบ้างเพื่อใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย และเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ต่างๆ ของหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันก็ยังคงมีต้นหมากอยู่เป็นจำนวนมาก เพียงแต่ไม่มากเท่าเดิม

นายกุลเดช อยู่เจริญ ชาวบ้านป่าหมากผู้ร่วมจัดตั้งชุมชน บอกว่า “...ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านสวนทุเรียน...” ซึ่งเคยเป็นพื้นที่อยู่อาศัยทางด้านเหนือของที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบันที่ไม่ได้ย้ายเข้าไปรวมกับหมู่บ้านป่าละอู ที่เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่ง เมื่อมีการจัดตั้งเป็นบ้านป่าหมากแล้ว ชาวกะเหรี่ยงที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียงก็เข้ามารวมตัวอยู่เป็นหลักแหล่งที่นี่ แต่ยังมีบางกลุ่มที่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่โดยรอบอยู่บ้าง โดยในปัจจุบันจะพบว่ามีคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอื่น ทั้งในท้องที่ตำบลศาลาล้อย ของอำเภอสามร้อยยอด ตำบลเขาจ้าว อำเภอปราณบุรี ตำบลบึงนครและตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ร่วมกับคนไทยทั่วไป

บ้านป่าหมาก มีลักษณะเป็นชุมชนขนาดย่อมบนที่ราบในหุบเขาที่มีพื้นที่พอจะตั้งชุมชนได้โอบล้อมด้วยสภาพธรรมชาติป่าเขาในพื้นที่ป่าสงวนของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ชุมชนแห่งนี้ตั้งขึ้นด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคงของประเทศ และการสงวนรักษาป่าไม้ โดยการรวบรวมชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในป่าตามแนวตะเข็บชายแดนประเทศไทยและประเทศเมียนมาร์ ให้มาอยู่รวมกันเป็นหลักแหล่ง ริมลำน้ำของห้วยแพรงตะลุยแพรงซ้าย ถือเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงที่รักความสงบดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติที่สอดคล้องกับอุปนิสัยของชาวกะเหรี่ยงอย่างกลมกลืน ประกอบกับ

การมีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเองที่เป็นเอกลักษณ์ ทำให้บ้านป่าหมากกลายเป็นชุมชนที่ได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกนิยมเข้าไปเยี่ยมชมวิถีกะเหรี่ยงในบ้านป่าหมากแห่งนี้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี

บ้านป่าหมาก ได้ยกฐานะเป็น หมู่ที่ 8 ของตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสามร้อยยอดประมาณ 65 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอปราณบุรี ประมาณ 65 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวอำเภอหัวหิน ประมาณ 85 กิโลเมตร สามารถเดินทางเข้ามาได้โดยทางรถยนต์ 3 ทางด้วยกัน คือทั้งจากสามร้อยยอด ปราณบุรี และหัวหิน โดยหนทางที่สะดวกที่สุดเป็นเส้นทางจากตัวเมืองหัวหิน ใช้เส้นทางสายหัวหิน-หนองพลับ ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร จากนั้นใช้ถนนสายหนองพลับ-ป่าละอู ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร โดยถนนในช่วงนี้เป็นถนนลาดยาง จากนั้นใช้ถนนสายป่าละอู-แพรงตะคร้อ ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง จากบ้านแพรงตะคร้อ เป็นถนนลูกรังคดเคี้ยวไปตามภูมิประเทศ ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร รวมระยะทางประมาณ 85 กิโลเมตร การเดินทางในช่วงฤดูฝนค่อนข้างยากลำบากจำเป็นต้องใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อสมรรถนะสูง เนื่องจากเส้นทางในช่วงสุดท้ายลัดเลาะไปตามลำห้วยแพรงตะลุ่มแพรงซ่าย ตัดข้ามลำห้วยหลายครั้งและขึ้นเนินเขาที่มีความชันพอสมควรและสภาพเส้นทางมีหลุมบ่อ ชำรุดจากน้ำกัดเซาะ และลื่น ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมากและใช้เวลาานกว่าจะเดินทางถึงบ้านป่าหมาก ส่วนในช่วงฤดูแล้งก็สามารถเดินทางเข้ามายังบ้านป่าหมากได้ตามเส้นทางเดียวกันนี้ จะสะดวกกว่าเพราะไม่ลื่น แต่จะมีฝุ่นจากถนนลูกรังเป็นจำนวนมาก

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านป่าหมาก มีสภาพเป็นแอ่งที่ราบริมลำธารตามร่องเขาระดับความสูงเฉลี่ยประมาณ 180 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง โอบล้อมด้วยภูเขาน้อยใหญ่ของเทือกเขาตะนาวศรีที่ค่อยๆ เพิ่มความสูงขึ้นไปทางตะวันตกจนถึงแนวเขตแดนประเทศไทยกับเมียนมาร์ ที่ความสูงเฉลี่ยประมาณ 500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (วัดโดยเครื่องวัดระดับความสูงของพื้นที่ในโปรแกรม Google Earth) ทำให้พื้นที่ของหมู่บ้านมีจำกัด โดยมีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ เท่านั้น โดยมีแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน คือ ห้วยแพรงตะลุ่มแพรงซ่าย ซึ่งมีต้นกำเนิดจากแนวสันปันน้ำบริเวณชายแดนบนเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งมีน้ำไหลทั้งปี แต่จะมีปริมาณน้อยลงในฤดูแล้ง ส่วนน้ำสำหรับการบริโภค นายชัยศักดิ์ เตาะไรสง เล่าว่า “...มีการทำน้ำประปาของหมู่บ้านโดยต่อท่อผ่านเครื่องกรองน้ำดิบจากแอ่งน้ำบนภูเขาสูงซึ่งมีน้ำขังตามธรรมชาติ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร...” แหล่งน้ำสำคัญนี้ ในช่วงฤดูแล้งของบางปีอาจมีน้ำไม่เพียงพอกับการใช้ของหมู่บ้าน หากน้ำประปาของหมู่บ้านขาดแคลน ก็จำเป็นต้องใช้น้ำจากห้วยแพรงตะลุ่มแทน โดยปัจจุบันก็มีการจัดทำฝายทดน้ำ ซึ่งเป็นฝายขนาดเล็กที่ชาวบ้านร่วมกันทำขึ้นเองเพื่อให้มีน้ำในลำห้วยเหลือเพียงพอสำหรับการอุปโภคและบริโภคในช่วงฤดูแล้ง นอกจากนั้นยังมีการจัดสร้างถังเก็บน้ำฝนไว้พื้นที่ต่างๆ ของหมู่บ้านเพื่อสำรองน้ำไว้ใช้ด้วย

อากาศของบ้านป่าหมาก ค่อนข้างมีคุณภาพดีและเย็นสบายเนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ที่สมบูรณ์ โดยปรากฏฤดูกาลในช่วงปี 3 ฤดูกาลเหมือนกับพื้นที่ทั่วไปของประเทศไทย คือ ช่วงฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน จะมีอากาศร้อนแต่ก็ไม่ร้อนมาก ส่วนฤดูฝน ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนตุลาคม โดยจะมีฝนตกมากในช่วงเดือนกันยายน และฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะเย็นจนถึงหนาวในบางช่วงอาจมีอุณหภูมิต่ำจนชาวบ้านต้องใช้การผิงไฟไล่ความหนาว แต่ก็ถือว่าเป็นช่วงที่มีอากาศดีน่าท่องเที่ยวของคนภายนอกที่ต้องการเข้ามาสัมผัสธรรมชาติของบ้านป่าหมาก

ชาวบ้านป่าหมาก เป็นคนที่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นายแดง ใจเย็น รองหัวหน้าเผ่า เล่าให้ฟังว่า “...ก็อยู่กันตรงนี้นานมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายแล้ว ยึดถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันมันเปลี่ยนไปมากแล้ว แต่ก็ยังอยู่อาศัยกันได้...” โดยมีประชากรที่เป็นคนไทยท้องถิ่นอื่นเข้ามาอาศัยร่วมอยู่ด้วยเล็กน้อย โดยเป็นคนไทยที่เข้ามาแต่งงานอยู่กินกับคนกะเหรี่ยงที่นี้ จนกลายเป็นคนที่มีความเป็นกะเหรี่ยงตามค่านิยมไปด้วย อย่างเช่น นายชัยศักดิ์ เตาะไธสง และนาย กุลเดช อยู่เจริญ ที่มีพื้นเพจากภาคอีสานเข้ามาอยู่ในบ้านป่าหมากมากกว่า 20 ปีแล้ว นอกจากนั้นยังมีทหารบกที่เข้ามาประจำการในหน่วยที่ตั้ง และตำรวจตระเวนชายแดนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมาก ที่เป็นครูอาสาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านด้วย

เนื่องจากชาวบ้านป่าหมากเป็นสังคมกะเหรี่ยง ที่อยู่ห่างไกลในถิ่นทุรกันดาร ทำให้ขาดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ได้ทรงเสด็จเยี่ยมพื้นที่ในปี พ.ศ.2548 ได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นที่นี่เพื่อให้เกิดการศึกษาแก่เยาวชนชาวกะเหรี่ยง โดยในครั้งนั้นได้เสด็จโดยเฮลิคอปเตอร์นำความปิติมาสู่ชาวบ้านป่าหมากเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังมีการให้นักวิชาการเข้ามาให้ความรู้ด้านการเพาะปลูกพืชสำหรับยังชีพ และพืชผลทางการเกษตรสำหรับนำออกไปจำหน่ายด้วย นายแดง ใจเย็น เล่าถึงความประทับใจเมื่อครั้งได้มีโอกาสเข้ารับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีคราวเสด็จเยี่ยมชาวบ้านป่าหมากว่า “...ดีใจเหลือเกินที่ได้รับเสด็จพระองค์ท่าน ท่านดีมาก รักพระองค์ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระราชินีด้วย หลังๆ เมื่อพระองค์เสด็จในหมู่บ้านอื่นใกล้เคียง ผมก็ไปรับเสด็จ ท่านก็ถามหาผมด้วยเหมือนกัน ผมปลื้มใจมากที่พระองค์อนุญาตให้ถ่ายภาพท่านและมีผมอยู่ในภาพด้วย...”

ชาวบ้านป่าหมากทำอาชีพเกษตรกรรม เพาะปลูกพืชไร่ ขนาดเล็กเท่านั้น เนื่องจากที่ดินมีจำกัดเพราะอยู่ในเขตป่าสงวนพื้นที่อนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี และทางราชการได้เข้ามาบริหารจัดการการใช้ที่ดินของหมู่บ้านป่าหมาก โดยจัดสรรที่ดินทำกินให้ครอบครัวละ 5 ไร่ ซึ่งนายแดง ใจเย็น บอกว่า “...ที่ 5 ไร่ ไม่พอทำกินหรอกอาจารย์ แต่ก่อนปลูกพืชแบบหมุนเวียนตรงนี้ทีหนึ่งแล้วย้ายไปปลูกที่ทีหนึ่ง พอถึงเวลาก็นกลับมาปลูกที่เดิม ทำให้ดินได้ปรับตัว แต่เขาเรียกว่า

ไร้เลือนลอย หลวงเขาไม่ให้ทำ...” ดังนั้นชาวบ้านป่าหมากจึงออกไปรับจ้างดูแลไร่ ดูแลสวน นอกหมู่บ้านด้วย นอกจากนั้นก็มีการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งก็ไม่มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากความลำบากในการเดินทาง ทำให้สภาพชุมชนมีลักษณะที่ค่อนข้างขาดแคลนสิ่งต่างๆ อยู่บ้าง แต่ก็ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานและหน่วยงานเอกชนหลายแห่งให้ความช่วยเหลือในเรื่องการบริจาคสิ่งของและการเลี้ยงอาหารกลางวัน แก่เด็กนักเรียนรวมทั้งเด็กในหมู่บ้านด้วย

ภาษาพูดของชาวกะเหรี่ยงที่นี่ ใช้ภาษากะเหรี่ยงกันเป็นปกติ ส่วนการสื่อสารกับบุคคลที่ไม่ใช่คนกะเหรี่ยง ก็จะใช้ภาษาไทยกลาง ซึ่งจะมีสำเนียงแปลงออกไปเล็กน้อย แต่ก็สามารถสร้างความเข้าใจในสิ่งที่พูดได้ โดยนายกุลเดช อยู่เจริญ เล่าให้ฟังในเรื่องการถูกเรียกกลุ่มของตนว่าเป็น กลุ่มกะเหรี่ยงบ้าง หรือกะหร่างบ้าง สร้างความสงสัยให้กับบุคคลที่ไม่เข้าใจ ซึ่งได้รับคำอธิบายเชิงให้แง่คิดว่า “...พวกผมก็พูดกันด้วยภาษานี้มานาน สื่อสารกันรู้เรื่อง ไปคุยกับกะเหรี่ยงในภาคเหนือก็ใช้ภาษานี้ มันเป็นภาษาเดียวกัน ทางภาคเหนือไม่เห็นมีใครเรียกกะหร่าง แต่คนที่ประจวบฯ นี่เรียกผมว่ากะหร่าง ผมก็สงสัยว่า ถ้าพูดภาษานี้เรียกกะหร่าง คนที่ภาคเหนือที่พูดภาษานี้ก็ต้องเป็นกะหร่างเหมือนกันหมด แต่ไม่เห็นมีใครเรียกกะหร่างในภาคเหนือ ทำไมเรียกผมว่า กะหร่าง ลองคิดดูครับ...”

ในด้านการศึกษาของประชากร มีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมาก เปิดทำการสอนให้กับเยาวชนของหมู่บ้าน ตั้งแต่ระดับเด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นหากผู้ปกครองสามารถส่งให้นักเรียนเรียนต่อได้ก็จะส่งไปเรียนต่อในระดับมัธยมต้นในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น โรงเรียนบ้านป่าเต็ง ต่อไป ปัจจุบันมีชาวบ้านบางคนกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ซึ่งในอนาคตก็จะมีบัณฑิตที่จบการศึกษาเป็นความหวังที่จะกลับมาพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนในเรื่องของการนับถือศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธหรือนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งบางส่วนก็นับถือศาสนาคริสต์ด้วย

ในด้านการสาธารณสุข มีการจัดตั้งศูนย์ป้องกันไข้มาเลเรีย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศาลาลัย โดยมีนางสมรภัช ใจเย็น ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ให้บริการทางด้านสาธารณสุขพื้นฐาน เจ็บไข้ได้ป่วยเล็กน้อย หรือการให้การพยาบาล ทำแผลเบื้องต้น รวมถึงการทำคลอดด้วย ซึ่งหากผู้ป่วยมีอาการหนักก็จะมีคนนำส่งโรงพยาบาลสามร้อยยอด โดยใช้รถยนต์ของประธานชุมชนไปส่ง แต่ชาวบ้านป่าหมากส่วนมากก็มีสุขภาพแข็งแรง หากเจ็บป่วยเล็กน้อยก็จะใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการบำบัดรักษาอาการ โดยมีนายแดง ใจเย็น นายมัน ใจเย็น และนายยุทธ ใจเย็น เป็นผู้รู้ทางด้านสมุนไพรของหมู่บ้าน ก็จะพิจารณาและเลือกใช้สมุนไพรตามอาการและประสบการณ์ที่มีอยู่ในการช่วยเหลือกันเบื้องต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บ้านป่าหมาก เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อตั้งชุมชนโดยการรวบรวมชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายในพื้นที่แถบนี้ให้เข้ามารวมกันตั้งเป็นชุมชนในหมู่ 8 ท้องถิ่นตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเป็นชุมชนขนาดย่อมบนที่ราบริมห้วยแพรกตะลวยแพรกซ่ายในพื้นที่ป่าไม้ของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ใกล้ชายแดนไทย-เมียนมาร์ ซึ่งเป็นบริเวณท้องถื่นทุรกันดารห่างไกลความเจริญ เดินทางเข้าถึงได้ยากลำบากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน แต่เป็นพื้นที่ที่มีอากาศดีเนื่องจากถูกโอบล้อมด้วยภูเขาและป่าไม้เขียวขจี ชาวบ้านป่าหมากทำอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนในเรื่องการศึกษาของเยาวชนและคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน ในขณะที่ยังคงความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมอยู่ ทำให้บ้านป่าหมากเป็นชุมชนที่ได้รับการยกระดับการเป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจในเชิงการท่องเที่ยวชุมชนอีกด้วย

6. บริบทเชิงการท่องเที่ยวของชุมชนป่าหมาก

6.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

บ้านป่าหมาก ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกุยบุรี ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับการอนุญาตให้เข้าไปใช้ประโยชน์ตามระเบียบของอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจากคำบอกเล่าของนายกุลเดช อยู่เจริญ ผู้ร่วมจัดตั้งหมู่บ้านป่าหมาก ได้ให้ข้อมูลว่า “...ตามลำห้วยขึ้นไปประมาณ 7 กิโลเมตร จะมีน้ำตกห้วยกบ เป็นน้ำตกที่สวยงามอยู่เหมือนกัน และหากไปถึงเขตแดนพม่าก็มีผาเทวดา ขึ้นไปชมวิวยสวย แต่เดินเท้าเข้าไปลำบากและตอนนี้พวกพม่ามาตั้งฐานอยู่บนสันแดน...” โดยในบริเวณหมู่บ้านมีห้วยแพรกตะลวยแพรกซ่ายที่มีน้ำไหลตลอดปี นักท่องเที่ยวที่เข้ามาสามารถลงเล่นน้ำได้ คุณภาพน้ำค่อนข้างดี น้ำใส ไม่ลึกนัก มีแก่งและแอ่งน้ำ รวมทั้งฝายขนาดเล็กที่สามารถใช้เป็นที่พักผ่อนได้อย่างดี และหากต้องการสัมผัสธรรมชาติป่าเขาก็สามารถเดินป่าตามเส้นทางรอบๆ หมู่บ้าน สำหรับผู้ที่รักธรรมชาติ ชอบดูนก ดูผีเสื้อ และหากเป็นในช่วงกลางคืน อาจได้เห็นสัตว์ป่าประเภทกวาง เก้ง หรือหมีป่าได้ด้วย

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2.1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถาน ของบ้านป่าหมาก ได้แก่ วัดป่าช้างขาว ซึ่งเป็นวัดในศาสนาพุทธที่ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ใช้เป็นสถานที่ในการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ โดยมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ 4 รูป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าหากเป็นในช่วงเข้าพรรษาจะมีพระภิกษุจำพรรษามากกว่านี้ หรือหากนอกพรรษาอาจมีน้อยกว่า 4 รูป ไม่นั่นเอง ภายในบริเวณวัดร่มรื่นด้วยร่มไม้ มีพระพุทธรูปสลักจากหินอ่อน สวยงามประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง บริเวณสวนหย่อมของวัด เป็นที่เคารพของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนศาสน

สถานในศาสนาคริสต์ ที่บ้านป่าหมากมีโบสถ์คริสต์จักร สำหรับกลุ่มกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในวันอาทิตย์ ชาวคริสต์ก็จะมารวมตัวกันที่โบสถ์และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยนางฟ้า โคลินธี ศาสนาจารย์ประจำโบสถ์ได้ให้ข้อมูลว่า “ส่วนใหญ่พวกเราที่มาร่วมร้องเพลง สวดมนต์ และขอพรพระผู้เป็นเจ้า ให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข...” ส่วนกะเหรี่ยงอีกกลุ่มที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็จะมีการประกอบพิธีตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยอาศัยพื้นที่ป่าบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่เป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ

2.2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทวิถีชีวิต เทศกาล และประเพณีของชุมชนภายในบ้านป่าหมากจะพบเห็นชีวิตที่เรียบง่ายของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่ใช้ชีวิตผูกพันกลมกลืนกับสภาพป่าไม้ ภูเขาโดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมการเคี้ยวหมาก ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกมากในบริเวณนี้ และจะเห็นว่าคนกะเหรี่ยงที่นี่แทบทุกคนเคี้ยวหมากกันทั้งนั้น แม้วันที่มีการจัดประชุมซึ่งเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัยนี้ยังพบว่าผู้เข้าร่วมประชุมเคี้ยวหมากทุกคน และได้รับคำบอกเล่าจากนายมีง พูลลัด ประธานชุมชนว่า “...ที่บ้านป่าหมาก มีหมากอยู่มากตามชื่อบ้าน และคนกะเหรี่ยงก็นิยมเคี้ยวหมากกันมาแต่โบราณ จนติดหมากกันทั้งนั้น ให้เลิกเคี้ยวหมากคงเป็นเรื่องยาก ให้ทำอย่างอื่นที่คนอื่นว่ายาก สำหรับคนกะเหรี่ยงน่าจะง่ายกว่าจะให้เลิกเคี้ยวหมาก...”

คนกะเหรี่ยงเองมีวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายต่างก็มีพิธีกรรมในพิธีต่างๆ เช่น เมื่อมีเด็กคลอดใหม่ หากไม่ไปคลอดที่โรงพยาบาลหรือเห็นว่าไปไม่ทันแน่ ก็มีคนทำคลอดให้ได้ พอเด็กคลอดก็จะใช้ไม้ไผ่ที่มีความคม ตัดสายสะดือของเด็ก หลังจากนั้นจะนำสายสะดือและรกเด็กไปแขวนหรือฝังตามต้นไม้ใหญ่ในป่า เชื่อว่า เป็นต้นไม้ประจำตัวเด็กคนนั้น เป็นกุศโลบายการชะลอการตัดไม้ทำลายป่า หรือลดพื้นที่ป่าไม้ ต้นไม้ต้นนี้ห้ามตัด และเชื่อว่าหากต้นไม้ต้นนั้นมีสุขภาพดี เด็กคนนั้นก็จะมีสุขภาพที่ดีเช่นกัน เป็นที่มาของคำที่ว่าตั้งรกราก ซึ่งหมายถึงการสร้างบ้านเรือนหรือชุมชนขึ้น เด็กที่เติบโตขึ้นก็จะมีต้นไม้ประจำตนเอง และช่วยรักษาต้นไม้นี้ ไม่ตัดโค่นลง ช่วยรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ได้ ต่อมาก็มีพิธีการแต่งงาน ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม โดยช่วงที่มีความสนุกคือช่วงที่ว่าที่เจ้าบ่าวยกขบวนขันหมากมาที่บ้านเจ้าสาว โดยเจ้าบ่าวจะต้องฝ่าฟันให้ผ่านด่านต่างๆ ที่ทางฝ่ายเจ้าสาวเตรียมรับเจ้าบ่าวไว้ เช่น การถอนเสาที่ปักฝังไว้ในดินให้ขึ้นซึ่งค่อนข้างยากมาก ฝ่ายชายต้องแสดงพลังกำลังถอนให้ขึ้น แต่หากถอนไม่ขึ้นก็สามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนเจ้าบ่าวได้ ต่อจากนั้นอาจต้องป็นเสาน้ำมัน เพื่อนำสิ่งของที่แขวนไว้บนยอดเสาลงมาให้ได้ แน่นอนว่าเจ้าบ่าวที่อยู่ในชุดประจำเผ่าสวยงามคงให้เพื่อนเจ้าบ่าวที่เตรียมมาแล้วขึ้นไปนำลงมาแทน จากนั้นจะต้องเข้าไปในตัวบ้านของเจ้าสาว ซึ่งก็ต้องผ่านด่านอันตรายที่ฝ่ายเจ้าสาวจะไม่ยอมให้ขึ้นและเข้ามาภายในบ้านได้ง่ายๆ กว่าที่จะผ่านด่านต่างๆ ได้หมดก็ทำเอาเจ้าบ่าวเสียแรงไปมาก แต่นั่นก็แสดงให้เห็นถึงความรักจริงที่มีต่อเจ้าสาว เป็นอุปายให้นึกถึงความยากลำบากกว่าจะได้อยู่ร่วมใช้ชีวิตเป็นครอบครัวเดียวกัน จะได้อยู่กินกันนานๆ แล้วก็มีพิธีผูกข้อมือเจ้าบ่าวเจ้าสาวโดยผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับถือ

ของคู่บ่าวสาว ญาติ และแขกผู้มีเกียรติจะเข้ามาอวยพรให้กับคู่บ่าวสาว จากนั้นพากันเข้าห้องนอน และอาจมีการสลับกันป้อนข้าว เพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงความสุขและการมีกินมีใช้ของคู่บ่าวสาว ถือเป็นพิธีรีตองที่สวยงามของชาวกะเหรี่ยง ส่วนในเรื่องของการเสียชีวิตชาวกะเหรี่ยงก็มีการจัด พิธีศพ ที่อาจทำตามพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งพิธีแบบศาสนาพุทธหรือคริสต์ ตามแต่ผู้ตายนับถือ ส่วนพิธีกรรมสำคัญอีกพิธีหนึ่งคือพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบูชาบรรพบุรุษ ที่คนภายนอกเรียกพิธีนี้ว่า พิธีไหว้พระจันทร์ โดยเจ้าพิธีจะเป็นผู้เตรียมสิ่งต่างๆ สำหรับการประกอบพิธีให้พร้อม เมื่อถึงเวลา ช่วงเย็นก็เดินเข้าไปประกอบพิธีบริเวณต้นไม้ใหญ่ในป่า โดยใช้เวลาค่อนข้างมากในการประกอบพิธี บางครั้งอาจถึงเช้า เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองหมู่บ้าน ไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำร้ายคนในหมู่บ้าน นอกจากนั้นมีการทำข้าวห่อ ซึ่งทำจากข้าวพันด้วยใบตองเป็นรูปกรวยสามเหลี่ยมปลายแหลม ซึ่งห่อ ให้เป็นแบบตัวผู้ซึ่งเป็นกรวยแหลมด้านเดียว ส่วนตัวเมียจะมีปลายแหลมสองด้าน นำไปนึ่งให้สุก กินกับ น้ำจิ้มหวานจากน้ำตาลและมะพร้าว และใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่า

2.3) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ในบ้านป่าหมาก ซึ่งเป็นกลุ่ม ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่สืบทอดความรู้ในการดำรงวิถีชีวิตมายาวนานย่อมมีความรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและช่วยทำให้การใช้ชีวิตมีความสะดวกมากขึ้น หรือตอบสนองความต้องการมากขึ้น เช่น การทอผ้าใช้เอง ซึ่งชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมจะทอผ้าฝ้ายด้วยกี่เอว โดยปลูกฝ้ายและเก็บเกี่ยวนำใบ ฝ้ายมาบิดเกลียวทำเป็นเส้นด้าย ย้อมสีธรรมชาติก่อนนำมาทอด้วยกี่เอว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาว กะเหรี่ยงที่ผลิตคิดทำอุปกรณ์ทอผ้าที่สามารถนำติดตัวไปทอได้ทุกที่ ด้วยความที่มีขนาดเล็กม้วนเก็บ ได้สะดวก เวลาใช้ก็นำมาผูกกับข้อ คาน หรือ กิ่งไม้ แล้วโยงมายังผู้ทอซึ่งคล้องปลายอีกด้านของกี่ไว้ที่ ระดับเอว นั่งยัดขาไปข้างหน้ายันตัวให้ตั้งก็สามารถทอผ้าได้แล้ว ทั้งนี้ขั้นตอนที่ยากของการทอผ้าด้วย กี่เอวของชาวกะเหรี่ยง อยู่ในช่วงการขึ้นเส้นด้ายยืนให้จัดระเบียบและพร้อมสำหรับการทอเส้นด้าย ในแนวนอน ซึ่งต้องคิดทำเป็นลวดลายต่างๆ อย่างวิจิตรสวยงามต่อไป ทั้งนี้ นางเท่ ดาวรรณ แม่บ้าน ทอผ้า บอกว่า “...เมื่อก่อนคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในป่า บางครั้งต้องย้ายถิ่นฐานบ่อย และต้องทำให้ รวดเร็ว ผู้หญิงกะเหรี่ยงก็มีผ้าทอเป็นสมบัติติดตัว ก็ต้องมีกี่เอวเป็นของติดตัวด้วย การทอด้วย กี่ขนาดใหญ่ (กี่กระตุก) เอาติดตัวไปไหมด้วยไม่ได้ กี่เอวดีกว่า...” เมื่อทอเป็นผ้าสำเร็จแล้วก็นำมาตัด เย็บเป็นเสื้อ เป็นผ้านุ่ง หรือเป็นย่าม จำหน่ายกันกลุ่มคนกะเหรี่ยง สร้างรายได้บางส่วนให้กับผู้ทอผ้า

ชาวกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมการกินหมาก ซึ่งการเคี้ยวหมากแต่ละคำมีส่วนประกอบ ที่ใช้นอกจากหมากแล้ว ยังมีพลูป่า และปูนสำหรับกินกับหมากด้วย ซึ่งหมากและพลูน่าจะหาได้ ในหมู่บ้านไม่ยากนัก แต่ปูนจำเป็นต้องซื้อหาจากภายนอกหมู่บ้าน ดังนั้นชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่า ที่ไม่สามารถออกจากหมู่บ้านไปซื้อปูนมากินกับหมากได้ ต้องใช้ความรู้เดิมจากบรรพบุรุษโดยการหาปูน จากเปลือกหอยน้ำตก ซึ่งมีขนาดเล็กเกาะอยู่ตามโขดหินในลำห้วย รวบรวมได้จำนวนหนึ่งแล้วนำมา

ทำให้ละเอียด ก็สามารถใช้แทนปูนกินกับหมากที่ขายอยู่ทั่วไป แต่ชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในป่าหาซื้อยาก จึงได้ปูนจากหอยน้ำตกนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจอีกประการที่ได้รับการบอกเล่าจากนายมีง พูลัด ประธานชุมชนกะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก เกี่ยวกับเรื่องการสร้างบ้าน ว่า “...บ้านของกะเหรี่ยงมักสร้างด้วยไม้ ที่เห็นเป็นเสาปูนหลังคาสังกะสีเก่าๆ นั้น เพิ่งมาสร้างเมื่อไม่ถึง 10 ปีนี้เอง คนกะเหรี่ยงเอาใบค้อมามุงหลังคา ต้นค้อเป็นต้นไม้ที่คล้ายต้นตาล แต่สูงชะลูด ใบเหมือนใบตาลแข็งแรง นำมามุงหลังคา ก็อยู่ได้ประมาณ 2-3 ปี ก็เก่า อาจต้องเปลี่ยนใหม่...” ใบค้อเหล่านี้หาได้ในป่าไม้ที่เดินเท้าจากบ้านเขาไปไม่ไกล ส่วนพื้นและฝาบ้านมักใช้ไม้ไผ่ มาทุบให้เป็นฝากให้แผ่ออก รองรับน้ำหนักด้วยไม้เนื้อแข็งหรือลำไผ่ขนาดใหญ่ ขึ้นอยู่กับเจ้าของบ้านจะเลือกใช้วัสดุอะไร และที่น่าสนใจ คือ ลำไม้ไผ่ต้องตัดให้ถูกฤดูกาลด้วย โดยตัดในช่วงเดือนพฤศจิกายน เนื่องจากหากตัดลำไผ่มาใช้ในช่วงเวลานี้ เชื่อกันว่า ลำไผ่ที่นำมาใช้จะไม่ถูกมอดกัดกิน มีอายุการใช้งานนานขึ้นไม่ต้องเปลี่ยนบ่อยๆ

นอกจากนั้นยังมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของการใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือเป็นยาบำรุงร่างกาย ซึ่งถือได้ว่ามีความหลากหลายและน่าสนใจยิ่ง ตัวอย่างของผู้ใช้สมุนไพรเป็นประจำได้แก่ นายแดง ใจเย็น รองหัวหน้าเผ่า ที่ปัจจุบันมีอายุถึง 93 ปีแล้ว ยังมีสุขภาพแข็งแรงตามอัตภาพ รวมถึงการใช้น้ำผึ้งเป็นอาหารเพื่อสุขภาพอีกด้วย

3) แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

บ้านป่าหมาก ถือเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ห่างไกลเข้ามาอยู่ในป่าลึกมากกว่าชุมชนอื่นๆ ในแถบนี้ ซึ่งหากใช้การเชื่อมโยงด้วยเส้นทางคมนาคมถึงกันได้สะดวก อาจกำหนดพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้ตั้งแต่ ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ตำบลบึงนคร ของอำเภอหัวหิน ตำบลเขาจ้าวของอำเภอปราณบุรี และตำบลศาลาลัย ของอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จะพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการประชาสัมพันธ์จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปบ้างแล้ว ดังนี้

3.1) น้ำตกป่าละอู ตั้งอยู่ในหมู่ 2 บ้านฟ้าประทาน ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นน้ำตกที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน มีชั้นน้ำตกมากถึง 15 ชั้น นับเป็นน้ำตกที่มีความสวยงามและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวด้วย

3.2) สหกรณ์โคนมห้วยสัตว์ใหญ่ในพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 บ้านฟ้าประทาน ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงโคนมเพื่อผลิตนํ้านมแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ หรือส่งไปยังโรงงานรับซื้อนํ้านมดิบต่อไป ซึ่งผู้สนใจสามารถติดต่อขอเข้าชมกิจการได้

3.3) บ้านป่าละอู ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านป่าละอู ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงขนาดใหญ่แห่งหนึ่งที่มีประชากรเป็นชาวกะเหรี่ยงเกือบทั้งหมด ซึ่งยังคงดำเนินชีวิตตามวิถีชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอยู่ โดยแบ่งออกเป็น 2 หย่อมบ้าน คือบ้าน

ป่าละอู กับบ้านป่าละอูน้อย ซึ่งชาวบ้านป่าละอูน้อย จะตั้งบ้านเรือนกระจายตัวกันตามสภาพป่าไม้ ส่วนที่ตำบลป่าละอูรวมกลุ่มเป็นชุมชน มีการทอผ้า ผลิตเครื่องจักรสาน และการแสดงทางวัฒนธรรมที่สามารถติดต่อขอให้มีการจัดการแสดงได้

3.4) น้ำตกป่าละอูน้อย ตั้งอยู่ที่บ้านป่าละอูน้อย หมู่ 3 ตำบลป่าละอู อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นน้ำตกที่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน การเดินทางเข้าถึงด้วยการเดินเท้าที่ยากกว่าการท่องเที่ยววน้ำตกป่าละอู แต่ก็เป็นน้ำตกที่มีความสวยงามและยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก

3.5) สวนผลไม้ ทุเรียน เงาะ และกล้วยหอมทอง ตั้งอยู่ในหลายหมู่บ้านของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อขอเข้าชมและเลือกซื้อผลไม้ต่างๆ ได้จากเจ้าของสวน โดยต้องสอบถามรายละเอียดให้ตรงกับฤดูกาลที่มีผลผลิตของพืชผลแต่ละชนิดด้วย

3.6) สระมรกต ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นสระน้ำตามธรรมชาติในเขตเขาหินปูน มีน้ำใสและอยู่ในบริเวณที่มีสภาพป่าสมบูรณ์สะท้อนสีเขียวสวยงามเป็นที่มาของชื่อสระมรกต ถูกค้นพบโดยบังเอิญเมื่อชาวบ้านได้ยินเสียงข้างป่า และเดินเข้าไปดูกลับพบเป็นแอ่งน้ำ และยังมีปูเจ็ดสีที่สวยงดงามด้วย

3.7) ศูนย์อนุรักษ์ช้างป่าละอู ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านเฉลิมเกียรติพัฒนา ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นหน่วยงานที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ช้างป่า และศึกษาวิธีการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เนื่องจากเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพื้นที่ทำกินของราษฎรกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานซึ่งเป็นแหล่งอาศัยหากินของช้างป่า โดยให้ความรู้และดำเนินโครงการรณรงค์ หอเผ่าระวังช้าง และแนวปลูกต้นสน เพื่อป้องกันและลดการเข้าทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน และการอนุรักษ์ช้างป่าในพื้นที่ด้วย

3.8) โรงทอผ้าบ้านเฉลิมเกียรติพัฒนา ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านเฉลิมเกียรติพัฒนา ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นสถานที่ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าที่ทอจากฝ้ายด้วยกี่กระตุก สามารถผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.9) น้ำตกแพรกตะคร้อ ตั้งอยู่ในหมู่ 11 บ้านแพรกตะคร้อ ตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นน้ำตกที่มีความสวยงามอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เส้นทางสู่น้ำตกเป็นเส้นทางทุรกันดาร เป็นเส้นทางที่นักนิยมท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อนิยมมาท่องเที่ยวกันเป็นจำนวนมาก

3.10) น้ำตกห้วยยาง ตั้งอยู่ในหมู่ 8 บ้านห้วยยาง ตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตัวน้ำตกอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เป็นน้ำตกสวยงามอีกแห่งที่ยังมีนักท่องเที่ยวทั่วไปรู้จักกันไม่มากนัก และยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก

3.11) วัดป่าชลิตาราม ตั้งอยู่ในหมู่ 8 บ้านห้วยยาง ตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นในพื้นที่ป่าเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัดหุบชะนี วัดแห่งนี้เป็นวัดที่มีความสงบ มีเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธโดยทั่วไป

3.12) ถ้าเขาจ้าว ตั้งอยู่ในหมู่ 1 บ้านเขาจ้าว ตำบลเขาจ้าว อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นถ้ำที่อยู่ภายในเขาขนาดใหญ่ มีหลายคูหา ภายในถ้ำมีทั้งที่เป็นถ้ำโล่งมีแสงสว่างส่องเข้าไปภายในถ้ำ และถ้ำมืดซึ่งต้องใช้ไฟฉายเข้าไปในถ้ำ ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยสวยงาม

3.13) อ่างเก็บน้ำเขื่อนปราณบุรี ตัวเขื่อนตั้งอยู่ที่หมู่ 8 บ้านวังวนชลประทาน ตำบลหนองตาแต่ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นอ่างเก็บน้ำที่เกิดจากการกักเก็บน้ำของเขื่อนปราณบุรี ซึ่งเป็นโครงการชลประทานสำหรับการส่งน้ำตามระบบคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รับน้ำจากลุ่มแม่น้ำปราณบุรีตอนบน มีบริเวณพื้นน้ำกว้างใหญ่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และมีทัศนียภาพสวยงามเหมาะสำหรับการล่องเรือเที่ยวชมบรรยากาศรอบอ่าง

3.14) แม่น้ำปราณบุรี มีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาตะนาวศรีในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ไหลลงมาทางใต้ ผ่านอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี อำเภอหัวหิน อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลปากน้ำปราณ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่ถูกกักเก็บด้วยโครงการเขื่อนปราณบุรี ที่สามารถลดปัญหาการเกิดอุทกภัย และเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเกษตรจากระบบการส่งน้ำด้วยคลองชลประทาน ตลอดสายของแม่น้ำปราณบุรี ไหลผ่านสถานที่สำคัญและน่าสนใจหลายแห่งที่สามารถเข้าเยี่ยมชมได้ตามอัธยาศัย

จะเห็นได้ว่า สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงบ้านป่าหมากเหล่านี้ บางแห่งมีศักยภาพสูงในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากแล้ว เช่น น้ำตกป่าละอู ซึ่งเป็นน้ำตกสวยงามและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวแล้ว ส่วนแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก ดังนั้นหากต้องการให้พื้นที่ด้านตะวันตกของอำเภอหัวหิน และพื้นที่ต่อเนื่องได้รับการพัฒนา ก็ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ ไปพร้อมกับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นและธรรมชาติไว้ด้วยกระบวนการที่เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนต่อไป

4) ศักยภาพ เอกลักษณ์ และจุดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

บ้านป่าหมากมีเอกลักษณ์ของชุมชนคือการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นชาวไทยภูเขากลุ่มหนึ่งของประเทศไทย มีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่มีรูปแบบเป็นของตนเอง โดยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยใกล้ชิดและใช้ชีวิตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนที่แวดล้อมไปด้วยป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ส่งผลต่อความเป็นคนมีอัธยาศัยไมตรี นอบน้อมถ่อมตน เรียบง่าย และรักสงบ แสดงออก

ด้วยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในรูปของการแต่งกาย ในชุดประจำเผ่าของแต่ละกลุ่มย่อย ที่สามารถบ่งบอกความเป็นกลุ่มชนของตนเองต่างจากกลุ่มอื่นๆ มีภาษาพูดและอักษรสำหรับการสื่อสารเป็นของตนเอง มีวิถีชีวิตในการยังชีพโดยการอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้ ทั้งในเรื่องการสร้างที่อยู่อาศัยที่ใช้ไม้ไผ่และใบค้อ อาหารการกินจากพืชและสัตว์ป่า เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่ทำจากเส้นใยฝ้ายธรรมชาติ และการทอผ้าด้วยกี่เอว และการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคและบำรุงสุขภาพพลานามัย นอกจากนี้ยังมีเอกลักษณ์ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายสามารถเติมเต็มการพึ่งพาปัจจัยสี่จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้การดำรงชีวิตของตนสะดวกสบายขึ้น

สำหรับจุดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ถือได้ว่า ความเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญและเส้นทางเข้าถึงชุมชนที่ทุรกันดาร เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อเป็นพาหนะ เลือกบ้านป่าหมากเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างแพร่หลาย รวมไปถึงการที่เป็นชุมชนที่โอบล้อมด้วยกลิ่นอายธรรมชาติป่าเขา บรรยากาศดีสดชื่นด้วยความเขียวขจีของป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้จึงทำให้ที่ตั้งของหมู่บ้านและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของบ้านป่าหมากกลายเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นต่างๆ ให้เข้ามาเยี่ยมชมชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของตนเองได้อย่างดี

6.2 สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชนป่าหมาก

1) การท่องเที่ยวที่ปรากฏในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามาในชุมชนบ้านป่าหมากในปัจจุบันเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของจิตอาสา โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวที่รักการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยที่ใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อเป็นพาหนะ กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการทำหยาการบังคับพาหนะกับเส้นทางทุรกันดาร การตั้งแคมป์พักท่ามกลางธรรมชาติป่าเขา การบริจาคสิ่งของและการเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียนชาวกะเหรี่ยงที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมาก ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับการบอกต่อกันปากต่อปากและการแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างกลุ่มที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยด้วยกันผ่านระบบสารสนเทศทางเว็บไซต์ต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ให้ความสนใจกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นเรื่องรอง โดยมองว่าบ้านป่าหมากเป็นชุมชนยากจนที่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ จากภายนอก ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านป่าหมากนั้น มีเสน่ห์ในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ แต่ไม่สามารถใช้ปัจจัยเหล่านี้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างที่ควรจะเป็น ที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่ายที่มีวัฒนธรรมในการตั้งรับเมื่อต้องปะทะกับวัฒนธรรมจากภายนอก ทำให้กลายเป็นรูปแบบของการยอมรับกิจกรรมต่างๆ ที่รุดล้าเข้ามาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ค่อยๆ กลืนหายไป

กลับกระแสวิวัฒนกรรมภายนอกที่หลงเหลือไว้หลังจากนักท่องเที่ยวกลับออกไปจากพื้นที่ชุมชนแล้ว เช่น ขนมและของขบเคี้ยว เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่เหลือใช้ของคนเมือง รวมถึงพฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยว ที่เกิดจากการปะทะกันทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้ที่มีวัฒนธรรมในการตั้งรับย่อมซึมซับวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลทางความคิดมากกว่า ทำให้ในปัจจุบันจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่างๆ จากวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในระดับเปลือกของวัฒนธรรม ซึ่งบรรพบุรุษได้ยักรากทางวัฒนธรรมฝังลึกในชาติพันธุ์ของตนเองมาอย่างยาวนาน ทำให้คนภายนอกยังสามารถสัมผัสความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของชุมชนบ้านป่าหมากได้ในปัจจุบัน

2) บทบาทของประชาชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยว

ประชาชนในท้องถิ่นของบ้านป่าหมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบดั้งเดิม เป็นกลุ่มที่รักษาวัฒนธรรมความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยมีการดำเนินวิถีชีวิตตามความเชื่อของบรรพบุรุษ กับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยอมรับความเชื่อทางคริสตจักรและปรับใช้กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้ โดยทั้งสองกลุ่มต่างอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านป่าหมากด้วยการประสานความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น หากนักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้และสัมผัสความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของกลุ่มนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบดั้งเดิม ก็ต้องเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงที่มีเทศกาลหรือพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง เช่น ในช่วงการทำข้าวห่อ หรือในช่วงพิธีไหว้พระจันทร์ เป็นต้น แต่ถ้านักท่องเที่ยวเข้ามายังบ้านป่าหมากในช่วงที่ไม่ตรงกับเทศกาลหรือพิธีกรรมใดๆ ก็สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้จากการเดินชมความเป็นอยู่ที่เป็นปกติของชาวบ้าน เช่น การดำข้าวด้วยครกกระเดื่อง การปลูกพืชผลทางการเกษตร การอยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน รวมถึงการชมการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การเต้นรำของกลุ่มนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งมีการปรับปรุงรูปแบบของการเต้นรำ และการทำเพลงประกอบกับเครื่องดนตรีสมัยใหม่ ที่ก็ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินจากการชมการแสดงเหล่านี้ได้

3) ปัญหาและอุปสรรคของการท่องเที่ยว

สิ่งที่เป็นอุปสรรคของการท่องเที่ยวของบ้านป่าหมาก คือ การที่บ้านป่าหมากตั้งอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร การเดินทางเข้าถึงได้ค่อนข้างลำบากด้วยระยะทางที่ยาวไกล สภาพถนนลูกรังเป็นหลุมบ่อ มีความสูงชันคดเคี้ยวไปตามสภาพภูมิประเทศ และถนนยังต้องตัดผ่านข้ามลำธารหลายแห่ง รวมถึงความยากลำบากยิ่งในการเดินทางช่วงฤดูฝน แต่หากมองการท่องเที่ยวที่เกิดจากกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ความยากลำบากในการเดินทางเข้าถึงอาจไม่ใช่อุปสรรคที่แท้จริง แต่กลับเป็นความท้าทายที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ แต่สำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไปอาจกลายเป็นความยากลำบากเกินไปที่จะตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากแห่งนี้

ปัญหาที่ถือว่าน่าจะถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นได้ก็คือ การให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงของนักท่องเที่ยวที่มีค่อนข้างน้อยกว่ากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวตั้งใจมาทำที่บ้านป่าหมากในรูปของกิจกรรมด้านจิตอาสา ประกอบกับที่ชุมชนไม่มีศูนย์เรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าหมากยังไม่เป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมนัก

4) ปัจจัยที่ช่วยรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้

ปัจจัยสำคัญที่ยังช่วยรักษาวัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้ อยู่ที่ว่าที่กลุ่มคนในปัจจุบันยังคงรักษารากทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไว้ได้ ยังคงประกอบพิธีกรรมตามรอยบรรพบุรุษ และยังสามารถพบเห็นการแต่งกายของคนอาวุโสในชุมชนด้วยเครื่องแต่งกายแบบกะเหรี่ยงดั้งเดิมได้ในการใช้ชีวิตประจำวัน ทั้งนี้จะเห็นว่า แม้บ้านป่าหมากจะได้รับการจัดตั้งเป็นชุมชน หมู่ 8 บ้านป่าหมากขึ้นกับตำบลศาลาลัย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นล่าสุดของตำบล ทำให้มีการตั้งบุคคลขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน คือ นายชัยศักดิ์ เตาะโรสง ซึ่งมีพื้นเพเป็นคนที่มีถิ่นกำเนิดในจังหวัดบุรีรัมย์ มิได้เป็นชาวกะเหรี่ยงแต่มาแต่งงานอยู่กินกับภรรยาที่เป็นชาวกะเหรี่ยง และปรับตัวเองให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างกลมกลืนกับชาวกะเหรี่ยงท้องถิ่น โดยสังเกตได้จากการที่ตนเองก็เคี้ยวหมากเหมือนกับชาวกะเหรี่ยงทั่วไปในบ้านป่าหมาก ถือได้ว่าการตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นการตั้งผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ และด้วยระยะเวลาการอยู่อาศัยในบ้านป่าหมากมานาน ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีแนวคิดและวิถีการใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวกะเหรี่ยงยังคงรักษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไว้ได้ทางหนึ่ง

นอกจากนั้น ชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากยังคงมีการจัดลำดับทางสังคมด้วยการให้ความนับถือหัวหน้าเผ่าในรูปแบบดั้งเดิม โดยมีนายเงิน ใจเย็น เป็นหัวหน้าเผ่า และมีนายแดง ใจเย็น เป็นน้องชายและเป็นรองหัวหน้าเผ่า ที่ชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากให้ความเคารพนับถือ อีกทั้งการสืบเชื้อสายของคนในชุมชน ก็สืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ จึงเหมือนเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น แม้จะมีการกระเทยกระทั่งกันบ้านแต่ก็ยังคงเป็นไปภายใต้ความรู้สึกของการเป็นครอบครัวเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากนามสกุลที่คนในชุมชนใช้กันมาก เช่น นามสกุลใจเย็น โคสินธุ์ เป็นต้น ซึ่งการอยู่ร่วมกันในชุมชนดุจเครือญาติในพื้นที่หมู่บ้านที่ไม่ใหญ่โตนัก เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังคงถูกรักษาไว้ได้ในปัจจุบัน

5) ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบลศาลาลัย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถือเป็นหน่วยงานหลักเนื่องจากเป็นหน่วยงานที่บ้านป่าหมากขึ้นตรงตามระดับการปกครองท้องถิ่น เช่นเดียวกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยทั้งสองหน่วยงานนี้ให้การสนับสนุนบ้านป่าหมากในเรื่องสาธารณูปโภคพื้นฐาน ซึ่งก็มีส่วนที่สนับสนุนการท่องเที่ยวไปด้วยพร้อมๆ กัน เพราะ

สาธารณูปโภคพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านป่าหมาก ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวยังบ้านป่าหมากก็ใช้สาธารณูปโภคเหล่านั้นด้วย ที่เห็นได้ เช่น ถนนลูกรังที่ตัดเข้ามาจากถนนแพรกตะคร้อ-เขาจำว สะพานคอนกรีตทอดลอดข้ามห้วยแพรกตะลุย การพัฒนาอาคารศาลาอเนกประสงค์ ศูนย์มาเลเรีย และธนาคารข้าว เป็นต้น

ส่วนในเรื่องของความปลอดภัย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ชายแดนไทย-เมียนมาร์ จึงมีความเสี่ยงในเรื่องของความมั่นคงของประเทศ กองทัพบกเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงเข้ามาตั้งฐานปฏิบัติการ โดยมีทหารเข้ามาประจำฐานในบ้านป่าหมากตลอดเวลา

สำหรับในด้านการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมากขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระองค์ทรงห่วงใยการศึกษาของเยาวชน โดยมีครูอาสาสมัครที่เป็นตำรวจตระเวนชายแดน ทำการสอนภาษาไทยให้กับเยาวชน รวมถึงวิชาการด้านอื่นๆ และโครงการปลูกพืชผักสำหรับอาหารกลางวัน นอกจากนั้นยังได้จัดส่งนักวิชาการเข้ามาให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในเรื่องการส่งเสริมการเกษตรด้วย ประกอบกับในบริเวณโรงเรียนมีหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนให้การสนับสนุนในการสร้างอาคาร และสนามเด็กเล่นให้กับโรงเรียน อีกทั้งยังมีกลุ่มบุคคลที่เข้ามาท่องเที่ยวได้บริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ และอาหารสำหรับนักเรียน เป็นจำนวนมาก

ในด้านพื้นที่ที่ตั้งซึ่งบ้านป่าหมากตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ดังนั้นจึงได้รับการบริหารจัดการในเรื่องของการจำกัดที่ดินทำกิน โดยแต่ละครอบครัวจะได้รับที่ดินทำกินครอบครัวละ 5 ไร่ และต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของอุทยานแห่งชาติกุยบุรีในการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ จากพื้นที่ป่าไม้ อีกทั้งยังมีโครงการของรัฐบาลในการส่งเสริมการใช้แผงโซลาร์เซลล์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนด้วย นอกจากนั้นยังมีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่ดูแลในเรื่องวัฒนธรรมชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และการตั้งวัดป่าข้างขาวซึ่งเป็นศาสนสถานที่เป็นที่สำหรับทำบุญและงานพิธีทางพุทธศาสนา

จะเห็นว่าหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนในการดูแลและพัฒนาบ้านป่าหมาก ในฐานะชุมชนคนไทย ที่ควรได้รับการบริการจากภาครัฐในเรื่องพื้นฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนอกจากจะช่วยพัฒนาความเป็นชุมชนแล้ว ยังมีส่วนในเรื่องของการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากด้วย เช่น การสร้างห้องสุขาสาธารณะหลายแห่งในบริเวณหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวสามารถใช้ได้ ทั้งที่จัดเป็นจุดสุขาและสุขาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรบ้านป่าหมาก ซึ่งเป็นการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวทางอ้อมในพื้นที่บ้านป่าหมากด้วย ส่วนการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวภายนอกบ้านป่าหมาก พบว่า มีการบอกต่อกันในลักษณะปากต่อปากของนักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมจิตอาสาในบ้านป่าหมากแล้ว ประกอบกับการประชาสัมพันธ์กิจกรรมเหล่านั้นผ่านทางโซเชียลมีเดียและอินเทอร์เน็ต

ตามเว็บไซต์ต่างๆ ทำให้บ้านป่าหมากเป็นที่รู้จักและใช้เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวกลุ่มอื่น โดยจะเห็นว่าปัจจุบันยังมีนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัยด้วยการใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ เข้ามาทำกิจกรรมจิตอาสาและตั้งแคมป์พักในบ้านป่าหมากอยู่เป็นประจำ

6) ทิศทางในการอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในอนาคต

บ้านป่าหมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ยึดถือความเชื่อตามบรรพบุรุษและผู้นำชนเผ่าอย่างเหนียวแน่น ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ด้วย แม้การเข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไม่ได้มุ่งประเด็นของการเข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตกะเหรี่ยงเป็นหลัก แต่ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีถูกมองว่ายังต้องการความช่วยเหลือในเรื่องปัจจัยการดำรงชีวิตอยู่ ประกอบกับการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของการเป็นกลุ่มคนชายขอบ ทำให้บ้านป่าหมากยังเป็นสถานที่ที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวในอนาคต ส่วนรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่มีทิศทางแน่นอน เนื่องจากยังขาดความเข้าใจและการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง

จะเห็นว่า ในด้านบริบทเชิงการท่องเที่ยวของบ้านป่าหมาก ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เลือกบ้านป่าหมากเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ประกอบกับการท่องเที่ยวที่มาประกอบกิจกรรมจิตอาสา ที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตโดยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากเอง ซึ่งการท่องเที่ยวที่ปรากฏไม่ได้เน้นในเรื่องวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แต่ให้ความสนใจกับความ เป็นชุมชนทางไกลความเจริญที่ยังขาดแคลนและต้องการความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่

7) ศักยภาพของบ้านป่าหมากเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่า บ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในด้านธรรมชาติที่เป็นป่าไม้ ภูเขา ลำธาร และน้ำตกในเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี และวัฒนธรรมชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ซึ่งสามารถนำข้อมูลที่ได้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการสำรวจ ประเมิน และกำหนดทรัพยากรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมาก โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการและการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

7.1 การพิจารณาการเป็นพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านป่าหมากส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ ที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติสูง และยังเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีความเป็นธรรมชาติที่มีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าของบ้านป่าหมากเป็นที่ตั้ง

ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่ยังดำรงชีวิตด้วยวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกับรูปแบบสังคมสมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนา ดังนั้น ด้วยคุณสมบัติในส่วนแรกนี้ จึงสรุปได้ว่า บ้านป่าหมากมีความเหมาะสมในการพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

7.2 การพิจารณาเรื่องการใช้พื้นที่ที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

บ้านป่าหมาก ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านลำดับที่ 8 ของตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้พื้นที่ชุมชนทั้งหมดอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลศาลาล้อย สำหรับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่นอกเหนือจากพื้นที่ตั้งชุมชน เป็นพื้นที่อนุรักษ์ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ซึ่งมีกฎหมายอุทยานแห่งชาติคุ้มครองอยู่ นอกจากนั้นพื้นที่บางส่วนยังเป็นพื้นที่ทับซ้อนซึ่งเป็นพื้นที่ความปลอดภัยทางราชการทหารในความดูแลของกองทัพบกที่ 1 กองทัพบก ด้วยคุณสมบัติในส่วนที่สองนี้จึงสรุปได้ว่า บ้านป่าหมาก เป็นพื้นที่ที่มีการใช้พื้นที่โดยไม่ขัดต่อกฎหมายและมีความเหมาะสมในการพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

จากคุณสมบัติสำคัญทั้งสองประการ กล่าวคือ การเป็นพื้นที่ธรรมชาติหรือพื้นที่ที่ยังคงความเป็นธรรมชาติที่มีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง และเป็นพื้นที่ที่มีการใช้พื้นที่โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ทำให้บ้านป่าหมากผ่านข้อกำหนดเบื้องต้นทั้ง 2 ข้อ และสามารถดำเนินการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในขั้นต่อไปได้

7.3 การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 คน ประกอบด้วย นักวิชาการจากคณะอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวล นักวิชาการระดับผู้บริหารสถานศึกษาจากโรงเรียนเลาหวิจิตรวิทยา ผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านชาวกะเหรี่ยงจากภายนอกชุมชนบ้านป่าหมาก 2 คน และผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ ของบ้านป่าหมากอีก 7 คน รวมทั้งหมด 12 คน ร่วมกันประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของบ้านป่าหมากเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยประยุกต์ใช้แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการประเมินในประเด็นที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงทำการประเมินเฉพาะองค์ประกอบด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ประกอบด้วยดัชนีชี้วัด 4 ดัชนี คือ 1) จุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ของแหล่งธรรมชาติ 2) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ 3) ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับแหล่งธรรมชาติ และ 4) ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว โดยมีเกณฑ์การประเมินคือ ดัชนีแต่ละข้อจะมีค่าคะแนนเท่ากับ 10 คะแนน ซึ่งแหล่งธรรมชาติที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีคุณสมบัติขององค์ประกอบนี้ไม่น้อยกว่า 2 ข้อ หรือได้คะแนนไม่น้อยกว่า 20 คะแนน หรือได้คะแนนร้อยละ 50 ขึ้นไป แต่ถ้าแหล่งธรรมชาติมีคุณสมบัติ

น้อยกว่า 2 ข้อ หรือได้คะแนนน้อยกว่า 20 คะแนน แสดงว่าพื้นที่นั้นๆ ขาดความเหมาะสมหรือศักยภาพ ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าหมาก จากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 12 คน พบว่า แหล่งธรรมชาติของบ้านป่าหมากมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงนิเวศ โดยมีคุณสมบัติขององค์ประกอบทั้ง 4 ข้อ และได้คะแนนรวมไม่น้อยกว่า 20 คะแนน หรือ ร้อยละ 50 ขึ้นไป โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมทั้งหมด เท่ากับ 31.50 คะแนน จากคะแนนเต็มรวม 40 คะแนน หรือร้อยละ 78.75 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด หากพิจารณาในแต่ละข้อของการประเมิน พบว่า แหล่งธรรมชาติของบ้านป่าหมากมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจาก กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติป่าเขาและมีวัฒนธรรมในการใช้ชีวิต ที่สอดคล้องกับธรรมชาติป่าไม้ได้อย่างกลมกลืน แต่มีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ของแหล่ง ธรรมชาติค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีเพียงลำธารของห้วยแพรกตะลุยแพรกซ้ายที่มีความเป็นธรรมชาติ โดยมีน้ำตกห้วยกบเป็นจุดสนใจ แต่ก็ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านด้วยการเดินเท้าถึง 7 กิโลเมตร ทำให้ ได้คะแนนประเมินน้อยกว่าตัวอื่น แต่อย่างไรก็ตามบ้านป่าหมากก็มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะผ่าน เกณฑ์การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวได้ ดังตาราง ต่อไปนี้

ตาราง 2: การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านป่าหมาก

ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ผู้ประเมิน (n = 12)		
	คะแนน	ค่าคะแนน	ค่าร้อยละ
	เต็ม	เฉลี่ย	คะแนนรวม
1. จุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ของแหล่งธรรมชาติ	10	6.67	16.68
2. ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ	10	8.50	21.25
3. ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับแหล่งธรรมชาติ	10	8.83	22.07
4. ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว	10	7.50	18.75
ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม	40	31.50	78.75

จากผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าหมาก ที่ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 องค์ประกอบของศักยภาพในการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ องค์ประกอบด้านจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ ของแหล่งธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับ แหล่งธรรมชาติ และความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่า แหล่งธรรมชาติ ของบ้านป่าหมากมีความเหมาะสมหรือมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ต่อไปได้ โดยบ้านป่าหมากมีคุณสมบัติเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามมาตรฐานคุณภาพของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความโดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้รับคะแนนการประเมินมากกว่าคุณสมบัติตามเกณฑ์ของอื่นๆ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับ นำชัย ทนุผล (2542: 32-34) ที่ระบุว่า องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก และมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง

การพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาบริบทชุมชนทำให้พบว่า บ้านป่าหมากเป็นชุมชนที่มีศักยภาพเพียงพอในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ โดยข้อมูลที่ได้รับจากชุมชนได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดการประชุมเพื่อประกอบกิจกรรมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้สนใจในเรื่องรูปแบบของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการวิจัยด้วยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการในระหว่างการจัดการประชุมแต่ละครั้ง และมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการดำเนินการวิจัยและได้เลือกบ้านป่าหมากเป็นหมู่บ้านนำร่อง ที่ถือเป็นตัวแทนของชุมชนต่างๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์แล้ว ซึ่งบ้านป่าหมากเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามเกณฑ์ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้บ้านป่าหมากมีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และจากจุดประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการค้นหารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้เหลือการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นปัจจัยพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล การทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมาย รวมทั้งหลักและกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ของตนเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความพร้อมของชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อไป

1.1 การตรวจสอบภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านป่าหมาก

การตรวจสอบภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านป่าหมาก กระทำโดยการพูดคุย สันทนา กับบุคคลในหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ โดยพยายามให้เล่าถึงการทำนชีวิตของชาวกะเหรี่ยงและใช้

สิ่งใดบ้างในการช่วยแก้ปัญหาต่างๆ หรือคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาใช้โดยเป็นความรู้ที่ได้รับ การสั่งสมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือ เป็นความรู้ที่ประยุกต์และเกิดขึ้นใหม่ในสมัยปัจจุบัน พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมาจากบรรพบุรุษหลายด้าน ซึ่งนายมีง พูลัด ประธานชุมชนได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หลายเรื่อง เมื่อครั้งผู้วิจัยเข้ามาติดต่อ ประสานงานเพื่อการลงพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย เช่น การมุงหลังคาบ้านด้วยใบค้อ วัฒนธรรมการกินหมาก และการใช้สมุนไพร เป็นต้น ประกอบกับการสืบค้นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จากหลายแหล่งทั้งจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ต่างก็ให้ข้อมูลที่บ่งชี้ได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีความรู้ในการดำรงชีวิตซึ่งความรู้เหล่านั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในปัจจุบันมีผู้นำชุมชน ผู้นำชนเผ่า ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในตัวบุคคลเหล่านี้ และถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วยบุคคล ดังนี้

1) นายเงิน ใจเย็น	หัวหน้าเผ่ากะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก
2) นางแดง ใจเย็น	รองหัวหน้าเผ่ากะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก
3) นายมีง พูลัด	ประธานชุมชนบ้านป่าหมาก
4) นายชัยศักดิ์ เตาะไรสง	ผู้ใหญ่บ้านป่าหมาก
5) นายสนทนา ละออส	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้านปราบปราม
6) นางสาวสุภาวดี โคสินธุ์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้านปกครอง
7) นายสมพร ทับเทียม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้านปกครอง
8) นายกายสิทธิ์ โคสินธุ์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
9) นายชัยยา ปิติพนา	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
10) นางสมรภัช ใจเย็น	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
11) นางเท่ ดาวรรณ	แม่บ้านทอผ้า
12) นางฟ้า โคสินธุ์	ศาสนาจารย์สอนคริสต์ศาสนจักร

โดยกลุ่มของผู้นำชุมชน ผู้นำชนเผ่า ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้เป็นผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ในกระบวนการจัดการความรู้ ส่วนหนึ่งกับชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านอีกส่วนหนึ่งที่จะเข้ามาสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการความรู้ของบ้านป่าหมากต่อไป

1.2 การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการประชุมชี้แจงจุดประสงค์การเข้ามาดำเนินโครงการวิจัยในบ้านป่าหมาก โดยประสานงานกับประธานชุมชนในการนัดหมายชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านจำนวนรวม 30 คน โดยส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำชนเผ่า ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้าน เข้าร่วมประชุมครั้งที่ 1 โดยมีประเด็นที่นอกเหนือจากการชี้แจงการดำเนินโครงการวิจัยแล้ว ยังดำเนินการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่ผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งมีการวัดทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การทดสอบความรู้ก่อนเรียนรู้ และหลังเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีทัศนคติในเกณฑ์เห็นด้วยกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยคะแนนเฉลี่ย 15.20 คะแนนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 76 และถือว่ามีทัศนคติต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับ ดี ดังตาราง

ตาราง 3: การวัดทัศนคติและทดสอบความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผู้เข้าร่วมโครงการ	ทัศนคติ (20 คะแนน)	ทดสอบก่อนการเรียนรู้ (20 คะแนน)	ทดสอบหลังการเรียนรู้ (20 คะแนน)
1	18	4	10
2	15	3	10
3	16	8	14
4	14	1	9
5	17	6	15
6	15	2	11
7	17	9	18
8	13	10	17
9	19	5	13
10	15	5	15
11	14	7	11
12	12	8	16
13	14	5	8
14	16	3	9
15	15	9	15
16	17	11	17
17	18	4	10
18	12	6	11
19	14	7	12
20	16	3	12
21	18	1	8
22	13	9	14
23	14	6	13
24	18	8	16
25	15	10	16
26	17	10	15
27	13	8	12
28	12	9	15
29	14	3	11
30	15	7	10
เฉลี่ย	15.2	9.77	12.77

สำหรับการวัดความรู้ก่อนการเรียนรู้และทำความเข้าใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้เข้าร่วมโครงการได้คะแนนความรู้เฉลี่ย 9.77 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน แสดงว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อนการเรียนรู้ในระดับ ปานกลาง และได้คะแนนความรู้หลังการเรียนรู้เฉลี่ย 12.77 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน แสดงว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลังการเรียนรู้ในระดับ ดี ถือว่ามีทิศทางที่ดีขึ้น ในขณะที่ผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนทำคะแนนการทดสอบความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลังการเรียนรู้ได้มากกว่าก่อนการเรียนรู้ทุกคน จะเห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นด้วยและมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบกับมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้นทุกคน

2. การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้

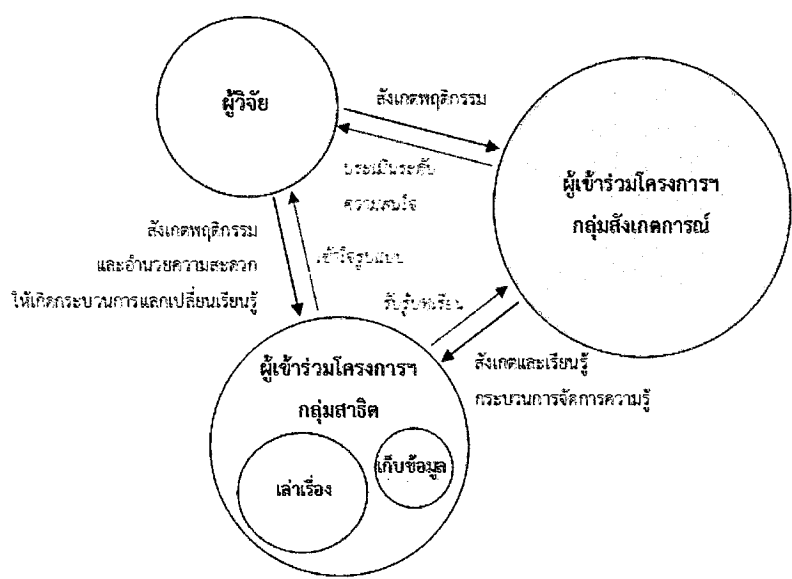
จากการที่ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นด้วยและมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับดี จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปด้วยความสะดวกมากขึ้น แต่เมื่อเริ่มต้นเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้ พบว่า ยังมีผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ไม่เข้าใจหรือแม้แต่ไม่รู้จักรจัดการความรู้เลย ผู้วิจัยจึงต้องสร้างความเข้าใจในเรื่องการจัดการความรู้เบื้องต้นให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ ด้วยวิธีการอธิบาย ใช้สื่อ และจากการสาธิต โดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติเข้ามามีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น ในการดำเนินการสาธิตการจัดการความรู้ ได้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการกำหนดเรื่องที่ต้องการจัดการความรู้ โดยผู้เข้าร่วมโครงการเลือกเรื่องสมุนไพร จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการเลือกตัวแทนที่มีประสบการณ์หรือสนใจเกี่ยวกับสมุนไพร จำนวน 10 คน ทำหน้าที่เป็นกลุ่ม “คุณกิจ” และเลือกจากผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลืออีก 1 คน เป็น “คุณลิขิต” ทำหน้าที่จดรายละเอียดที่เกิดจากการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็น “คุณอำนวย” ในการสาธิตการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรของชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก

การสาธิตการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มด้วยการมอบหมายหน้าที่ให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ โดยชี้แจงให้ทราบว่า “คุณกิจ” จะต้องทำอะไรบ้าง และ “คุณลิขิต” จะต้องทำ การบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ส่วนผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลือให้เป็นผู้สังเกตการณ์และเรียนรู้วิธีการจากกลุ่มสาธิต ผู้วิจัยขอให้กลุ่ม “คุณกิจ” แต่ละคนแนะนำตนเอง แม้ทุกคนอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน แต่ก็ถือเป็นการเริ่มต้นในการสร้างความคุ้นเคยในบรรยากาศของการประกอบกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งปกติไม่ค่อยได้ร่วมกันประกอบกิจกรรมในลักษณะนี้ โดยการแนะนำตัวนั้นให้อิสระในการแนะนำตัวและไม่กำหนดระยะเวลาใดๆ ซึ่งในขณะที่บางคนแนะนำตนเอง อาจมีผู้อื่นช่วยเสริมข้อมูลมากขึ้น ในลักษณะเข้าหาทำให้เกิดอารมณ์ขันช่วยสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเอง เนื่องจากบางคนยังรู้สึกเขินอาย ทั้งที่เป็นบุคลิกของชาวกะเหรี่ยงเองที่เป็นคนถ่อมตน เหนียมอาย หรือบางท่านพูดภาษาไทย

ไม่ค่อยชัดเจนเป็นต้น หลังจากแนะนำตัวแล้ว ผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการประกอบกิจกรรมสัมพันธ์ที่ทำร่วมกันพร้อมกัน เช่น การเล่นเกมทายมือ ซึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการรู้สึกสบายขึ้นในการให้ความร่วมมือทำกิจกรรมต่อไป รวมไปถึงการลดความกังวลใจในดำเนินกิจกรรมด้วย เนื่องจากการจัดการความรู้จำเป็นต้องใช้รูปแบบของการสนทนาพูดคุย เสนอแนวคิด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

ผลของการบริหารจัดการจัดการความรู้ที่ได้สังเกตจากพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการในกลุ่มสาธิต พบว่า ยังมีผู้เข้าร่วมโครงการในกลุ่ม “คุณกิจ” ยังขาดความกล้าที่จะพูดหรือเสนอแนวคิด ประสบการณ์ของตนที่มีอยู่ และการพูดคุย มีเพียงลักษณะของการพูดของคนใดคนหนึ่งจบไปแต่ละคน ไม่มีคำถามหรือข้อโต้แย้ง ที่มีลักษณะของการพูดคุย การจัดการความรู้จึงมีลักษณะเหมือนผู้เข้าร่วมโครงการขาดประสบการณ์ร่วม แต่เมื่อผู้วิจัยถาม “คุณกิจ” ที่ไม่ได้เป็นผู้เล่าเรื่อง กลับได้รับคำตอบว่า “รู้เรื่องที่คุณเล่าให้ฟัง” แสดงให้เห็นว่าน่าจะมีประสบการณ์ร่วมในเรื่องที่เล่า แต่ไม่มีการโต้ตอบหรือเสริมข้อมูลในเรื่องที่เล่านั้น ผู้วิจัยจึงขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการทำการจัดการความรู้สาธิตต่อ โดยผู้วิจัยเริ่มเข้ามาทำหน้าที่ในการตั้งคำถามและเร้าให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีส่วนในการให้ข้อมูลในเรื่องที่คุณเล่าคนแรกเล่าให้ฟัง ซึ่งทำให้เรื่องเล่าเรื่องเดียวมีผู้พูดและผู้แสดงความคิดเห็นมากขึ้นทีละเล็กละน้อย แต่ก็ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการเริ่มมองเห็นและเข้าใจวิธีการจัดการความรู้มากขึ้น สังเกตได้จากมีผู้เข้าร่วมโครงการที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มสาธิตให้ข้อเสนอว่า ลองสาธิตในเรื่องอื่นบ้าง และอยากทดลองเป็น “คุณกิจ” บ้าง ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีในการแสดงออกถึงความสนใจในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน แต่ด้วยเวลาจำกัด ผู้วิจัยจึงขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการเตรียมข้อมูลที่ตนสนใจ และนำมาเข้าร่วมประชุมและเสนอประเด็นต่างๆ ที่น่าจะเกิดประโยชน์จากความรู้ที่ตนมีในครั้งต่อไป โดยก่อนการปิดการประชุมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ฝากให้ผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน เตรียมตัวในการนำข้อมูลความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่มาพูดคุยในครั้งหน้า รวมทั้งค้นหาด้วยตัวเองมาก่อนว่าภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงในด้านใดที่จะสามารถนำมาใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และยังสามารถชวนเชิญผู้เข้าร่วมโครงการ ทั้งในเรื่องของการให้ความร่วมมือ และการแสดงความพยายามในการร่วมจัดการความรู้ จนมีผู้เข้าร่วมโครงการบางท่านบอกกับผู้วิจัยเป็นการส่วนตัวว่า ในคราวต่อไปขอเป็นผู้เล่าเรื่องก่อนเป็นคนแรก แสดงให้เห็นถึงความต้องการในการถ่ายทอดความรู้ผ่านการเล่าความที่มีอยู่ในตัวผู้เข้าร่วมโครงการ และคาดหวังว่าในครั้งต่อไปจะทำการจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการดำเนินการประชุมในครั้งนี้จะเห็นว่ามีความสัญญาณที่ดีต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการที่ผู้เข้าร่วมโครงการแสดงให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับมีผู้นำชุมชน ผู้นำชนเผ่า ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และยังมีชีวิตอาศัยอยู่ในชุมชนในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสนใจและการมีส่วนร่วมในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

ภาพ 11: รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิต

3. การถอดบทเรียนกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิต

จากรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิต ดังภาพ พบว่า เป็นการจัดการประชุมที่ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ ผู้วิจัย ทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสาธิต และอำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีส่วนช่วยในประกอบกิจกรรมที่ช่วยลดความประหม่า หรือเพิ่มความเป็นกันเองระหว่างผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน และช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ต้องสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสังเกตการณ์ด้วย ส่วนผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสังเกตการณ์ ทำหน้าที่สังเกตและเรียนรู้กระบวนการจัดการความรู้ที่ผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสาธิตดำเนินการ ในขณะที่ในกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสาธิตประกอบด้วยคุณกิจ ทำหน้าที่เล่าเรื่อง และคุณลิขิต ทำหน้าที่บันทึกเก็บข้อมูล

ในส่วนผลตอบกลับที่แต่ละกลุ่มได้รับ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสาธิตแสดงให้เห็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีกลุ่ม “คุณกิจ” เป็นผู้เล่าเรื่อง และมี “คุณลิขิต” บันทึกความรู้ที่เกิดขึ้น โดยผู้เล่ามักเป็นผู้เล่าฝ่ายเดียว ไม่มีการโต้ตอบ และให้คำแนะนำเพิ่มเติม จึงขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้วิจัยต้องเข้ามามีส่วนในการเป็น “คุณอำนวย” หากเกิดการติดขัดและเร่งให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มขึ้น เช่นการช่วยตั้งคำถาม หรือแนะนำวิธีการปฏิบัติบางประการให้ผู้ทำหน้าที่ต่างๆ ได้ทราบ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ทำความเข้าใจรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่เกิดขึ้น ส่วนผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสังเกตการณ์ก็ได้รับรู้บทเรียนจากการสังเกตกระบวนการจัดการความรู้ และกลายเป็นต้นแบบในการจัดการความรู้ในครั้งต่อไปที่ทุกคนต้องประกอบกิจกรรมการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม โดยในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็สามารถประเมินได้ถึงระดับการให้ความสนใจของผู้เข้าร่วมโครงการกลุ่มสังเกตการณ์ ซึ่งจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่แสดงถึงสัญญาณอันดีที่ผู้เข้าร่วมโครงการจะให้ความร่วมมือในการจัดการความรู้ในครั้งต่อไป

รูปแบบการจัดการความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัย มีส่วนประกอบที่สำคัญ คือความรู้ คน และกระบวนการ ตามที่ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้วนั้น การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ ความรู้ในที่นี้ คือความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการ ซึ่งเป็นวิธีการหรือขั้นตอนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและความรู้ที่จะนำเสนอเพื่อให้เกิดเรียนรู้ หรือประโยชน์ทั้งสำหรับนักท่องเที่ยวและชุมชนเอง เมื่อชุมชนมีความรู้ในการจัดการเพื่อสร้างคุณค่าของการท่องเที่ยวทำให้การท่องเที่ยวนั้นๆ มีคุณค่ามากกว่าเป็นการท่องเที่ยวธรรมดา แต่เป็นการท่องเที่ยวที่มีสาระ มีพัฒนาการ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว

“คน” เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการหรือขั้นตอนที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ คนนั้นประกอบไปด้วยคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งต้องมีการเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ขึ้น

ส่วน “กระบวนการ” เป็นวิธีการที่จะเชื่อมประสาน คน และความรู้ เข้าไว้ด้วยกัน กระบวนการที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พูดคุย บอกเล่าสิ่งดีๆ ให้แก่กัน อาจเป็นประสบการณ์ในการทำงาน จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เมื่อมีการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ จะทำให้เกิดความรู้ใหม่แล้วมาบอกต่อ คนที่ได้ฟังมีการนำไปใช้ต่อ และหมุนเวียนกันเป็นวงจรความรู้ภายในตัวเอง ภายในกลุ่ม ขยายไปนอกกลุ่ม ไม่มีที่สิ้นสุด “กระบวนการ” นั้นจึงไม่มีวิธีการตายตัวไม่กำหนดเวลา สถานที่แน่นอน แต่จะเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบของความตั้งใจ ระหว่างผู้ให้และผู้รับเป็นสำคัญ จึงจะเห็นว่า คน ความรู้ และกระบวนการ จะต้องเคลื่อนที่ไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความรู้ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนการจัดการความรู้ที่ยั่งยืนร่วมกัน

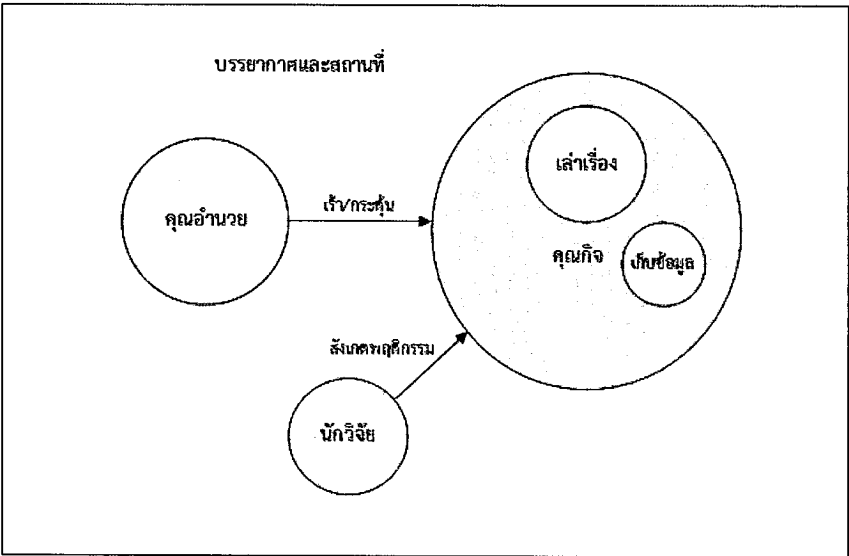
4. การค้นหาและทำความเข้าใจตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

หลังจากที่ได้มีการค้นหาศักยภาพของชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกระบวนการสาธิตและการเฝ้าความสนใจของผู้เข้าร่วมโครงการแล้ว ทำให้มีผู้ร่วมโครงการมาเข้าร่วมเต็มจำนวน 30 คนในการนัดหมายประกอบกิจกรรมจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งที่ 2 โดยในการประชุมครั้งนี้ ผู้วิจัยขอให้นายมิ่ง พูลลัด ประธานชุมชนบ้านป่าหมาก ทำหน้าที่เป็น “คุณอำนวย” เนื่องจากเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับทุกคนซึ่งร่วมประกอบ

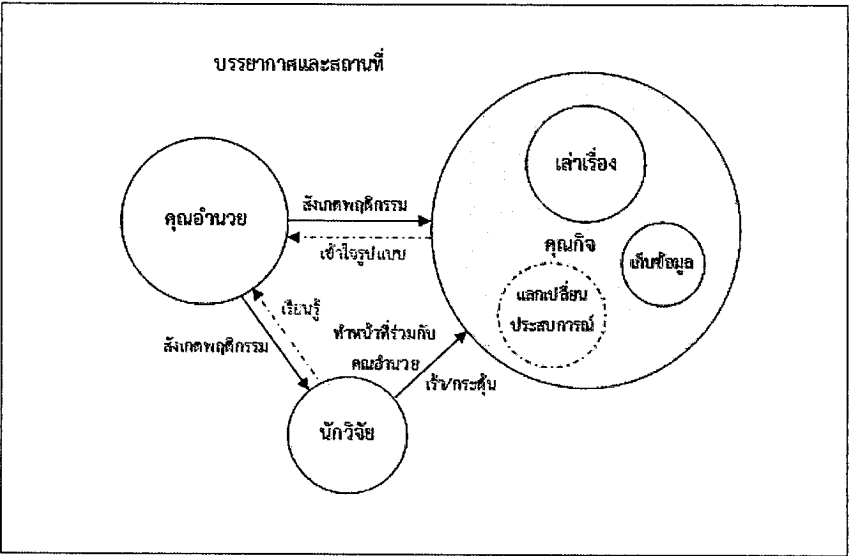
กิจกรรมของชุมชนมานานแล้ว จึงเป็นผู้ที่เหมาะสมในการอำนวยความสะดวกสำหรับการดำเนินกิจกรรมจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วน “คุณลิขิต” ให้ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันเลือกขึ้นมาทำหน้าที่ โดยนางสาวสุภาวดี โคสินธุ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง ซึ่งเคยทำหน้าที่ในเรื่องการจดบันทึกการประชุมและทำรายงานของหมู่บ้านเป็นประจำอยู่แล้ว ส่วน “คุณเอื้อ” และ “คุณประสาน” ไม่จำเป็นต้องให้ผู้เข้าร่วมโครงการทำหน้าที่เหล่านี้ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องมีผู้บริหารและยังไม่จำเป็นต้องประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก เพราะการจัดการความรู้ครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในบ้านป่าหมากเท่านั้น ส่วนผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลือทำหน้าที่ผลัดกันเป็น “คุณกิต” ขึ้นมาเป็นผู้เล่าเรื่องหรือคนต้นเรื่อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดการประชุม โดยกำหนดเป้าหมายของการประชุมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ทำความรู้จักความเป็นชุมชนของตนเอง

ในการประชุมครั้งที่ 2 นี้ พบว่า เมื่อกำหนดให้ผู้เข้าร่วมโครงการทำหน้าที่เอง ส่วนผู้วิจัยออกมาเป็นผู้สังเกตการณ์ บรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีลักษณะเช่นเดียวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิต คือ “คุณอำนวย” ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่เป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้ที่ทำหน้าที่เป็น “คุณกิจ” ที่เล่าเรื่อง ส่วนกลุ่ม “คุณกิจ” ที่เหลือเป็นเพียงผู้ฟังไม่มีการโต้ตอบ หรือแสดงความคิดเห็นต่อจากผู้เล่าเรื่อง ซึ่งทั้งหมดไม่เกิดบรรยากาศของการพูดคุย ทำให้ความรู้ไม่หลั่งไหลออกมาจากกิจกรรมในช่วงเริ่มแรก

ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้จะติดขัดจึงตัดสินใจ เข้าร่วมกระบวนการจัดการความรู้อีกครั้ง โดยทำหน้าที่ “คุณอำนวย” เข้ามาตั้งคำถาม ปล่อยให้ “คุณกิจ” ที่ยังไม่ใช้ผู้เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้เล่าเรื่อง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมีมากขึ้น โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแนวทางในการตั้งประเด็น ซึ่งถือเป็นการตรวจสอบข้อมูลความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกไปแล้วด้วย ปัญหาสำคัญของชาวกะเหรี่ยงในการดำเนินกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การใช้ภาษาไทย ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการบางคน สื่อสารด้วยภาษาไทยไม่ชัดเจน และไม่สามารถเขียนภาษาไทยได้ จึงทำให้ใช้เวลาอย่างมากในการดำเนินการ และไม่สามารถใช้สื่อต่างๆ ได้ดีนัก แต่หากเป็นสื่อสิ่งของที่ผู้เข้าร่วมโครงการนำมาหรือมีอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ก็สามารถใช้สื่อเหล่านั้นช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ ทำให้ดำเนินไปจนจบกระบวนการจัดการความรู้ในประเด็นการค้นหาและทำความเข้าใจตนเอง และพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการได้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทของชุมชนเชิงพื้นที่ และเชิงการท่องเที่ยวโดยชุมชน ศักยภาพของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมี “คุณกิจ” หลายท่านที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความเข้าใจตนเองตรงกันมากขึ้น ซึ่งข้อมูลหลักส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ในส่วนนั้นแล้ว แต่ในเรื่องของรายละเอียดที่แต่ละคนเปิดเผยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ในด้านรายละเอียดเพิ่มเติมมากขึ้นด้วย ซึ่งส่วนรูปแบบของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งที่ 2 สามารถแสดงด้วยภาพ 12 และภาพ 13 ดังนี้

ภาพ 12: รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อทำการค้นหาและทำความเข้าใจตนเอง (1)

ภาพ 13: รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อทำการค้นหาและทำความเข้าใจตนเอง (2)

จะเห็นได้ว่า ในการประชุมครั้งที่ 2 นี้ ผู้เข้าร่วมโครงการที่ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ “คุณอำนวย” ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เมื่อผู้วิจัยเข้ามาทำหน้าที่ “คุณอำนวย” แทนชั่วคราว และเข้ามาเร้ากระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันมากขึ้น ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น หลังจาก “คุณกิจ” เล่าเรื่องตามประเด็นแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจำเป็นต้องลดบทบาทการจัดการความรู้ลงเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ดำเนินการด้วยตัวเอง การทำหน้าที่ “คุณอำนวย” ชั่วคราว มีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติด้วยตนเองต่อไป

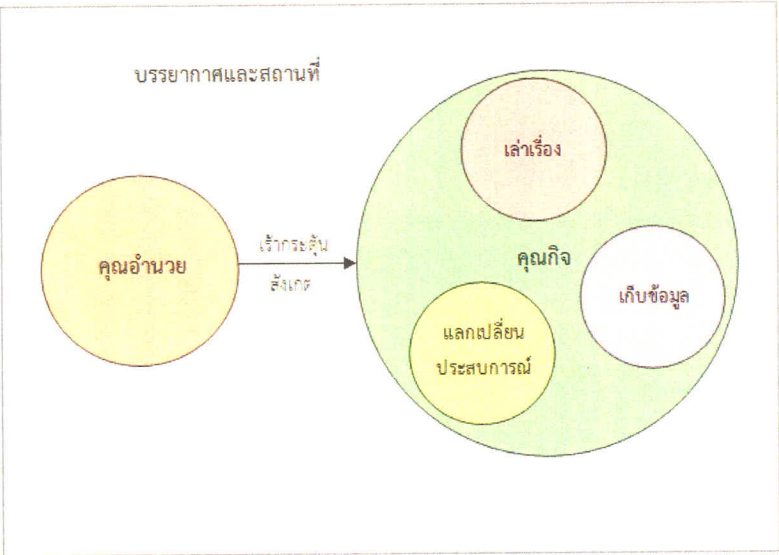
ส่วนกลุ่ม “คุณกิจ” เองก็ควรที่จะเรียนรู้ที่จะนำเสนอประสบการณ์ที่ตนเองมี หรือแนวคิด คำถามที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อ “คุณลิขิต” ที่จำเป็นจะต้องบันทึกความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน และจะเห็นว่าในการประชุมครั้งนี้ บรรยากาศและสถานที่ มีส่วนทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการแสดงพฤติกรรมที่มีผลต่อการกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย เนื่องจาก เมื่อ “คุณกิจ” ทำหน้าที่เล่าเรื่องให้คนจำนวน 30 คน ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมโครงการบางส่วนที่สนใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกศาลา อเนกประสงค์ซึ่งเป็นอาคารโถงเปิดโล่งเห็นบรรยากาศโดยรอบ ประกอบกับการที่ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในช่วงแรก ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการ ขาดอารมณ์ร่วมไป ดังนั้น เมื่อสิ้นสุดการประชุมจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งที่ 2 แล้ว ผู้วิจัยจึงขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการทบทวนทำความเข้าใจในบทบาทของตนเอง และควรพยายามดำเนินการด้วยการใช้การพูดคุยแบบเป็นกันเอง ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญในการประชุมในครั้งต่อไป

5. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในบริบทเชิงการท่องเที่ยวของชุมชน

การประชุมจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบริบทเชิงการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการประชุมครั้งที่ 3 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันจัดการความรู้ด้วยตนเองทั้งกระบวนการ โดยผู้วิจัยสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการในการกำหนด “คุณอำนวย” “คุณกิจ” และ “คุณลิขิต” อีกครั้ง ปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมโครงการลงมติให้ผู้เข้าร่วมโครงการชุดเดิมที่ทำหน้าที่ทั้ง 3 ยังคงทำหน้าที่ในการประชุมครั้งนี้ ซึ่งจากการประชุมในครั้งที่ 2 ที่ผ่านมานั้น “คุณอำนวย” ยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการทำหน้าที่ “คุณอำนวย” ดังนั้นก่อนเริ่มการประชุม ผู้วิจัยได้พูดคุยกับนายมี้ง พูลลัด เพื่อให้งำลึงใจ และกระตุ้นให้มุ่งมั่นทำหน้าที่ที่ดีที่สุดเต็มความสามารถ พร้อมกับขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันปรบมือส่งกำลังใจให้กับ “คุณอำนวย” ในการทำหน้าที่ในครั้งนี้ด้วย ซึ่งในการประชุมครั้งที่ 3 นี้ พบว่า “คุณอำนวย” ทำหน้าที่ได้ดีขึ้น สามารถเร่งและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งก็เข้าใจดีในการทำหน้าที่ของตนเองเช่นกัน ทำให้บรรยากาศในการประชุมครั้งนี้มีลักษณะผ่อนคลายมากขึ้น มีรอยยิ้ม และการพูดเล่น รวมถึงจำนวน “คุณกิจ” ผู้ทำหน้าที่เล่าเรื่องก็เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งผลจากการดำเนินการที่ดีขึ้นทำให้ได้ข้อมูลต่างๆ ที่น่าสนใจเพิ่มมากขึ้นตามด้วย หากสังเกตพฤติกรรมในภาพรวมถือว่า มีการพัฒนาการประชุมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการประชุมครั้งที่ 3 ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางการท่องเที่ยวของชุมชน ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้มองออกไปไกลตัวมากขึ้นกว่าการมองเพียงการท่องเที่ยวในบ้านป่าหามาเท่านั้น ซึ่งแม้การประชุมจะมีการติดขัดบ้าง แต่ก็ผ่านพ้น

ไปได้ด้วยดีจากการทำหน้าที่ทั้ง “คุณอำนวย” “คุณกิจ” และ “คุณลิขิต” อันเนื่องมาจากการที่ทุกคนเริ่มเรียนรู้และเข้าใจบทบาทของตนเองมากขึ้นแล้ว

ภาพ 14: รูปแบบการจัดการความรู้แบบบริบทเชิงการท้องถิ่นของชุมชน

6. แบบจำลองที่วิเคราะห์จากการวิจัย

ในการประชุมครั้งที่ 3 เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง จึงถือเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านป่าหมากที่พัฒนาขึ้นจากการเริ่มต้นจัดการประชุมแบบกลุ่มสาธิต และการทดลองทำ จนเป็นการประชุมที่สามารถดำเนินการได้เอง ซึ่งสามารถศึกษาแบบจำลองการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ ได้ดังนี้

6.1 คุณอำนวย (Knowledge Facilitator) คือผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการประชุมของกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการขณะเดียวกันจะเฝ้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วย เช่น พบปะพูดคุย ร่วมประชุม เป็นต้น นอกจากนั้นต้องสนใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และติดตามสิ่งที่เกิดขึ้น รวมถึงความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันด้วย โดยคุณลักษณะของคุณอำนวยนั้นมีหลายด้าน จากผลการวิจัยพบว่า คุณอำนวยควรจะต้องเป็นคนที่มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) ช่างสังเกต
- 2) ช่างจด ช่างจำ เก็บประเด็น
- 3) เป็นผู้ให้ข้อมูล

- 4) เป็นผู้เชื่อมโยงประสาน
- 5) มีความสามารถในการสื่อสาร
- 6) รู้จักการถ่ายทอดในลักษณะต่างๆ
- 7) สามารถส่งต่อพลังความตั้งใจสู่ผู้อื่นได้
- 8) เข้าใจคนอื่น
- 9) เคารพผู้อื่น ทั้งบุคคลและความคิด
- 10) สร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่น
- 11) มีความตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่ทำ อดทน มีเหตุผล
- 12) ช่างคิด มีจินตนาการ เปิดกว้าง
- 13) มีน้ำใจ มีความเสียสละในการทำงาน
- 14) มีความเป็นกลาง
- 15) มีระบบรู้จักการประเมินผลและติดตามผล
- 16) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้
- 17) รู้กาลเทศะ
- 18) สร้างแปลความได้ดี และควบคุมไม่ให้หลงประเด็น

โดยรวมแล้วเป็นคุณลักษณะที่พบเห็นกันทั่วไปและเป็นรายละเอียดที่มีการอ้างอิงกัน อยู่เสมอ แต่สิ่งที่สำคัญที่พบส่วนใหญ่นั้นจะเป็นคุณลักษณะทางนามธรรม ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ คนในอุดมคติ ที่อาจจำเป็นต้องได้ยาก เพราะคุณสมบัติของคุณอำนวยไม่ใช่ใครอื่น แต่เป็นคนที่ดีและมีใจ ในการทำงาน และต้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพด้วยนั่นเอง การเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และ เป็นนักเชื่อมโยงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมาก เพราะจะต้องประสานงานให้เกิดการขับเคลื่อนของ กระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นการนัดหมาย ประสานงาน ประสานคน การเชื่อมโยงมิได้เกิดขึ้นระหว่าง คนกับคนเท่านั้น คุณอำนวยจะต้องเข้าใจการเชื่อมโยงระหว่างคนกับกลุ่มคน และคนกับงานได้ด้วย ทำอย่างไรให้คนได้เข้าถึงประเด็นของกิจกรรมในวันนั้น และหาข้อสรุปเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมของ กลุ่มต่อไป ในที่สุดจะเป็นการสังเคราะห์สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละคนจนกลายเป็นความรู้ของ กลุ่ม ดังนั้นคุณอำนวยต้องเป็นคนช่างจด ช่างจำ เพราะสิ่งนี้จะมาช่วยในเรื่องของการเก็บข้อมูล และทำให้เกิดความต่อเนื่องในส่วนของรายละเอียด ต้องวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ได้ รู้จักการตั้ง ข้อสังเกต ติดตามและประเมินผลกิจกรรมและตนเอง ลักษณะของความช่างคิด ช่างจินตนาการนั้น เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน เพื่อจะให้เกิดการพัฒนา เพราะการที่จะเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดพลังนั้นจะต้อง มีพลังภายในตนเองก่อนด้วย คุณอำนวยจะต้องมีการพบปะพูดคุย และออกแบบกิจกรรมร่วมด้วย การสังเกตสามารถฝึกฝนได้ แต่ควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของจิตใจที่ดี องค์ประกอบข้อนี้จึงมี ความสำคัญมาก คุณอำนวยควรจะมองเห็นในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น สังเกตในฐานะคนนอกและคนใน

6.2 คุณกิจ (Knowledge Practitioner) คือนักกิจกรรม หรือนักปฏิบัติตัวจริง หมายถึง บุคคล ที่เข้ามารวมอยู่ด้วยกันจนกลายเป็นกลุ่มคน มีเป้าหมายเดียวกัน เป็นผู้จัดการความรู้ตัวจริง ร่วมกันกำหนดเป้าหมายแล้วดำเนินการ รวมทั้งแสวงหาความรู้จากภายนอกเข้ามาใช้ภายในกลุ่มคุณกิจในที่นี้คือ ผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าหมาก คุณลักษณะของคุณกิจที่ผู้วิจัยพบนั้นมีหลายด้าน แต่จะมีทั้งคุณลักษณะที่มีมาแบบติดตัวคือเป็นมา โดยธรรมชาติ และแบบที่เกิดจากการฝึกฝน เรียนรู้แล้วค่อยทำได้ในภายหลัง ดังนี้

- 1) เป็นผู้ให้ข้อมูลจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง
- 2) ช่างสังเกต
- 3) ช่างคิด กล้าทำ
- 4) มีทักษะทั้งการพูด การอ่าน และการเขียน
- 5) มองโลกในแง่ดี
- 6) มีความตั้งใจ และใช้เวลา
- 7) อดทน ไม่ท้อถอย
- 8) เปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนเรียนรู้ และเฝ้าหาความรู้
- 9) รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- 10) เคารพตัวเองและผู้อื่น

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นในด้านนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงมี เป็นคุณลักษณะของคนดี ความมีน้ำใจ และตั้งใจทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงจำเป็นต้องมี ลักษณะดังกล่าวเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันในกลุ่มได้ นอกจากนั้นต้องยอมรับและปรับเปลี่ยน เพราะคุณกิจ นั้นมักจะไม่มีอยู่ในลักษณะปัจเจก จำเป็นต้องรวมกันอยู่ การเรียนรู้ที่จะเคารพซึ่งกันและกันจึงเป็น สิ่งสำคัญ คุณลักษณะต่อมาในการเป็นคนช่างสังเกต ช่างคิด กล้าทำ และทักษะการ ฟัง พูด อ่าน เขียนนั้น เป็นลักษณะเฉพาะตัว จึงไม่จำเป็นว่าต้องมีเหมือนกันทุกคนแต่สามารถมาเติมเต็ม ประติดประต่อกันหลายๆ คนได้ หรืออาจพัฒนาขึ้นได้ในแต่ละคน เพราะบางคนถนัดที่จะพูด บางคน ถนัดที่จะเขียน จากการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม นั้น ช่วยให้คนกิจได้เรียนรู้และ พัฒนาได้เป็นลำดับขั้น คือ พัฒนาด้านการฟัง โดยมีสมาธิในการฟังมากขึ้น พัฒนาด้านการพูด พูดกัน มากขึ้น เพราะเริ่มเข้าใจและเห็นคุณค่าในตนเอง หลายคนที่ไม่เคยได้พูด เมื่อมีโอกาสพูดก็ฝึกฝน จนสามารถพูดได้ และการอ่าน-เขียน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นช้าที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องรู้หนังสือเสมอไป แต่สิ่งที่พบคือ ถ้าเป็นกลุ่มผู้รู้หนังสือจะสื่อสารกันได้ง่ายกว่า ดังนั้นคุณกิจหรือนักปฏิบัติตัวจริง ควรมี คุณสมบัติที่นอกจากจะเป็นคนมีความสามารถ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ได้แล้วก็ต้องเป็นคนดีด้วยเช่นกัน เพื่อจะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมไปสู่เป้าหมาย

6.3 การสังเกต คือภาระงานที่คุณอำนวยต้องกระทำในการจัดการความรู้ ต้องสังเกต พฤติกรรม วิธีคิด และองค์ประกอบต่างๆ จัดเตรียมประเด็นของการสังเกต เพื่อนำมาประกอบกัน ทั้งก่อนและหลังกิจกรรม เพื่อจะได้กระตุ้นให้ตรงประเด็น

6.4 การกระตุ้น เป็นวิธีการกระตุ้นในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่อง การเสนอความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนการจัดเก็บข้อมูล การใช้สื่อ การพูดคุย และการนำไปใช้ เพื่อให้เกิดทักษะ เกิดการเรียนรู้ และเป็นการเปิดโอกาสให้คนที่ไม่เคยพูดได้พูดบ้าง ให้มีจุดสนใจร่วมกันและเผยแพร่เรื่องเล่าออกมา การกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนคือการชวนคุย ช่วยคิดให้ทำกิจกรรมต่างๆ เริ่มจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม จนถึงการพบปะกับคนนอกกลุ่ม การกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่ดีในวงสนทนา

6.5 ประชุม หมายถึงการรวมตัวกันของบุคคล อาทิ คุณกิจ คุณอำนวยและคนอื่นๆ มาดำเนินการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการเล่าเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ การประชุมส่วนใหญ่เกิดจากการขับเคลื่อนของกลุ่มคุณกิจ การประชุมที่มีความถี่สม่ำเสมอจะเกิดขึ้นในกลุ่มของคุณกิจที่มีความพร้อม ทั้งคน ทั้งเวลา และสถานที่ ซึ่งผู้นำการประชุมหรือประธานกลุ่มจะเป็นคนกลางที่สำคัญเพื่อผลักดันให้เกิดกระบวนการขึ้น แต่สำหรับบางกลุ่มที่ไม่ค่อยมีความพร้อมในเรื่องต่างๆ และไม่มีผู้นำดำเนินการอย่างจริงจัง จะทำให้การประชุมมีความถี่ไม่สม่ำเสมอ

สิ่งที่เกิดขึ้นในการประชุมคือการเล่า เล่าเรื่องต่างๆ ที่ตนพบในการจัดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการกับนักท่องเที่ยว การจัดโปรแกรมนำเที่ยว ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยว การเล่าเรื่องจะอยู่ในการประชุมเสมอ เมื่อคนหนึ่งเล่าจะมีอีกคนหนึ่งเสริม แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ตักเตือน แนะนำ จนถึงนำข้อคิด และผลที่เกิดจากการปฏิบัติ มาเล่าสู่กันฟังอีกต่อหนึ่ง จากการเล่าจึงเป็นการแลกเปลี่ยนกัน จากนั้นนำข้อมูลความรู้ที่ได้มาจัดเก็บในรูปแบบที่เหมาะสมในขั้นตอนต่างๆ

6.6 เล่าเรื่อง คือการพูดคุยและถ่ายทอดถึงสิ่งต่างๆ ผ่านผู้เล่า โดยส่วนใหญ่ในการประชุม ผู้เล่าจะเล่าเรื่องแบบปากเปล่า ซึ่งจะชัดเจน มีสาระ หรือสนุกสนานหรือไม่ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เล่าเป็นรายบุคคล เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติจริงจะทำให้เล่าได้ลึกซึ้งและเห็นภาพ ในการประชุมจะมีการเล่าเรื่องที่ทุกเรื่องล้วนเล่าให้ฟังได้ทั้งหมด ผู้เล่าที่ดีจะต้องเล่าเรื่องจริงที่ได้ลงมือทำด้วยความรู้สึกที่ภูมิใจ ถ่อมตน การใช้สื่อประกอบการเล่าเรื่องนั้นสามารถทำได้ในหลายลักษณะ โดยส่วนใหญ่จะใช้ทำทางประกอบ ในการเล่าแต่ละครั้งความสนใจของผู้ฟังก็สำคัญ ผู้ฟังต้องฟังอย่างตั้งใจและให้เกียรติ มีการโต้ตอบ ยิ้ม หัวเราะ และตั้งคำถาม เพื่อจะส่งต่อความรู้สึกให้กับผู้เล่าแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นการพูดคุยแบบ 2 ทาง มีทั้งผู้เล่าคือผู้พูด และผู้ฟังได้ตอบการโดยการผลัดกันเล่าผลัดกันฟัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมจะเกิดขึ้นแบบ

กัลยาณมิตร มีความเอื้ออาทร มาให้ด้วยใจ โดยยึดเป้าหมายเดียวกันที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว โดยจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่า คำถาม คำตอบระหว่างกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่พบให้แก่นัก

6.7 จัดเก็บความรู้ เป็นการบันทึก ข้อมูล ข้อสรุป สาระสำคัญ ที่ได้จากการประชุม โดยใช้เครื่องมือในการจัดเก็บ ได้แก่ บันทึกการประชุม จดหมายข่าว สื่อต่างๆ เพื่อไม่ให้ข้อมูลหรือความรู้ที่เกิดขึ้นได้สูญหายไป โดยหน้าที่นี้เป็นความรับผิดชอบของคุณลิขิต

6.8 บรรยากาศ หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว บรรยากาศที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีหลายลักษณะ มีความอิสระ ไว้นือเชื่อใจ เป็นมิตร เอื้ออาทร มีศรัทธา เคารพซึ่งกันและกัน เห็นคุณค่าและยอมรับ มีบางครั้งบรรยากาศตึงเครียด อึดอัดและควบคุมไม่ได้ ซึ่งเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น มีบางคนแสดงความคิดเห็นขัดแย้งตลอดเวลา มีการใช้น้ำเสียงในลักษณะแสดงอำนาจ แต่สิ่งนี้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก เพราะเมื่อทุกคนเข้าใจในกระบวนการ จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้น โดยอัตโนมัติบรรยากาศที่อึดอัด ตึงเครียดจะค่อยๆ หายไป

สำหรับการประชุมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มที่คุ้นเคยกันมานาน รู้จักกันอยู่แล้ว มาพบกันบ่อยครั้ง จะมีบรรยากาศที่เป็นกันเองมากกว่า กลุ่มคนที่เพิ่งมาพบกันหรือไม่ได้รู้จักกันมาก่อน แต่ทั้งนี้คุณอำนวย และประธานในกลุ่ม สามารถช่วยในการกระตุ้น และสร้างบรรยากาศได้ตอนแรก แต่ต้องอาศัยผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นผู้ร่วมกันสร้างจึงจะเป็นบรรยากาศที่เหมาะสมที่สุด

6.9 พื้นที่ หมายถึง สถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นสถานที่ที่คนได้มาพบกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน พื้นที่ที่เกิดการเรียนรู้นั้นมีหลายลักษณะ และมีความเหมาะสมแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ตัวอย่างพื้นที่ประชุม เช่น ห้อง ลานบ้าน ลานวัด ศาลา อเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ทั้งนี้หมายถึงสถานที่จริงไม่ใช่พื้นที่เสมือน เพราะนอกจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประชุมหารือแล้ว ผู้เข้าร่วมโครงการหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดจะได้เดินดูสถานที่จริงด้วย จะได้มีมุมมอง ข้อเสนอแนะร่วมกัน แต่ทั้งนี้หากมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น ประกอบกับการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีมากขึ้น พื้นที่เสมือนจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการนี้เช่นกัน การหมุนเวียนสถานที่ประชุมทุกครั้งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีทำให้ไม่ต้องยึดติดกับพื้นที่ เกิดความกระตือรือร้น ตื่นเต้น และน่าสนใจ แต่ข้อเสียทำให้เกิดผู้เข้าประชุมต้องปรับตัวตลอดเวลา รู้สึกไม่พร้อมและไม่คุ้นเคย บางครั้งทำให้เบี่ยงเบนความสนใจไปชมแต่สภาพพื้นที่ไม่สนใจเรื่องที่จะแลกเปลี่ยนกัน จึงทำให้บรรยากาศอาจสะดุดและสับสนวุ่นวายบ้างในบางครั้ง

7. การกำหนดเป้าหมายและทิศทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านป่าหมาก

ในการประชุมครั้งที่ 3 นี้ ยังมีประเด็นที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการต้องร่วมกันพิจารณาเพื่อสร้างเป้าหมายและกำหนดทิศทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านป่าหมาก เนื่องจากผู้เข้าร่วมโครงการค้นหาตนเองจนทราบข้อมูลทั่วไปของชุมชนในบริบทเชิงพื้นที่และบริบทเชิงการท่องเที่ยวของบ้านป่าหมากแล้ว โดยมุ่งประเด็นไปในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในการวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ให้มีการจัดการความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นปัจจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้น ดังนั้น จะเห็นว่า เป้าหมายการดำเนินการจะอยู่ในกรอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีการจัดการความรู้เป็นกระบวนการนำไปสู่เป้าหมาย

ในการประชุมหารือที่ใช้รูปแบบเดิม ทำให้ได้ข้อเสนอที่หลากหลายจากกลุ่ม “คุณกิจ” โดยมีการเสนอข้อคิดเห็นที่มีทั้งสนับสนุนและโต้แย้งที่จะกำหนดเป้าหมายของชุมชนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อผู้เข้าร่วมโครงการใช้เวลาหารือไประยะหนึ่งแล้วจึงได้ข้อสรุปว่าเป้าหมายของชุมชน คือ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสนับสนุนหลักในการเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวของชุมชน

เมื่อได้เป้าหมายของการดำเนินการแล้ว จึงร่วมกันคิดร่วมกันเสนอแนะวิธีการที่จะช่วยให้สามารถก้าวไปสู่เป้าหมายได้ โดยบรรยากาศของการประชุมหารือยังคงเต็มไปด้วยการพูดคุยเสนอแนะ และสรุปว่า ควรเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นจากที่มีความหลากหลาย และจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอิงความเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของชาวกะเหรี่ยง และมีผู้เสนอให้รวมเอาเรื่องของ การแสดงทางวัฒนธรรมมาเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นจึงแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มอาหารการกิน
- 2) กลุ่มที่อยู่อาศัย
- 3) กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม
- 4) กลุ่มยารักษาโรค
- 5) กลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรม

เมื่อได้เป้าหมายของการดำเนินการ และเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ผู้วิจัยจึงขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการทุกท่านได้กลับไปทบทวนว่า ตนเองมีความรู้ในเรื่องใดใน 5 กลุ่มเรื่องนี้ และในการประชุมครั้งต่อไป จะมีการแบ่งกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน 5 เรื่องเหล่านี้ จึงขอให้ผู้เข้าร่วมโครงการทุกท่านเตรียมความพร้อมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย

8. การศึกษาดูงานนอกสถานที่

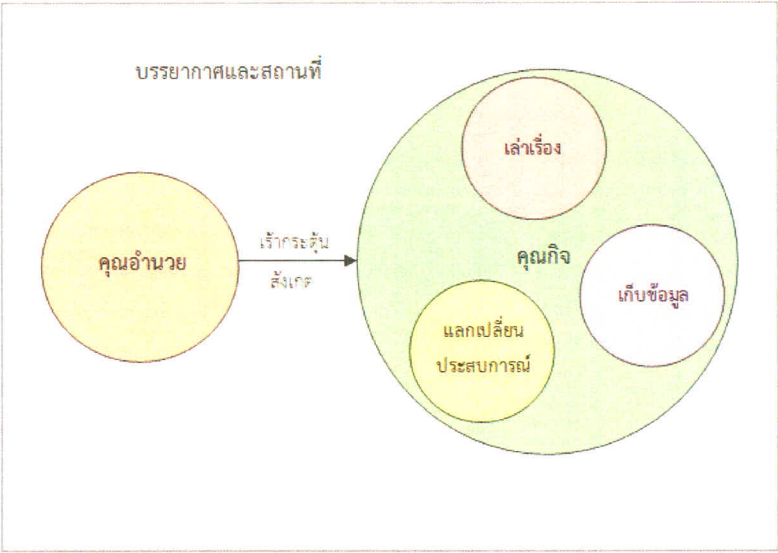
การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อไปดูและศึกษาวิธีการในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่น่าสนใจ ซึ่งหลังจากศึกษาดูงานแล้ว จะทำให้เกิดแนวคิดในเชิงเปรียบเทียบแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนของบ้านป่าหมากต่อไป โดยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมโครงการเดินทางไปศึกษาดูงานใน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าละอู หมู่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทั้งสองชุมชนมีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้ว โดยการเลือกบ้านป่าละอู ด้วยเหตุผลของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเหมือนกัน มีความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติกันอยู่บ้าง ดังนั้นการศึกษาดูงานที่บ้านป่าละอูจึงมีลักษณะที่ง่ายต่อการสร้างความเข้าใจ เนื่องจากเจ้าของพื้นที่สามารถอธิบายทั้งภาษาไทยและภาษากะเหรี่ยงได้ สร้างเสริมความเข้าใจให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการได้อย่างดี ในเรื่องการได้รับการส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC-OTOP Village Champion ที่เน้นในเรื่องของวัฒนธรรมกะเหรี่ยง การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว การแสดงทางวัฒนธรรม ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตปาเกอญอ และบ้านกะเหรี่ยงพระราชทานฯ เป็นต้น ส่วนอีกแห่งหนึ่งในเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในลักษณะจัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ มีเรือนตัวอย่าง มีการดำเนินงานโฮมสเตย์ การแสดงทางวัฒนธรรม การจัดเลี้ยงอาหารกลางวัน และการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกท้องถิ่น ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับประสบการณ์ในการศึกษาดูงานเป็นอย่างดี

หลังจากกลับจากการศึกษาดูงาน มีการจัดการประชุมเพื่อสรุปผลการศึกษาดูงานว่าสิ่งที่ได้รับ สิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์กับบ้านป่าหมาก รวมถึงสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในบ้านป่าหมากที่เหมือนหรือดีกว่าสิ่งที่พบเห็นมาจากการศึกษาดูงานทั้ง 2 แห่ง โดยสิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความต้องการให้เกิดขึ้นในบ้านป่าหมากมากที่สุดที่คิดว่าจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในบ้านป่าหมาก เนื่องจากที่บ้านป่าละอู มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตปาเกอญอ และที่เขาย้อยก็มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งนี้ในส่วนอื่นๆ บ้านป่าหมากก็มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น การแสดงทางวัฒนธรรม ซึ่งที่บ้านป่าหมากมีนางคะนิง โคลิน เป็นผู้ฝึกสอนและควบคุมเยาวชนทั้งชายและหญิงในบ้านป่าหมากให้มาฝึกการแสดงทางวัฒนธรรม โดยเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาที่บ้านป่าหมากและพักค้างคืนในหมู่บ้าน หากนักท่องเที่ยวแจ้งความประสงค์ต้องการชมการแสดงทางวัฒนธรรม หรือการนำการแสดงออกไปแสดงนอกหมู่บ้านในงานทางวัฒนธรรมของหน่วยงานราชการระดับอำเภอ หรือจังหวัด นางคะนิง โคลิน จะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเรื่องการจัดแสดงทางวัฒนธรรมเหล่านี้

การศึกษาดูงานนอกสถานที่ไม่ถือเป็นการจัดการความรู้ แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อนำเข้าข้อมูลที่น่าสนใจเพื่อเป็นตัวอย่างในการจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้ผู้เข้าร่วม

โครงการเกิดแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากชุมชนต้นแบบที่ศึกษาดูงานทั้ง 2 แห่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้เมื่อเสร็จสิ้นการศึกษาดูงานแล้ว

ในการจัดการประชุมครั้งที่ 4 และ 5 เป็นการประชุมเพื่อสรุปผลการศึกษาดูงาน โดยพยายามจัดการประชุมในรูปแบบของการจัดการความรู้เช่นเดียวกับการจัดการประชุมครั้งที่ ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกประสบการณ์ให้มีความชำนาญมากขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำการ ประชุมเช่นเดียวกับการประชุมครั้งที่ 3 ทุกประการ ทั้งรูปแบบและการกำหนดตัวบุคคลเข้ามา ทำหน้าที่ต่างๆ ดังภาพ 15

ภาพ 15: รูปแบบการจัดการความรู้หลังจากการศึกษาดูงาน

9. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านป่าหมาก

จากการประชุมครั้งที่ 3 ที่มีมติที่ประชุมให้จัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 กลุ่มเรื่อง ประกอบกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นหลังการศึกษาดูงานในชุมชนตัวอย่าง และข้อสรุปจากการประชุมในครั้งที่ 4 และ 5 ทำให้การประชุมในครั้งที่ 6 มีประเด็นสำหรับการจัดการความรู้ถึง 5 ประเด็น ได้แก่ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และการแสดงทางวัฒนธรรม

ในการดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน 5 ประเด็นนั้น จำเป็นต้องจัดการประชุมถึง 5 ครั้ง กับคนกลุ่มใหญ่จำนวน 30 คน อาจไม่เหมาะสมนัก เนื่องจากในบางประเด็น ผู้เข้าร่วมโครงการอาจไม่มีความรู้หรือไม่สนใจในประเด็นนั้น จึงกลายเป็นเพียงสมาชิกที่เข้าร่วมนั่งอยู่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เท่านั้น ทำให้อาจกลายเป็นเรื่องเสียเวลา ผู้วิจัยจึงให้ผู้เข้าร่วมโครงการหาวิธี

ที่เหมาะสมกว่า พบว่า ข้อเสนอที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือการแบ่งผู้ที่สนใจหรือมีประสบการณ์ในประเด็นใด ก็ให้เข้าร่วมกลุ่มตามแต่ละประเด็น โดยไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกในแต่ละกลุ่มเท่ากัน แล้วร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มย่อยพร้อมกัน จากนั้น ให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอีกครั้ง เพื่อหาภูมิปัญญาที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบ้านป่าหมาก

รูปแบบของการจัดการความรู้ยังยึดถือรูปแบบเดียวกับการประชุมในครั้งที่ 3 แต่ในครั้งที่ 6 นี้ แยกเป็นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มเรื่อง รวมทั้งสิ้น 5 กลุ่ม โดยแบ่งผู้เข้าร่วมโครงการเข้าไปอยู่ในแต่ละกลุ่มเรื่องตามความต้องการ หรือมีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ซึ่งจะทำให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มเรื่องมีจำนวนไม่เท่ากัน ผลจากการแบ่งกลุ่มเรื่องในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า กลุ่มอาหารการกิน มีสมาชิกรวม 7 คน กลุ่มที่อยู่อาศัยรวม 6 คน กลุ่มเครื่องนุ่งห่มรวม 5 คน กลุ่มยารักษาโรครวม 5 คน และกลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรมรวม 7 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน

ในแต่ละกลุ่มดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบเดียวกับการประชุมครั้งที่ 3 แต่ให้แต่ละกลุ่มกำหนด “คุณอำนวย” “คุณลิขิต” ใหม่ ส่วนสมาชิกที่เหลือในแต่ละกลุ่มแล้วแต่จำนวน ทำหน้าที่เป็น “คุณกิจ” ทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเรื่องที่ตนมีประสบการณ์หรือมีความสนใจในเรื่องนั้น โดยให้แต่ละกลุ่มเลือกสถานที่และพื้นที่ตามความต้องการ และแจ้งให้ผู้วิจัยทราบ เพื่อที่จะได้เข้าไปสังเกตการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มตามสมควร ซึ่งแต่ละกลุ่มเลือกพื้นที่ที่สามารถเดินทางไปได้ถึงได้ไม่ยากภายในชุมชน และมีเวลาให้ถึง 8 ชั่วโมง ทั้งนี้แล้วแต่กลุ่มใดจะใช้เวลาเท่าใด โดยผู้วิจัยให้แต่ละกลุ่มคัดเลือก “คุณอำนวย” และ “คุณลิขิต” ของแต่ละกลุ่มก่อนแยกย้ายไปยังพื้นที่ที่เลือกประกอบกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผู้วิจัยได้กำกับการทำหน้าที่ของ “คุณอำนวย” ให้ทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ใช้การพูดคุยเป็นกลไกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการบันทึกโดย “คุณลิขิต” ที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ได้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเต็มที่

ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการแบ่งกลุ่มตามภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวกะเหรี่ยงที่มีอยู่ในบ้านป่าหมากจำนวนมาก ถูกเลือกให้เป็นภูมิปัญญาที่มีความน่าสนใจในการเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากในรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาหารการกิน ได้เลือก การกินหมาก ตาริเว และผักกูด เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่อยู่อาศัย ได้เลือก ลักษณะบ้าน วัสดุ และความเชื่อในการสร้างและอยู่อาศัยในบ้านของชาวกะเหรี่ยง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม ได้เลือก การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว และสร้อยลูกปัด เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มยารักษาโรค ได้เลือก สมุนไพร และน้ำผึ้งป่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 5 กลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรม ได้เลือก การรำวิถีกะเหรี่ยง และการรำกระทบไม้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เมื่อเสร็จสิ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 12 เรื่อง ได้รับการเลือกให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการพิจารณาความเหมาะสมเพื่อนำไปเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าหมากอีกครั้งหนึ่ง

ความน่าสนใจในแต่ละกลุ่มเรื่องที่สามารถนำมาเป็นปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าหมากได้ ได้แก่

กลุ่มอาหารการกิน

1) การกินหมาก ถือเป็นวัฒนธรรมสำคัญของชาวกะเหรี่ยง และสามารถพบเห็นชาวกะเหรี่ยงในบ้านป่าหมากแทบทุกคนกินหมากเป็นประจำ เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้ใช้ชื่อ “บ้านป่าหมาก” ยิ่งเป็นส่วนเพิ่มเสริมให้การกินหมากเป็นสิ่งสำคัญที่น่าจะนำมาระบุเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยมีในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ วิธีการหาปูนซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการกินหมากจากหอยน้ำตกขนาดเล็ก นำมาทำให้ละเอียดใช้เป็นปูนกินกับหมากได้ ประกอบกับพลูที่ใช้ก็ไม่ใช่ใบชะพลูแบบคนเมือง แต่เป็นใบพลูป่าที่มีลักษณะใบแตกต่างกันอย่างมาก

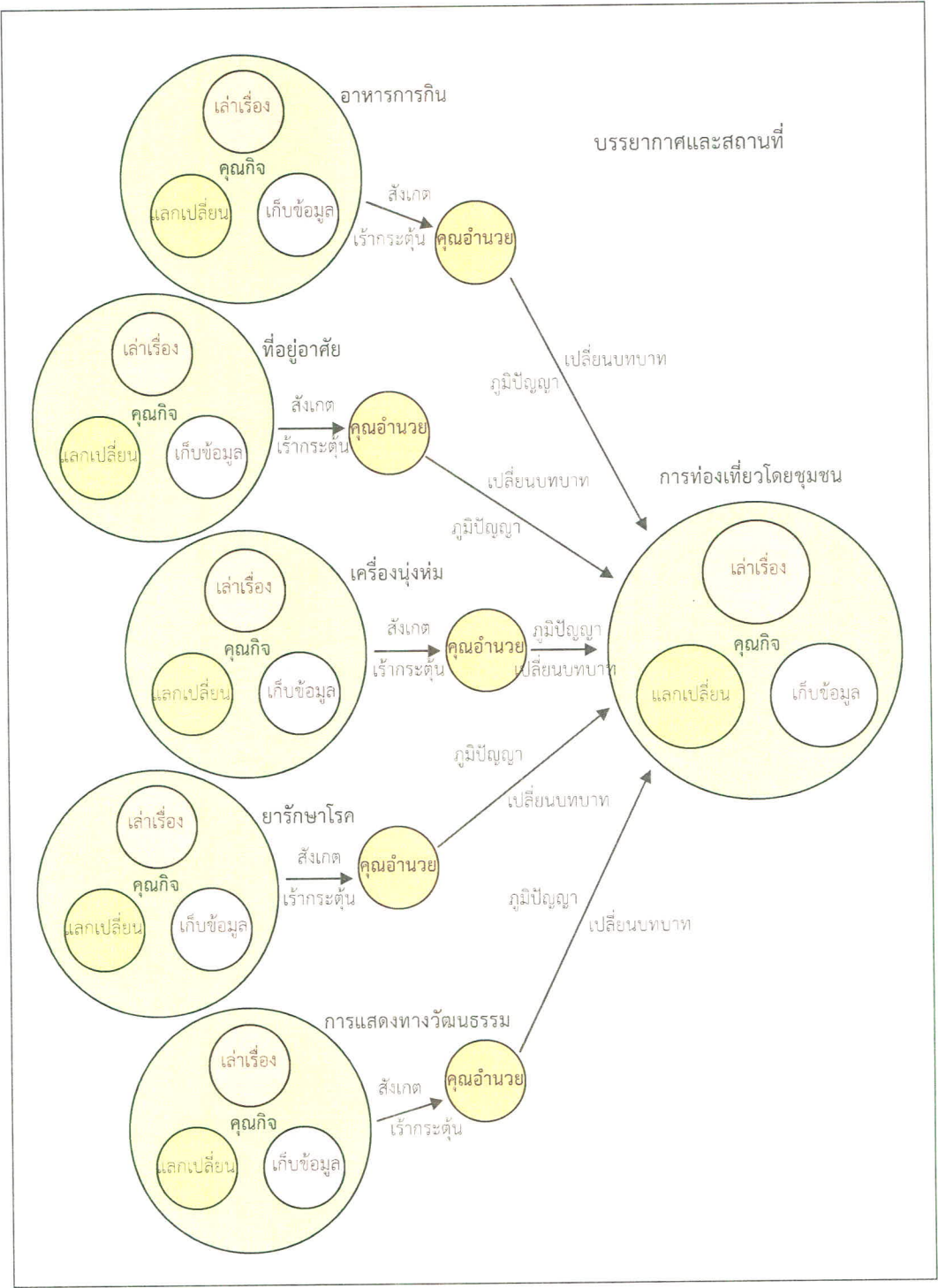
2) ดาริเว มีลักษณะคล้ายน้ำพริกที่มีส่วนผสมของกะปิ และพริก ชาวกะเหรี่ยงใช้สำหรับใส่ในแกงพื้นบ้าน หรือกินเป็นน้ำพริกกับผักท้องถิ่นก็ได้ หากน้ำพริกกะปิที่ใช้เป็นเครื่องเคียงกับผักแฉะของสำหรับอาหารของคนปักษ์ใต้ ดาริเว ก็เป็นน้ำพริกที่ใช้เป็นเครื่องเคียงของชาวกะเหรี่ยงเช่นกัน

3) ผักกูด เป็นพืชผักท้องถิ่นในป่าที่หาได้ง่าย ชอบขึ้นเป็นพื้นที่กว้างใกล้ลำห้วยลำธารในป่า ใ้ยอดอ่อนนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย ทั้งกินสด ลวก ต้ม และผัดน้ำมัน กินคู่กับน้ำพริกดาริเว ก็ถือได้ว่าเป็นมื้ออาหารที่รสชาติของชาวกะเหรี่ยงโดยแท้

กลุ่มที่อยู่อาศัย

1) ลักษณะของบ้านกะเหรี่ยง มีความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีการแบ่งสัดส่วนห้องต่างๆ บนบ้านสำหรับการใช้สอยและใช้ชีวิตบนบ้าน โดยแบ่งเป็นห้องนอน ห้องโถง และครัว ที่สามารถใช้ประโยชน์จากครัวเป็นพื้นที่ถนอมอาหารในบ้านได้โดยอาศัยการรมควันที่ลอยจากเตาถ่าน และสามารถอบปิ่นที่วางไว้ด้านบนให้แห้งสามารถนำมาใช้ได้ตลอดเวลา

2) ความเชื่อที่เกี่ยวกับบ้าน เช่น การเยี่ยมชมบ้านของชาวกะเหรี่ยง หากผู้มาเยือนขึ้นบันไดบ้านแล้วทำให้บันไดหัก ถือว่าผู้มาเยือนนำความโชคร้ายมาให้เจ้าของบ้าน แต่ในทางกลับกันหากผู้มาเยือนลงจากบ้านแล้วทำให้บันไดหัก ก็ถือเป็นลางไม่ดีสำหรับเจ้าของบ้าน ต้องทำพิธีขอขมา

ภาพ 16: รูปแบบการจัดการความรู้หลังเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) วัสดุที่นำมาสร้างบ้าน ในส่วนของโครงสร้างเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของตัวบ้านจะใช้ไม้เนื้อแข็งมาทำเป็นเสาและคานรับน้ำหนัก ส่วนพื้นจะใช้ไม้ไผ่เป็นหลัก ในพื้นที่ห้องนอนและห้องโถงใช้ไม้ไผ่ทาบให้แผ่ออกจนแบนราบ ปูทับด้วยเครื่องรองนอนก็สามารถใช้เป็นห้องนอนได้ และนั่งในห้องโถงได้สบาย ส่วนในครัวหรือนอกชานอาจใช้ไม้ไผ่ทั้งลำ เพื่อเพิ่มความแข็งแรง ในขณะที่คานรับน้ำหนักหลังคาก็ใช้ไม้ไผ่ทั้งลำเช่นกัน ซึ่งไม้ไผ่เหล่านี้จำเป็นต้องรู้วิธีและช่วงเวลาการตัดให้เหมาะสม หากตัดมาใช้ในฤดูกาลที่ไม่เหมาะสมก็จะถูกมอดกินพุงเร็วขึ้น ในส่วนของหลังคาก็ใช้ใบค้อ พืชตระกูลปาล์มที่ขึ้นอยู่ในป่า มีลักษณะใบคล้ายใบตาล มุงหลังบังแดดฝนทนทานอยู่ได้ 3 ปี

กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม

1) การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว ถือเป็นความชาญฉลาดของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่า เมื่อต้องการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยก็สามารถม้วนเก็บกี่เอวให้มีขนาดเล็กสามารถพกพาไปด้วยได้สะดวก แต่หากเป็นกักระดุกขนาดใหญ่ก็จะไม่สามารถนำติดตัวไปได้โดยสะดวก การทอผ้าฝ้ายได้เส้นด้ายจากดอกฝ้ายที่นำมาปั่นและซึ่งเกลียวจนเป็นเส้นด้ายตามต้องการ แม้ในปัจจุบันจะหาซื้อจากร้านค้าในเมืองได้สะดวกกว่าก็ตาม ส่วนการคิดลายถือว่าเป็นเรื่องของทักษะฝีมือของหญิงสาวกะเหรี่ยงโดยเฉพาะ ซึ่งนอกจากจะมีลายที่หลากหลายและสวยงามแล้ว ยังมีการนำวิธีการปักและประดับด้วยวัสดุอื่นลงบนผืนผ้าได้อย่างสวยงามอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ โดยผลิตเป็นเสื้อ ผ้านุ่ง ผ้าผืน ผ้าพันคอ ย่ามอเนกประสงค์ เป็นต้น

2) สร้อยลูกปัด เป็นเครื่องประดับที่ร้อยด้วยเส้นเอ็นหรือเชือก ซึ่งมักนิยมใช้ลูกปัดขนาดเล็กนำมาร้อยเรียงจัดเป็นลวดลาย ซึ่งถือเป็นการแสดงฝีมือด้านความสวยงามของผู้ชายชาวกะเหรี่ยง โดยนิยมนำมาร้อยเป็นสร้อยข้อมือและสร้อยคอ แล้วสวมใส่แบบรัดแนบกับข้อมือหรือกับรอบคอ

กลุ่มยารักษาโรค

1) สมุนไพรมะขาม ในผืนป่ามีอยู่มากมาย ทั้งที่รู้จักแล้วสามารถนำมาบำบัดรักษาผู้ป่วยตามอาการและตามความเชื่อที่ได้สั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และยังคงแสวงหาสมุนไพรใหม่ๆ ด้วยการทดลองใช้โดยผู้รู้ของชุมชน ซึ่งหากพบว่ามีสรรพคุณในการแก้โรคได้ ผู้รู้ก็จะนำมาปลูกไว้ใกล้บ้านเพื่อนำมาใช้ได้สะดวก ที่น่าสนใจคือมีผู้รู้ที่สามารถใช้สมุนไพรมะขามในการรักษาโรคและบำรุงสุขภาพพลานามัย ในบ้านป่าหมากหลายท่าน แต่ละท่านก็มีความอาวุโสแล้ว ทำให้เป็นที่น่ากังวลในการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้ไปสู่คนรุ่นต่อไป เนื่องจากไม่ค่อยมีคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจเรื่องนี้มากนัก

2) น้ำผึ้งป่า ถือเป็นอาหารบำรุงสุขภาพของชาวกะเหรี่ยง และยังเป็นสินค้าพื้นบ้านที่นำมาจำหน่ายให้กับผู้ต้องการใช้น้ำผึ้งในวัตถุประสงค์ต่างๆ โดยชาวกะเหรี่ยงจะรู้ว่าการเก็บน้ำผึ้งในเดือนห้า หรือเดือนเมษายน จะได้น้ำผึ้งคุณภาพดี และเป็นน้ำผึ้งบริสุทธิ์จากป่าไม้ธรรมชาติ วิธีการ

ได้น้ำผึ้งมาก็มีความน่าสนใจ โดยผึ้งมักจะทำรังบนต้นไม้ใหญ่ ที่เรียกว่า ต้นยวนผึ้ง หรือตามหน้าผา ซึ่งหากต้องการน้ำผึ้งต้องปีนต้นยวนผึ้งที่เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ด้วยวิธีการตอกทอยขึ้นไปจุดควั่น ร่มรังผึ้งแล้วค่อยๆ ปาดรังส่วนที่มีน้ำผึ้งลงมา ส่วนผึ้งที่ทำรังบนหน้าผาสูง นอกจากชาวกะเหรี่ยงจะใช้ พะองหรือบันได้ไผ่ไต่ขึ้นไปแล้ว ยังมีวิธีห้อยรอยตัวจากบนหน้าผาลงมาเก็บน้ำผึ้งด้วย นอกจากนี้ยังมี เคล็ดลับการใช้ผึ้งเพื่อสุขภาพ โดยเมื่อตื่นเช้ามาให้จิบน้ำผึ้งวันละหนึ่งช้อน ก็มีความเชื่อว่าจะช่วยให้สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ โดยดูตัวอย่างได้จากนายแดง ใจเย็น ผู้เฒ่าอายุ 93 ปี ผู้ซึ่งใช้น้ำผึ้งในการ บำรุงสุขภาพอยู่เสมอ ยังแข็งแรงมีสุขภาพดีในปัจจุบัน

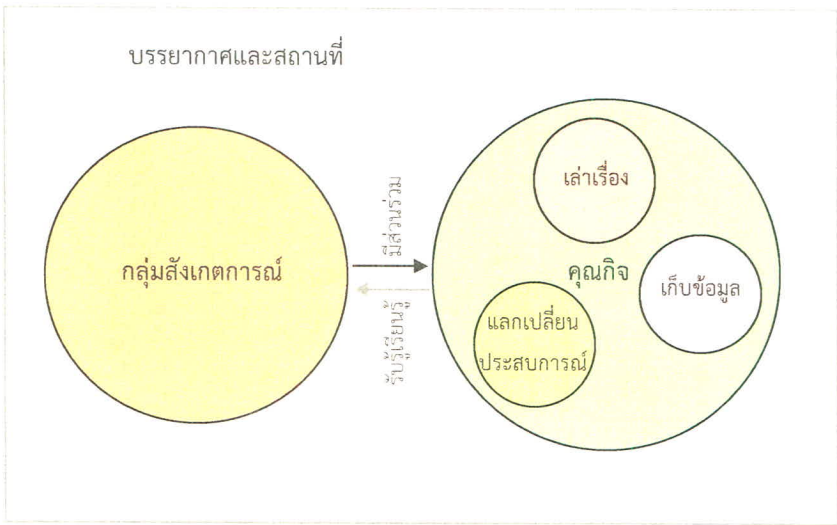
กลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรม

1) การรำวิถีกะเหรี่ยง เป็นการดัดแปลงทำรำและเนื้อร้องของเพลงประกอบการรำ จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยง เช่น กระบวนการผลิตข้าวไร่ ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูกข้าว การเก็บเกี่ยว รวมไปถึงการบอกรักด้วยวิธีต่างๆ ตามเนื้อเพลง ผู้ควบคุมการเต้น ก็กำหนดท่าทางให้ผู้เต้นทำตาม แล้วออกมาเป็นท่ารำของกลุ่มที่สวยงาม ซึ่งมีหลายท่าเต้นและหลายเพลง และมีท่วงทำนองที่ไพเราะน่าฟัง

2) การรำกระทบไม้ เป็นการดัดแปลงการใช้ไม้ไผ่กับท่ารำที่สัมพันธ์กับการยกและกระทบไม้ไผ่ ซึ่งผู้รำต้องเดินก้าวเท้าลงในช่องไม้ไผ่ และก้าวออกไปตามจังหวะก่อนที่ไม้ไผ่จะถูกยกมา กระทบกับข้อเท้าผู้รำ ดังนั้นผู้รำจำเป็นต้องรักษาจังหวะในการรำให้ดี ช่วยฝึกการมีสมาธิได้ทางหนึ่ง ประกอบกับไม้ไผ่เป็นของหาง่ายในป่าใกล้ชุมชน

จะเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกคัดเลือกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในบ้านป่าหามา ก็จะทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้มีความเป็นท้องถิ่นสมกับที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น นั่นเอง

จากนั้น “คุณอำนวย” ในแต่ละกลุ่มเรื่องจะเข้ามาร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อีกรอบหนึ่ง หรือเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่เป็น “คุณกิจ” โดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลือเป็นผู้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการความรู้เพื่อเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น ซึ่งการดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ช่วยในการ ประหยัดเวลาและเหมาะสมกับความรู้ ประสบการณ์ และความสนใจที่ผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละคนมีอยู่

ภาพ 17: รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพิจารณาภูมิปัญญาสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการประชุมครั้งนี้ เป็นการประชุมครั้งที่ 7 เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ไม่มีผู้ทำหน้าที่ “คุณอำนวย” โดย “คุณอำนวย” 5 คนจาก 5 กลุ่มเรื่อง เข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในฐานะ “คุณกิจ” โดยขออาสาสมัครจากผู้เข้าร่วมโครงการที่เคยทำหน้าที่ “คุณลิขิต” มาทำหน้าที่เป็น “คุณลิขิต” จนบันทึกเก็บข้อมูลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขณะเดียวกันผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลือทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอาจมีส่วนร่วมในการเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ ที่ตนมีความรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า “คุณอำนวย” ของแต่ละกลุ่มอาจทำความเข้าใจหรือจำภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ได้ไม่ทั้งหมด ในขณะที่เปลี่ยนบทบาทเป็น “คุณกิจ” ที่ต้องทำหน้าที่เล่าเรื่อง โดยความรู้ในส่วนที่ขาดไปนั้นอาจถูกเติมเต็มโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มสังเกตการณ์

10. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลจากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครั้งที่ 7 ซึ่งเป็นการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกเลือกเพื่อนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าหมาก โดยมีแนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อกำหนดกิจกรรมที่สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับให้ความรู้หรือบริการแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านป่าหมากในอนาคต โดยอาศัยแนวคิดที่ได้ไปศึกษาดูงานเข้ามาเป็นประเด็นหลักในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก (เป็นเพียงแนวคิดในการจัดตั้ง ยังไม่ได้เริ่มขึ้น ชื่อที่ใช้ยังไม่ทางการ) และเส้นทางเรียนรู้ผสมผสานธรรมชาติและวัฒนธรรมบ้านป่าหมาก (เป็นเพียงแนวคิดในการจัดทำเส้นทาง ยังไม่ได้เริ่มขึ้น ชื่อยังไม่เป็นทางการ) ซึ่งผลของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีดังนี้

การกินหมาก ถือว่าเป็นสิ่งที่หาได้โดยทั่วไปในบ้านป่าหมากอยู่แล้ว โดยสามารถกำหนดบริเวณที่พบหอยลำธารที่ใช้ทำปูนกินกับหมาก และแหล่งพลูป่า เป็นจุดเรียนรู้ในเส้นทางเรียนรู้ฯ และใช้การเก็บตัวอย่างมาจัดแสดงในหัวข้อวัฒนธรรมการกินหมากของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในศูนย์วัฒนธรรมฯ ได้

ตาริเว อาจนำมาผลิตให้มากขึ้นและทำบรรจุภัณฑ์จำหน่ายเป็นสินค้าชุมชน หรือการจัดตั้งร้านอาหารกะเหรี่ยง และการจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมฯ ได้

ผักกูด สามารถกำหนดบริเวณที่มีผักกูดขึ้นตามธรรมชาติเป็นจุดเรียนรู้ในเส้นทางเรียนรู้ฯ หรือการทำกิจกรรมเก็บผักกูดแล้วนำมาปรุงอาหารในแบบกะเหรี่ยงรับประทานเอง

ลักษณะของบ้านกะเหรี่ยง อาจจัดทำเป็นบ้านกะเหรี่ยงตัวอย่าง อยู่ในบริเวณเดียวกับศูนย์วัฒนธรรม และจำลองสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านจัดแสดงในลักษณะเสมือนจริง โดยอาจจัดคนจริงๆ มาทำกิจกรรมในบ้านจริงๆ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมบ้านป่าหมาก และอาจสร้างเป็นบ้านพักในลักษณะที่พักของชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างคืนในบ้านป่าหมาก

วัสดุที่นำมาสร้างบ้าน อาจนำวัสดุของจริงมาจัดแสดงเป็นตัวอย่างวัสดุสำหรับการสร้างบ้านของชาวกะเหรี่ยง โดยจัดแสดงในบ้านกะเหรี่ยงตัวอย่าง และการให้ข้อมูลเชิงพหุศาสตร์สำหรับไม่กัตันค้อ

ความเชื่อที่เกี่ยวกับบ้าน อาจรวบรวมความเชื่อที่มีอยู่มากมายในบ้านป่าหมากจัดทำเป็นหนังสือ ซึ่งอาจไม่ใช่เพียงความเชื่อเกี่ยวกับบ้านแต่รวมถึงความเชื่อในเรื่องอื่นที่น่าสนใจและสามารถเผยแพร่ได้

การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว อาจจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทอผ้า และผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือรูปแบบต่างๆ สำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน การสาธิตการทอผ้าด้วยกี่เอว ทั้งที่ชาวบ้านทอให้ดูและให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทอผ้าด้วยตนเอง การให้นักท่องเที่ยวแต่งกายในชุดกะเหรี่ยง และถ่ายภาพเป็นที่ระลึก

สร้อยลูกปัด อาจจัดทำเป็นจตุร้อยลูกปัดสำหรับนักท่องเที่ยวร้อยเอง และสามารถนำกลับไปเป็นของที่ระลึกได้ หรือการทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับจำหน่าย และการสาธิตการแต่งกายด้วยการประดับสร้อยลูกปัด เสริมการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง

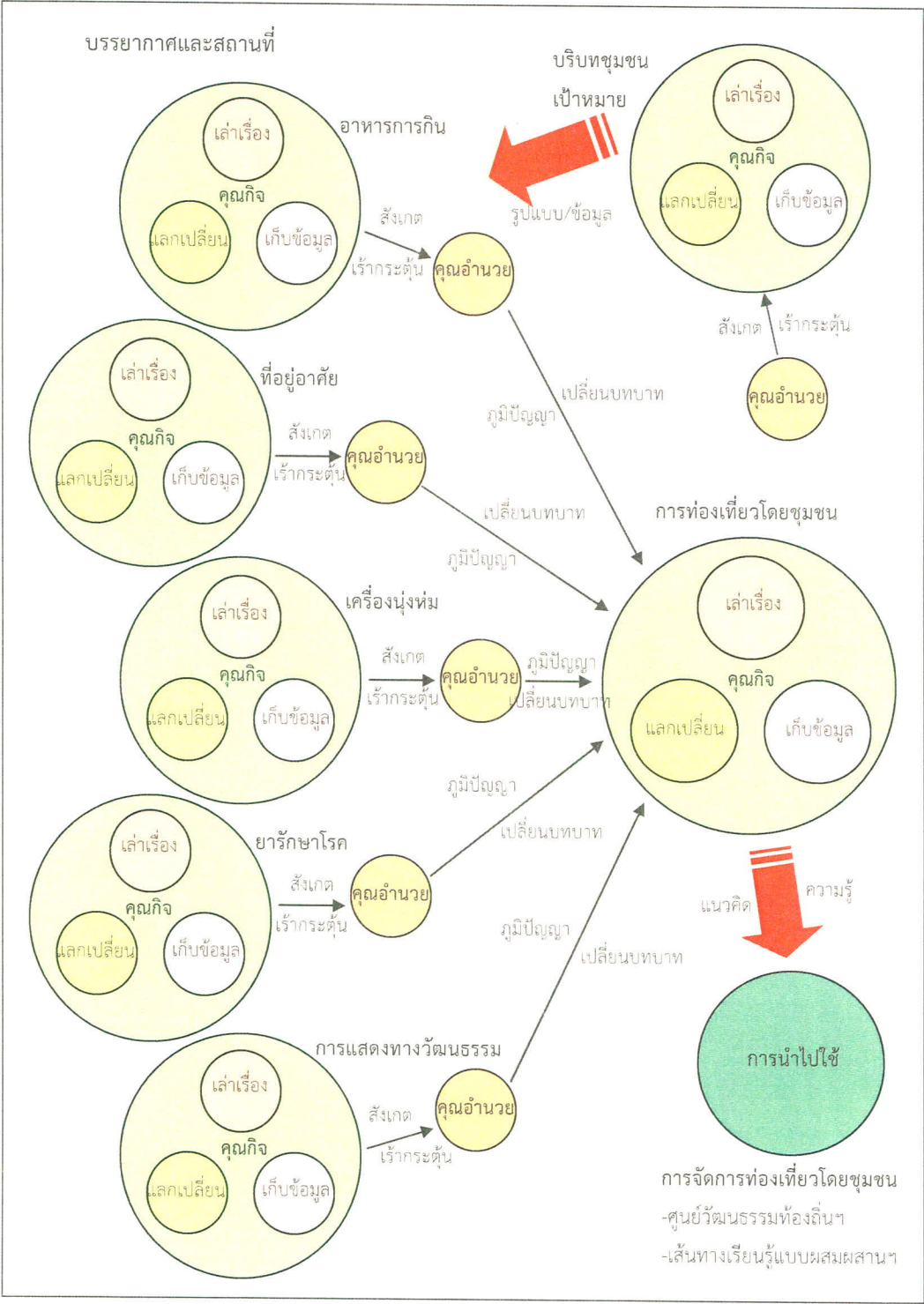
สมุนไพร อาจจัดทำเป็นเอกสาร ตำรา หรือนำสมุนไพรมาแปรรูปสำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน การจัดทำสวนสมุนไพร และการสาธิตการใช้สมุนไพรท้องถิ่น รวมไปถึงการกำหนดจุดเรียนรู้ในแหล่งสมุนไพรธรรมชาติในเส้นทางเรียนรู้ฯ

น้ำผึ้งป่า อาจนำมาบรรจุในภาชนะสำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน และจัดทำพะองหรือทอย สำหรับการทดลองปีนต้นไม้ใหญ่ในเส้นทางเรียนรู้ฯ รวมถึงการให้ความรู้ด้วยวิธีการจัดนิทรรศการในศูนย์วัฒนธรรมฯ

การรำวาทีกะเหรี่ยง ในการรำลักษณะนี้ควรเป็นการแสดงสำหรับนักท่องเที่ยวอาจเป็น
การแสดงบนเวที สถานการแสดง หรือบริเวณศูนย์วัฒนธรรมฯ ก็สมารถทำได้

การรำกระทบไม้ เป็นการแสดงที่สามารถให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเล่นรำกระทบ
ไม้ได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและได้รับความสนุกสนานมากขึ้นด้วย
อีกทั้งเพลงร้องของกะเหรี่ยงหรือการเล่นดนตรีด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ก็อาจนำมาบันทึกเสียงเป็น
แผ่น CD สำหรับเผยแพร่หรือจำหน่ายได้

ดังนั้น จะพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
ในชุมชนบ้านป่าหมาก มีลักษณะ ดังนี้

ภาพ 18: รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

11. การถอดองค์ประกอบรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมาก

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมาก เป็นการดำเนินกระบวนการจัดการความรู้กับคนกลุ่มเดียว คือชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก จำนวน 30 คน ซึ่งไม่มีพื้นความรู้ในเรื่องการจัดการความรู้ ทำให้จำเป็นต้องมีการสาธิตและให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการในช่วงแรก จนสามารถดำเนินการด้วยกลุ่มของผู้เข้าร่วมโครงการได้เอง โดยผู้วิจัยทำหน้าที่สังเกตการณ์และเก็บข้อมูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีผลพลอยได้จากความรู้ที่เกิดขึ้นจากการจัดการความรู้ในแต่ละช่วงค่อยๆ เพิ่มขึ้น จนสามารถเลือกความรู้ที่เหมาะสมมาดำเนินเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นหนักไปในกิจกรรมการเล่าเรื่อง เนื่องจากข้อจำกัดผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นชาวกะเหรี่ยง ซึ่งการใช้สื่อที่เกี่ยวกับการเขียนค่อนข้างขาดประสิทธิภาพ ดังนั้นในแต่ละการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะมีการกำหนดผู้ที่เป็น “คุณอำนวย” “คุณกิจ” และ “คุณลิขิต” ซึ่งไม่ระบุว่าเป็นบุคคลใดตายตัว มีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ซึ่งนอกจากผู้ร่วมโครงการจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหลายบทบาท เช่น ทำหน้าที่ “คุณอำนวย” ในการประชุมครั้งก่อนแล้วเปลี่ยนมาเป็น “คุณกิจ” ในการประชุมครั้งต่อไป หรืออาจทำหน้าที่ “คุณลิขิต” ในการประชุมครั้งที่ผ่านๆ มา แล้วมาทำหน้าที่เป็น “ผู้สังเกตการณ์” ในการประชุมครั้งนี้ เป็นต้น

รูปแบบพื้นฐานของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย “คุณอำนวย” ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ ระวังและกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มขึ้น ในขณะที่กลุ่ม “คุณกิจ” ทำหน้าที่เล่าเรื่องและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่วน “คุณลิขิต” ทำหน้าที่บันทึกความรู้ที่ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเมื่อมีจำนวนครั้งของการจัดการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การคุ้นชินกับการประชุมที่ช่วยเพิ่มความคุ้นเคยให้กับผู้เข้าร่วมโครงการมากขึ้น ทำให้มีเรื่องเล่าและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นด้วย ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของความรู้มากขึ้นอีกเช่นกัน นอกจากนั้น ยังเกิดแนวคิดในการมุ่งสู่เป้าหมายคือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย

ในส่วนของการเสนอแนวคิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขั้นตอนของการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งทำให้รูปแบบของการจัดการความรู้เปลี่ยนจากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วมโครงการทั้ง 30 คน มาเป็นการจัดการความรู้ในกลุ่มย่อยที่แยกกลุ่มตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แต่ละคนมีความรู้ ประสบการณ์ และความสนใจ แล้วนำความรู้ที่ได้ในแต่ละกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการความรู้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้เป็นปัจจัยสนับสนุนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผลของการจัดการความรู้ คือแนวทางในการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น และเส้นทางเรียนรู้แบบผสมผสาน เป็นต้น

ดังนั้น จึงพอสรุปรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชน (ภาพ 18) ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การจัดการความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนและการกำหนดเป้าหมายชุมชน ทำการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดข้อมูลพื้นฐานชุมชนและการรับรู้ร่วมกัน และสร้างเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นรูปแบบที่เป็นตัวอย่างการจัดการความรู้ครั้งต่อไป

2) การจัดการความรู้ในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสม ทำการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้สามารถระบุภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและสามารถนำมาใช้ในการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และการเปลี่ยนบทบาทของบุคคลให้เหมาะสมกับการจัดการความรู้

3) การจัดการความรู้สู่การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน ทำการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งทำให้กำหนดแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การจัดทำศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น และเส้นทางเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ความรู้ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบดึงดูดความสนใจทางการท่องเที่ยว

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการประชุมทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก ที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันรูปแบบการจัดการความรู้ที่ปรากฏนี้ ก็ถือได้ว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากสามารถนำมาปฏิบัติได้เองในส่วนของความรู้ท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจอื่นๆ เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

การประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ในการประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation Research) เพื่อตรวจสอบว่ารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ได้พัฒนาและกำหนดขึ้นในชุมชนนาร่องนั้นมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับพื้นที่และสภาพชุมชนหรือไม่ โดยการประเมินและรับรองจากผู้เชี่ยวชาญใน 3 ด้านคือ 1) ด้านการจัดการความรู้ 2) ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ด้านการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังมีการประเมินความพึงพอใจของสมาชิกแกนนำชุมชนต่อรูปแบบการจัดการความรู้ สรุปผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ผ่านการปรับปรุงและแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และบริบทชุมชนให้มากที่สุด

1. ความสอดคล้องของการจัดการความรู้กับแบบจำลองปลาทู (TUNA Model)

การจัดการความรู้ในชุมชนด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีความสอดคล้องกับ แบบจำลองปลาทู (TUNA Model: Thai - UNAids Model) ประพนธ์ ผาสุกยิด (2547: 21) เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การพัฒนาหัวปลา ตัวปลา และหางปลา โดยในช่วงการกำหนดเป้าหมายของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนของหัวปลานั้น ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถกำหนดเป้าหมายได้ชัดเจน ว่าเป็นการจัดการความรู้สู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน แม้ผู้เข้าร่วมโครงการจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่มากนักก็ตาม แต่ผู้เข้าร่วมโครงการก็มีความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวจะช่วยสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยตั้งเป้าหมายว่าจะฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง มาใช้กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในส่วนของตัวปลาหรือพุงปลานั้น มีการเพิ่มจำนวนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เปรียบได้กับการขยายองค์ความรู้ออกไป ทำให้เพิ่มจำนวนผู้รับความรู้และผู้ให้ความรู้ได้ ในเวลาเดียวกันโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือกระบวนการที่อยู่ในขั้นตอนของตัวปลานั้น มีรายละเอียดมากมาย การพูดคุยเป็นเครื่องมือหลักและสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สิ่งที่พบคือการพูดคุยอย่างมีกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะจะทำให้เกิดความไว้วางใจและเชื่อใจซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนความรู้หลายๆ ต่อหลายครั้งทำให้เกิดการเคลื่อนไหว และหมุนเวียนความรู้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งทั้งโดยที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว หลายคนที่ได้รับฟังสิ่งที่คนอื่นบอกมา แล้วตั้งใจรับความรู้ด้วยการจดจำ และเรียนรู้วิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ต่อไปตามโอกาสสมควร บางคนอาจเก็บเกี่ยวความรู้ที่ได้แบบสะสมจนกลายเป็นความเคยชินติดเป็นนิสัยเห็นบ่อยๆ เลยจดจำและทำได้ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในระหว่างการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาดูงาน เช่น การได้เห็นกลุ่ม

ชาติพันธุ์อื่นจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็มีความประสงค์จะจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองขึ้นบ้าง

การจัดการความรู้ในแบบจำลองปลาทูนั้นมีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการจัดเก็บความรู้หรือ หางปลา สิ่งนี้เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างยิ่ง เพราะเมื่อมีความรู้ในส่วนต่างๆ ของชุมชน ทั้งในสถานที่และตัวบุคคล แต่ไม่ถูกจัดเก็บไว้เป็นที่บันทึก สิ่งดีๆ เหล่านั้นก็อาจสูญหายไปก็เป็นได้ หากแต่การจัดเก็บนั้นจะมีขั้นตอนและวิธีการอย่างไร ซึ่งในผลการวิจัยนี้พบว่า การจัดเก็บความรู้ต้องคำนึงถึงการนำไปใช้ด้วย ในชุมชนมีการจัดเก็บความรู้โดยการจดจำส่วนใหญ่ คือการบอกเล่าและจำไว้ในระบบความจำในสมอง ไม่คุ้นเคยกับรูปแบบเอกสาร การจดบันทึก การใช้สื่อหรือเครื่องมือใดๆ ทั้งนี้เกิดจากข้อจำกัดทางด้านการสื่อสารด้วยภาษาไทย และความไม่พร้อมในการมีและใช้สื่อจัดเก็บข้อมูล เพราะทุกคนที่เข้าร่วมโครงการเป็นคนกะเหรี่ยง หรืออาศัยอยู่ในชุมชนกะเหรี่ยงมาเป็นเวลานานจนคุ้นเคยกับการใช้ภาษากะเหรี่ยงมากกว่าภาษาไทย

การจัดเก็บรู้นั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในหลายกลุ่มหลายวัย เพื่อช่วยให้เกิดการต่อยอดความคิดและซึมซับจนนำไปปฏิบัติ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะมาช่วยสนับสนุนในขั้นตอนนี้ จะเห็นได้ว่าการประชุมแต่ละครั้งถ้ามีคนจดบันทึกไว้ในขณะประชุม จะทำให้เกิดความน่าสนใจและเมื่อมีการสรุปเรื่องที่ได้จากการประชุม จะทำให้เห็นว่าสิ่งที่พูดคุยกันนั้นจับต้องได้มากขึ้น และสามารถนำไปใช้ได้มากขึ้นด้วย

ผลที่เกิดจากการวิจัยนี้จึงทำให้เห็นถึงความสอดคล้องของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนกับแบบจำลองปลาทูนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดการความรู้รูปแบบปลาทูนนั้นมีลักษณะที่ยืดหยุ่น ปรับได้ทั้งย่อและขยาย ทำให้เกิดแนวทางนำไปปฏิบัติได้ในหลายมิติ ไม่ใช่แค่ในบริบทของท้องถิ่นเท่านั้นที่มีกระบวนการสอดคล้องกัน ในบริบทอื่นๆ ก็สามารถนำการจัดการความรู้รูปแบบปลาทูนไปใช้ได้เช่นกัน ดังผลจากการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นี้มีรูปแบบการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับแบบจำลองปลาทูน และสามารถต่อยอดขยายผลได้อีกต่อไป

2. การประเมินผลและรับรองรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2.1 การรับรองแบบจำลอง

เป็นการนำแบบจำลองที่สังเคราะห์จากงานวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาประเมินความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้ของแบบจำลอง เพื่อผู้วิจัยจะได้นำมาปรับปรุงแบบจำลองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญจาก 3 ท่าน ได้แก่

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดร.นิภารัตน์ สายประเสริฐ รองคณบดีงานวิจัยและบริการวิชาการ คณะอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว นายชาญณรงค์ ผาดจันทิก รองคณบดีงานวิชาการและกิจการนักศึกษา คณะอุตสาหกรรมการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว ดร.พัทธ์ธีรา รชตะไพโรจน์ หัวหน้าสถานที่ศึกษาโรงเรียนเลาหิจิตวิทยา จังหวัดลำพูน

ผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่าน ได้พิจารณาแบบจำลองพร้อมรายละเอียดประกอบ และให้คะแนนแสดงระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแบบจำลอง โดยมีระดับคะแนนที่กำหนดในแบบประเมิน มีความหมายดังนี้

- 5 หมายถึง เห็นด้วยในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง เห็นด้วยในระดับมาก
- 3 หมายถึง เห็นด้วยในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง เห็นด้วยในระดับน้อย
- 1 หมายถึง เห็นด้วยในระดับน้อยที่สุด

ซึ่งผลการประเมินความรูปแบบการจัดการความรู้ฯ จากผู้เชี่ยวชาญ มีดังต่อไปนี้

ตาราง 4: การประเมินรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยผู้เชี่ยวชาญ

ลำดับที่	หัวข้อประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญ	เฉลี่ย
		ท่านที่ 1	ท่านที่ 2	ท่านที่ 3	
1	การวางตำแหน่งต่างๆ ในแบบจำลอง	4	5	4	4.33
2	ความต่อเนื่อง เชื่อมโยง เป็นขั้นตอน	5	5	5	5
3	แสดงให้เห็นบทบาทของคุณอำนวย	4	4	4	4
4	แสดงให้เห็นบทบาทของคุณกิจ	4	4	4	4
5	แสดงให้เห็นองค์ประกอบของการจัดการความรู้	5	5	3	4.33
6	แสดงให้เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน	4	4	4	4
7	ความสอดคล้องกับกระบวนการวิจัย	5	5	4	4.67
8	ความเหมาะสมในการนำไปใช้	4	4	3	3.67
รวม		35	36	31	34
เฉลี่ย		4.375	4.5	3.875	4.25
ร้อยละ		87.5%	90.0%	77.5%	85.0%

จากผลการประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมาก พบว่า การประเมินในแต่ละประเด็นโดยมีคะแนนเต็มที่ได้แสดงความคิดเห็นด้วยในแต่ละหัวข้อ 5 คะแนน ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 และท่านที่ 2 มีความเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับ มากที่สุด ด้วยคะแนนเฉลี่ย 4.375 และ 4.5 คิดเป็นร้อยละ 87.5 และ 90 ตามลำดับ ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3 มีความเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับ มาก เท่านั้น ด้วยคะแนนเฉลี่ย 3.875 คิดเป็นร้อยละ 77.5 เมื่อพิจารณารายหัวข้อการประเมิน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มีความเห็นตรงกันว่า รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง เป็นขั้นตอน ในระดับ มากที่สุด ด้วยคะแนนเฉลี่ย 5 ในขณะที่เห็นว่ารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ยังมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เพียงในระดับ มาก เท่านั้น ด้วยระดับคะแนน 3.67 ซึ่งในภาพรวมผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมากในระดับ มากที่สุด ด้วยคะแนน 4.25 คิดเป็นร้อยละ 85

2.2 ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่านมีข้อเสนอแนะจากคำถามปลายเปิดในแบบประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

- 1) การแบ่งกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกลุ่มเล็กทำให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการความรู้มากขึ้น
- 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละครั้ง มีประเด็นสำคัญในการพูดคุยคือเรื่องปัญหาในการทำงานและการร่วมกันปรับแก้ปัญหาเพื่อนำกลับไปปฏิบัติ อาจนำมาใส่เพิ่มเติมไว้ให้เห็นในโมเดลอย่างชัดเจน
- 3) การแก้ปัญหาบางครั้งไม่สามารถทำได้ในกลุ่มอาจจะต้องมีการขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากคนนอกกลุ่มด้วย เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐเรื่องโครงสร้างพื้นฐานบางอย่าง
- 4) ควรเพิ่มเติมบทบาทของคุณอำนวยในการให้คำแนะนำ กรณีมีปัญหาหรือหากไม่สามารถช่วยแก้ไขได้ ก็อาจให้คำแนะนำในการไปหาคุณอำนวยคนที่ 2 หรือ 3 มาช่วยต่อไป
- 5) ผู้เข้าร่วมโครงการต้องทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการประชุมร่วมกันในแต่ละครั้งด้วย
- 6) คุณอำนวยและคุณลิขิต จะต้องสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของคุณกิจทุกครั้งที่จะเข้าร่วมประชุม โดยมีการจดบันทึกและมีการสรุปความคิดเห็นของที่ประชุมทุกครั้ง คุณอำนวยจะเห็นถึงพัฒนาการด้านความคิด การเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความสนใจด้านต่างๆ จากคุณกิจได้เป็นอย่างดี เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งในการประชุม

3. การประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่อรูปแบบการจัดการความรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลังจากเสร็จกระบวนการวิจัย รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนา
การท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ทำการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก
ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านความพึงพอใจในกระบวนการดำเนินการวิจัย โดยมีเกณฑ์พิจารณา
คือ ระดับความพึงพอใจ มาก ระดับความพึงพอใจ ปานกลาง และระดับความพึงพอใจ น้อย

ผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถามที่มีข้อความถามในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ
ดำเนินการวิจัย ทั้งหมดจำนวน 10 ข้อ และสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน จำนวน 30 คน โดยนำ
ผลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยและคิดเป็นร้อยละ นอกจากนั้นในแบบประเมินมีคำถามปลายเปิดเพื่อให้แสดง
ความคิดเห็นด้วย รายละเอียดดังตาราง 3

ตาราง 5: การประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่อกระบวนการดำเนินงานวิจัย

ลำดับที่	หัวข้อประเมิน	ระดับความพึงพอใจ (n = 30)			เสนอแนะ
		มาก	ปานกลาง	น้อย	
1	การปฏิบัติงานของนักวิจัย	28 (93.33%)	2 (6.67%)	-	
2	ความช่วยเหลือของผู้ช่วยนักวิจัย/สื่อความหมาย	25 (83.33%)	5 (16.67%)	-	
3	ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	23 (76.67%)	7 (23.33%)	-	
4	ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน	24 (80%)	6 (20%)	-	
5	การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (2 ครั้ง)	29 (96.67%)	1 (3.33%)	-	
6	กิจกรรมเสริม กิจกรรมสัมพันธ์	27 (90%)	3 (10%)	-	
7	รูปแบบการจัดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	25 (83.34%)	4 (13.33%)	1 (3.33%)	
8	การบริการอาหารและเครื่องดื่ม	26 (86.67%)	4 (13.33%)	-	
9	ประโยชน์ที่ตนเองได้รับ	29 (96.67%)	1 (3.33%)	-	
10	ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน	28 (93.33%)	2 (6.67%)	-	
เฉลี่ย		26.4 (4.40/88.0%)			

จากตาราง 5 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในเรื่องการศึกษาดูงานนอกสถานที่ (2 ครั้ง) และการที่ตนเองได้รับประโยชน์ ในระดับ มาก และเป็นหัวข้อที่มีความพึงพอใจเป็นอันดับแรก ส่วนความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับความพึงพอใจ ในระดับ มาก แต่เป็นหัวข้อที่ได้รับความพึงพอใจในลำดับท้ายที่สุด

สำหรับแบบสอบถามส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม พบว่า มีข้อความแสดงความคิดเห็นคือ เห็นว่าบทบาทของนักวิจัยในการเก็บข้อมูลลักษณะนี้เป็นประโยชน์มากและอยากให้มีโอกาสทำกิจกรรมอย่างนี้บ่อยๆ และการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบนี้เป็นสิ่งดีที่ช่วยให้ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มขึ้นทั้งความรู้ภายในชุมชนเองและความรู้จากภายนอกชุมชน อีกทั้งยังมีการอยู่ร่วมกับชาวบ้านนอกเหนือจากการเข้ามาเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์แล้วก็กลับออกไป ทำให้ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น อย่างน้อยเป็นแนวคิดสำหรับเป็นกรอบดำเนินการในอนาคตต่อไป